

Ofre for personfarlig kriminalitet med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser

En undersøgelse af mødet med retssystemet

Maria Lomborg Røgeskov

*Ofre for personfarlig kriminalitet med kognitive og psykiske
funktionsnedsættelser – En undersøgelse af mødet med retssystemet*

© VIVE og forfatterne, 2020

e-ISBN: 978-87-7119-830-0

Arkivfoto: Lars Degnbol/VIVE

Projekt: 301287

VIVE – Viden til Velfærd

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11, 1052 København K

www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

Denne rapport præsenterer resultaterne fra forskningsprojektet 'Voldsofre med psykiske og kognitive funktionsnedsættelser: En undersøgelse af barrierer i straffesager'. Projektet er gennemført i samarbejde mellem Institut for Menneskerettigheder og VIVE. I projektet udgiver Institut for Menneskerettigheder en række delrapporter. Denne rapport er udarbejdet af VIVE.

Rapporten undersøger mødet med retssystemet blandt ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, der har været udsat for personfarlig kriminalitet. Den bidrager med viden om, hvordan denne gruppe ofre oplever mødet med særligt fokus på, hvilke muligheder og barrierer, ofrene oplever i kontakten med retssystemet. Fokus er på dette møde, fra en sag anmeldes, til der træffes afgørelse om evt. erstatning.

Rapporten bygger på data fra en international systematisk litteraturkortlægning og kvalitative interview med 39 personer: 8 ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, 9 pårørende, 7 socialfaglige professionelle, 7 bistandsadvokater og 8 ansatte i politiet.

Rapporten er udarbejdet af forsker Maria Lomborg Røgeskov, VIVE. Til forskningsprojektet har der været nedsat en følgegruppe med videnspersoner på området. Følgegruppen har kvalificeret gennemførelsen af projektet med faglige input. Rapporten er læst og kommenteret af advokat Helle Hald, Siriusadvokater, og seniorforsker Tea Torbenfeldt Bengtsson, VIVE, som begge takkes for konstruktive kommentarer. Advokat Karsten Høj, Elmer Advokater, takkes for kommentarer til kapitel 1. Vi vil også takke bistandsadvokater, ansatte i politiet og socialfaglige professionelle, som har bidraget med deres faglige viden, samt ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser og pårørende, der har delt deres oplevelser og har bidraget med værdifuld viden til rapporten.

Projektet er finansieret af Offerfonden.

Kræn Blume Jensen

Forsknings- og analysechef for VIVE Social

2020

Indhold

Sammenfatning	5
1 Indledning.....	9
1.1 Baggrund.....	9
1.2 Fokus på ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser	10
1.3 Centrale begreber	11
1.4 Forløbet i sager om personfarlig kriminalitet.....	13
1.5 Rapportens opbygning.....	15
2 Ofres møde med retssystemet – eksisterende viden	16
2.1 Ofres manglende tiltro til retssystemet	16
2.2 Ofrenes kommunikative og kognitive kompetencer	17
2.3 Systemrelaterede barrierer	18
2.4 Kompetencer og viden blandt politi.....	19
2.5 Kompetenceudvikling af politi	20
2.6 Manglende tilpasning til ofres støttebehov	20
2.7 Socialfaglig støtte til ofre i kontakten med retssystemet.....	21
2.8 Opsamling.....	22
3 Ofre og pårørendes perspektiv	23
3.1 Borgerrelaterede faktorer.....	24
3.2 Systemrelaterede faktorer.....	27
3.3 Relationelle faktorer	32
3.4 Udviklingsområder	40
3.5 Opsamling.....	42
4 Professionelles perspektiv	44
4.1 Borgerrelaterede faktorer.....	44
4.2 Systemrelaterede faktorer.....	48
4.3 Relationelle faktorer	54
4.4 Udviklingsområder	58
4.5 Opsamling.....	60
5 Metode	62
5.1 Litteraturkortlægning	62
5.2 Kvalitative interview	67
Litteratur	73
Bilag 1 Bilagstabel.....	77

Sammenfatning

Denne rapport belyser mødet med retssystemet blandt ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, der har været udsat for personfarlig kriminalitet. Rapporten er en delafrapportering af resultaterne fra forskningsprojektet 'Voldsofre med psykiske og kognitive funktionsnedsættelser: En undersøgelse af barrierer i straffesager'. Projektet er gennemført i samarbejde mellem Institut for Menneskerettigheder og VIVE og er finansieret af Offerfonden. Denne rapport er alene udarbejdet af VIVE.

Rapportens formål er at skabe viden om, hvordan ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser oplever mødet med retssystemet med særligt fokus på, hvilke muligheder og barrierer, dette møde indeholder. Fokus er på dette møde, fra en sag anmeldes, til der træffes afgørelse om evt. erstatning. Overordnet undersøger rapporten følgende forskningsspørgsmål:

Hvordan oplever ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser mødet med retssystemet, når de har været udsat for personfarlig kriminalitet?

Ovenstående belyses gennem følgende underspørgsmål:

- Hvilke barrierer og muligheder oplever ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser i mødet med retssystemet?
- Findes der udviklingstiltag, som yderligere kan understøtte mødet med retssystemet blandt ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser?

Vi undersøger forskningsspørgsmålet ud fra flere datakilder: a) en international litteraturkortlægning og b) kvalitative interview med 39 personer med erfaring på området: 8 ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, 9 pårørende, 7 socialfaglige professionelle, 7 bistandsadvokater og 8 ansatte i politiet.

På tværs af rapportens datamateriale tegner der sig et billede af en række faktorer, som har betydning for ofrenes oplevelse af mødet med retssystemet. I rapporten foretager vi en analytisk skelnen og inddeler dem i borgerrelaterede, systemrelaterede og relationelle faktorer. Denne inddeling betyder ikke, at faktorerne er uafhængige af hinanden, tværtimod er de ofte relateret til hinanden i praksis. Faktorerne bliver en barriere i ofrenes kontakt med retssystemet, når der er uoverensstemmelse mellem retssystemet og ofrenes kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, fx når systemets forventninger til vidneforklaring er svære at imødekomme for ofrene. Modsat skaber faktorerne mulighed for et positivt møde, hvis afhøringsformen tilpasses ofrenes funktionsnedsættelser ved at anvende videoafhøring, eller når tidsmæssige ressourcer muliggør en god kontakt mellem politi og offer. Ud fra de kvalitative datakilder identificerer vi desuden en række udviklingsområder i forhold til at understøtte ofrenes møde med retssystemet.

Borgerrelaterede faktorer

Ofrenes kommunikative og kognitive kompetencer beskrives som en barriere i kontakten med politi, bistandsadvokater og andre professionelle i retssystemet ifølge samtlige datakilder i rapporten. Barrierer kan opstå, når ofrene ikke forstår kommunikationen, fordi politiet anvender svært forståeligt sprog og taler for hurtigt. Ofrenes kommunikative kompetencer bliver en barriere, når ofre ikke kan afhøres, fordi de ikke kan afgive vidneforklaring, der er forståelig for professionelle i retssystemet. Eller når de misforstår politiets spørgsmål under afhøringer og svarer uden at have forstået spørgsmålet for at undgå pinligheden ved at 'afsløre' deres kommunikative udfordringer. Kognitive kompetencer bliver en barriere for vidneforklaringens troværdighed, når ofrene ikke kan genfortælle stort set identiske hændelsesforløb under forskellige afhøringer og ikke kan fastsætte præcise tids- og

stedangivelser for hændelsen. At afgive vidneforklaring kan være belastende for ofre, uanset om de har en funktionsnedsættelse eller ej. For ofre i denne undersøgelse kan kognitive og psykiske funktionsnedsættelser medføre, at det bliver helt eller delvist umuligt at få fortalt deres historie. Desuden kan ofrenes kognitive kompetencer ifølge professionelle i denne undersøgelse vanskeliggøre kontakten til retssystemet, når denne kontakt er præget af uforudsigelighed. Uforudsigelighed opstår, når ofret mangler viden om processerne i retssystemet, fx hvornår og hvordan ofret skal deltage under et retsmøde, eller om den tiltalte er til stede. Den tiltaltes tilstedeværelse i retten afgøres af dommeren ved retsmødet, og på den måde knytter uforudsigeligheden an til retssystemets indretning.

Ofres manglende tiltro til retssystemet kan udfordre deres møde med dette system ifølge den internationale litteraturkortlægning. Ofre undlod at fortælle politiet, advokater og andre professionelle i retssystemet om deres kognitive og psykiske funktionsnedsættelse, fordi de var bange for, at viden derom ville medføre, at deres vidneforklaring ville blive opfattet som utroværdig af disse professionelle. Ofrene var også nervøse for, hvordan viden om deres funktionsnedsættelser vil blive gemt i retssystemet og anvendt i andre sammenhænge til skade for dem selv.

Systemrelaterede faktorer

Retssystemets forventning til vidneforklaringer beskrives som barriere for ofrenes mulighed for at afgive brugbare forklaringer ifølge samtlige af rapportens datakilder. Heri beskrives forventninger om, at vidneforklaringer indeholder relativt præcise steds- og tidsangivelser, enslydende beskrivelser af hændelsesforløbet ved forskellige afhøringer, samt at ofret afgiver vidneforklaringen uden for megen tøven. Kommunikations- og hukommelsesmæssige udfordringer gør det svært for ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser at imødekomme sådanne forventninger. Ofres manglende honorering af sådanne forventninger beskrives som en årsag til, at professionelle i retssystemet kan møde ofres vidneforklaringer med mistro, og at sagen ikke føres i retten. International litteratur beskriver, hvordan ofres rettigheder udfordres, hvis retssystemet ikke tager tilstrækkelig hensyn til kommunikative og hukommelsesmæssige udfordringer.

Retssystemets tilpasning til ofres kognitive og kommunikative kompetencer fremstilles som en barriere og mulighed for ofres deltagelse i retsprocessen som vidner ifølge samtlige datakilder. I det kvalitative datamateriale fremhæves videoafhøringer som en tilpasning til ofrenes kommunikative og kognitive kompetencer samt psykiske skrøbelighed, der understøtter ofrenes mulighed for at afgive vidneforklaringer, der er brugbare i retssystemet. Videoafhøringer kan imødekomme ofrenes længere latensid og rummer muligheder for brug af understøttende kommunikation, fx tegn til tale og visuelle redskaber, samt for at politiet kan trøste ofre. De fysiske rammer under videoafhøring, fx at afhøringen foregår i en sofa, og der er kaffe eller te, beskrives som tryghedsskabende for ofrene ifølge det kvalitative datamateriale. Imidlertid kan ofre stadig opleve forståelsesmæssige udfordringer og blive misforstået under videoafhøringer, fortæller ofre og pårørende. I den internationale litteraturkortlægning beskrives, hvordan manglende tilpasning af politiets interviewteknikker til ofres kognitive og kommunikative kompetencer kan medføre ringere mulighed for, at ofre kan afgive præcise vidneforklaringer.

Desuden kan retssystemets tilpasning involvere brug af tryghedspersoner, fx socialfaglige professionelle eller nærtstående uden tilknytning til sagen, som kan være til stede under en afhøring. Tryghedspersonens tilstedeværelse er ikke nødvendigvis besluttet på forhånd, men afgøres af politiet, der foretager afhøringen. Tryghedspersoner kan give ofret ro i en uvant situation, men de kan også udgøre en udfordring for ofrets vidneforklaring ved at involvere sig for meget i afhøringen ifølge interview med politiet. Udfordringen ved at anvende tryghedspersoner er, at vidneforklaringen skal komme fra ofret og ikke fra en anden part, for at forklaringen er troværdig. Dermed knytter udfordringen an til retssystemets forventninger til vidneforklaringers troværdighed.

Samarbejde mellem retssystemet og det sociale system beskrives som en faktor, der kan understøtte ofrenes møde med retssystemet ifølge de professionelle i det kvalitative datamateriale. Samarbejdet opstår, når et offer, socialfaglige professionelle, politiet eller bistandsadvokater finder det vigtigt for ofrets mulighed for at deltage i retsprocessen, fx afgive vidneforklaring og møde op til retsmøder. I de professionelles beskrivelser kan systemsamarbejdet involvere formidling af viden om og til ofret. Socialfaglige professionelle formidler viden om ofrets kommunikative og kognitive kompetencer samt psykiske skrøbelighed til professionelle i retssystemet, som på den anden side giver socialfaglige professionelle information om retsprocessen, herunder afhørings forløb og ofrets mødetidspunkter i retten.

Relationelle faktorer

Tryghed eller mangel herpå blandt ofre beskrives som en understøttende faktor eller en barriere for ofrets generelle oplevelse af kontakten til retssystemet i det kvalitative datamateriale. Tryghed er vigtigt, uanset om ofret har kognitive og psykiske funktionsnedsættelser eller ej, men når ofret har sådanne funktionsnedsættelser, er tryghed ekstra vigtig, fordi de i forvejen er sårbare. Tryghed skabes, ved at pårørende, nærtstående eller socialfaglige professionelle er til stede under en afhøring og ved at have en fast kontaktperson hos politiet. Modsat opstår utryghed, hvis ofret mangler viden om retsprocessen, fx en afhørings forløb. Ofre beskriver, at de var bange for at blive anholdt, fordi de befandt sig på en politistation. Utryghed kan gøre ofrene stressede under en afhøring, og deres kognitive og psykiske funktionsnedsættelser kan medføre, at utrygheden bliver svær at håndtere for dem efterfølgende ifølge kvalitative interview med ofre. I de professionelles fortællinger oplever ofrene tryghed, når de har overblik over, hvordan og hvornår de skal indgå i retsprocessen, samt oplever, at de professionelle tager hånd om sagen. De fysiske og ressourcemæssige rammer kan understøtte ofrenes oplevelse af tryghed. De tidsmæssige ressourcer er afgørende for politiets mulighed for at etablere en kontakt, hvor begge parter lærer hinanden at kende, og politiet får viden om ofrets kognitive og psykiske udfordringer. En sådan kontakt er vigtig, for at ofret føler sig tryk i forhold til at beskrive et hændelsesforløb til en forholdsvis fremmed person ifølge det kvalitative datamateriale. De fysiske og ressourcemæssige rammer for videoafhøringer, som inkluderer tid afsat til kontaktablring, understøtter i højere grad ofres tryghed end almindelige afhøringer ifølge kvalitative interview med professionelle.

Professionelles forståelse for ofrets livssituation eller mangel herpå er en understøttende faktor eller barriere i ofrenes møde med retssystemet ifølge ofre, pårørende og professionelle i denne undersøgelse. Politiets og bistandsadvokaters tilkendegivelse af, at de forstår ofrets ubehag ved at have været udsat for voldeligt overfald eller seksuelle overgreb, fremstår som vigtigt for en positiv relation. Denne forståelse kan være vigtig, uanset om ofret har en funktionsnedsættelse eller ej. Ofre i denne rapport kan opleve manglende forståelse og medfølelse, hvis politiet primært fokuserer på at få information om hændelsesforløbet fra ofret, eller hvis ofret føler sig beskyldt for hændelsen, ved at politiet stiller kritiske spørgsmål, som ofrene oplever betvivler deres vidneforklaring. Uanset om ofre har kognitive og psykiske funktionsnedsættelser eller ej, kan de føle, at politiet sår tvivl om deres vidneforklaring, hvilket kan gøre ofre tilbageholdende med at anmelde sager. Ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser kobler tvivlen til deres diagnose og til en generel oplevelse af at blive opfattet som utroværdig af andre.

Politiets kompetencer og viden om funktionsnedsættelser er central for ofrenes oplevelse af at blive forstået og mødt i retssystemet ifølge samtlige datakilder. Politiets kompetencer til at forstå og respondere på ofrenes adfærd samt politiets måde at håndtere ofrenes diagnose på har betydning for ofrene. Kendskabet til diagnosen kunne medføre særlige hensyn ifølge ofre, mens andre oplevede, at kendskabet medførte, at de blev betragtet som utroværdige. Den internationale litteraturkortlægning viser, at ofre oplevede at møde stereotype opfattelse af mennesker med kognitive og psykiske

funktionsnedsættelse blandt politiet, fx at de talte højt til ofret, selvom vedkommende ikke havde en hørenedsættelse. Ofre oplevede, at politiet havde svært ved at kommunikere og interagere med dem. Ifølge kvalitative interview med professionelle kan økonomiske og tidsmæssige ressourcer, herunder forberedelsestid til almindelige afhøringer, hindre politiet i at få denne viden og sådanne kompetencer. Imidlertid kan ofrenes tøven med at fortælle politiet om diagnoser udfordre politiets mulighed for at tilpasse kontakten til ofrets kognitive og psykiske funktionsnedsættelser.

Udviklingsområder

Socialfaglig støtte til ofre under hele retsprocessen beskrives som et behov i kvalitative interview med pårørende og socialfaglige professionelle samt i den internationale litteraturkortlægning. I disse kvalitative interview involverer behovet, at ofrene har adgang til en støtteperson med viden om kognitive og psykiske funktionsnedsættelser og betydningen heraf for ofrenes adfærd og kommunikative udfordringer. Støttepersonen skal kunne være til stede i alle dele af ofrets kontakt med professionelle i retssystemet, bl.a. under afhøringer ifølge ofre, pårørende og socialfaglige professionelle i denne undersøgelse. Støttepersoner kan være vigtige, uanset om ofret har kognitive og psykiske funktionsnedsættelser eller ej. Særligt for ofre med kognitive funktionsnedsættelser skal støttepersonen kunne 'oversætte' ofrets vidneforklaring ved kommunikationsvanskeligheder ifølge pårørende. Gennem litteraturkortlægningen har vi identificeret støtteordninger (kaldet 'Registered Intermediary'), hvor professionelle med fx socialfaglig eller psykologisk baggrund er ansat i retssystemet til at være en upartisk støtteperson for særligt sårbare ofre, herunder ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. Støttepersonen afdækker ofrets psykiske, kognitive og kommunikative udfordringer og assisterer ofret i kommunikation med politiet og advokater.

Viden om funktionsnedsættelser blandt politiet beskrives som et behov i kvalitative interview med ofre, pårørende, socialfaglige professionelle og politiet samt i den internationale litteraturkortlægning. Politiet og socialfaglige professionelle efterspørger ressourcemæssige rammer, der gør det muligt for politiet at få viden om ofrets funktionsnedsættelser og skabe en kontakt, hvor ofret føler sig tryk, særligt forud for en almindelig afhøring. Ifølge ofre og pårørende samt den internationale litteraturkortlægning fremhæves et behov for større viden blandt politiet om kognitive og psykiske funktionsnedsættelser og deres indvirken på ofrenes reaktioner, forståelsesmæssige og sproglige udfordringer.

Rapportens datamateriale indeholder konkrete beskrivelser af de muligheder og barrierer, denne gruppe ofre oplever, og hvordan professionelle i endnu større grad kan støtte dem i kontakten til retssystemet, og bidrager med viden om, hvordan retssystem opleves blandt en gruppe ofre, som vi i Danmark har begrænset viden om. Desuden giver de forskellige datakilder og perspektiver på ofrenes møde med retssystemet en bred forståelse af dette møde. Rapporten viser ikke nødvendigvis, hvordan alle ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser i Danmark oplever at være i kontakt med retssystemet eller beskriver samtlige muligheder og barrierer i den sammenhæng.

1 Indledning

Denne rapport præsenterer resultaterne fra forskningsprojektet 'Voldsofre med psykiske og kognitive funktionsnedsættelser: En undersøgelse af barrierer i straffesager'. Projektet er gennemført i samarbejde mellem Institut for Menneskerettigheder og VIVE. Det er finansieret af Offerfonden.

Formålet med rapporten er at skabe viden om mødet med retssystemet for mennesker med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, når de har været ofre for personfarlig kriminalitet. I rapporten undersøger vi dette møde ud fra forskellige perspektiver og videnskilder. Rapporten bygger på viden fra a) en international litteraturkortlægning, b) kvalitative interview med 39 personer med erfaring på området: 8 ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, 9 pårørende, 7 socialfaglige professionelle, 7 bistandsadvokater og 8 ansatte i politiet. Ud fra disse datakilder belyser rapporten forskellige aspekter af mødet med retssystemet med fokus på, hvilke barrierer og muligheder, ofrene oplever i kontakten med systemet.

1.1 Baggrund

Danmark ratificerede FN's Handicapkonvention i 2009, og i forlængelse heraf har dansk handicappolitik fokuseret på at give mennesker med funktionsnedsættelser mulighed for at deltage i samfundet på lige fod med andre. Konventionen omhandler også rettigheder, hvad angår lighed for loven og adgang til retssystemet, både som lovovertredere og ofre for kriminalitet. Disse rettigheder beskrives i konventionens artikel 12 og 13 (Udenrigsministeriet, 2017), som indeholder en forpligtelse for deltagerstaterne til at sikre procesretlige tilpasninger, der giver mennesker med funktionsnedsættelser mulighed for at deltage i alle former og stadier af retssager.

I EU har man udarbejdet et offerdirektiv (DIR 2012/29/EU)¹, som skal sikre ofres rettigheder før, under og efter en straffesag. Direktivet sætter minimumsstandarder for rettigheder, støtte og beskyttelse af ofre for kriminalitet og indeholder fx, at der skal foretages individuelle vurderinger af ofres sårbarhed og støttebehov. Danmark foretog en vurdering af direktivet, hvilket resulterede i, at det ikke blev implementeret under henvisning til, at dansk lovgivning indeholdt regler, som rammesætter myndighedernes behandling af ofre.²

I Danmark ved vi meget lidt om mødet med retssystemet for ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. En repræsentativ undersøgelse af den voksne danske befolkning viser, at blandt mennesker med større psykiske funktionsnedsættelser angiver 19 pct. at have været udsat for fysisk eller seksuel vold, mens 9 pct. af personer uden psykisk funktionsnedsættelse angiver tilsvarende.³ Denne forskel er signifikant (Damgaard et al., 2013), og analyser af dansk registerdata viser, at mennesker med psykiske funktionsnedsættelser, herunder kognitive, oftere bliver ofre for voldskriminalitet (Dean et al., 2018). I den internationale litteratur har der været begrænset fokus på mennesker med kognitive funktionsnedsættelser som ofre for kriminalitet (Evans, 2013). Blandt mennesker med psykiske lidelser har der været mere fokus på dem som lovovertredere end som ofre (Koskela et al., 2016).

Denne rapport belyser mødet med retssystemet for mennesker med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, der har været udsat for personfarlig kriminalitet. Det vil sige, fra de har anmeldt

¹ EU's offerdirektiv kan findes her: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/ALL/?uri=CELEX:32012L0029>

² Retsudvalget 2015-2016: B 58 endeligt svar på spørgsmål 1.

Tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20151/beslutningsforslag/b58/spm/1/svar/1320073/1626548.pdf>

³ I Damgaard et al. (2013) er mennesker med sværere grader af kognitiv funktionsnedsættelse underrepræsenteret, og derfor indgår information om deres risiko for at opleve vold i mindre grad i udgivelsen.

en sag til politiet og forløbet videre til afgørelse om, hvorvidt sagen skal føres i retten, selve retssagen og til afgørelse om eventuel erstatning. Dette fokus er valgt, fordi vi i Danmark mangler viden om dette møde for denne gruppe af ofre. Et sådant fokus betyder, at rapporten ikke beskæftiger sig med selve den kriminelle handling eller anmeldelsesproblematikker.

Rapporten belyser, hvilke muligheder og barrierer, ofrene oplever i mødet med retssystemet, samt hvorvidt dette system yderligere kan understøtte ofrene i kontakten. Overordnet undersøger vi i rapporten følgende forskningsspørgsmål:

Hvordan oplever ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser mødet med retssystemet, når de har været udsat for personfarlig kriminalitet?

Ovenstående belyses gennem følgende underspørgsmål:

- Hvilke barrierer og muligheder oplever ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser i mødet med retssystemet?
- Findes der udviklings tiltag, som yderligere kan understøtte mødet med retssystemet blandt ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser?

1.2 Fokus på ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser

Som tidligere beskrevet viser en dansk undersøgelse (Damgaard et al., 2013), at blandt mennesker med større psykiske funktionsnedsættelser angiver 19 pct. at have været udsat for fysisk eller seksuel vold, mens 9 pct. af personer uden psykisk funktionsnedsættelse angiver tilsvarende.

Den internationale litteratur viser også en højere risiko for at opleve kriminalitet, herunder vold og voldtægt for mennesker med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. Ifølge internationale reviews har mennesker med psykiske funktionsnedsættelser større risiko for at blive udsat for vold sammenlignet med befolkningen generelt (Latalova et al., 2014; Maniglio, 2009). Hughes et al. (2012) finder, at denne gruppe har næsten fire gange så stor risiko for at blive udsat for vold som befolkningen generelt, og ifølge Khalifeh et al. (2015a) er kvinder med psykiske lidelser særligt udsatte. I en gennemgang af international litteratur finder Fogden et al. (2016) studier, der viser 3 til 7 gange så stor risiko for at blive udsat for kriminalitet, hvis man har udviklingshæmning.

Internationale undersøgelser finder tillige, at blandt mennesker med funktionsnedsættelser er sandsynligheden for at blive offer for vold særligt højt blandt dem med psykiske funktionsnedsættelser, men også mennesker med kognitive funktionsnedsættelser er udsatte (Emerson & Roulstone, 2014; Harrell, 2015; Hart et al., 2012). Herunder finder Emmerson og Roulstone (2014) i en repræsentativ undersøgelse af den voksne engelske befolkning, at en større andel af dem, der angiver at have en psykisk eller kognitiv funktionsnedsættelse, svarer, at de har været udsat for vold. Mennesker med psykisk funktionsnedsættelse og adfærdsproblemer har seks gange så stor risiko for at blive udsat for vold sammenholdt med dem, der ikke har funktionsnedsættelse. For mennesker med kognitive funktionsnedsættelser er risikoen knap tre gange så stor.

At blive udsat for kriminalitet som vold eller voldtægt kan være traumatiserende og bringer alle ofre i en sårbar situation, uanset om de har en funktionsnedsættelse eller ej. Det kan være ubehageligt at skulle genfortælle et hændelsesforløb under anmeldelse og afhøring (Amnesty International, 2019), og ofre kan føle sig krænket af retssystemet og dets procedurer, fx hvis en forsvarer går hårdt til ofret under vidneforklaring, og hvis gerningsmanden frifindes på grund af manglende beviser (Nielsen, 2000). Ofret kan også opleve at blive holdt uden for retssagens forløb, hvis han eller hun

ikke får information om udviklingen i sagen (Holmberg et al., 2020). De kan savne sympati fra politiet under en anmeldelse og opleve, at deres vidneforklaring betvivles, når politiet stiller kritiske spørgsmål bl.a. i voldtægtssager (Mulvad-Reinhardt, 2017). Mødet med retssystemet kan således være krævende, og alle ofre kan have brug for støtte i dette møde.

Vi ved, at mennesker med større psykiske funktionsnedsættelser, bl.a. autisme, skizofreni, angst, ADHD eller personlighedsforstyrrelse, oplever større udfordringer i forhold til at deltage i forskellige dele af samfundet, fx uddannelse, beskæftigelse, deltagelse i sociale og kulturelle arrangementer, sammenlignet med mennesker med mindre psykiske funktionsnedsættelser, fysiske funktionsnedsættelser og uden en funktionsnedsættelse (Amilon et al., 2017). Sådanne generelle udfordringer med samfundsdeltagelse kan gøre, at mennesker med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser er ekstra sårbare, når de kommer i kontakt med retssystemet som ofre. International litteratur viser, at for ofre med kognitiv og psykisk funktionsnedsættelse kan afhøringer være ekstra vanskelige, og deres psykiske tilstand kan blive yderligere forværret som følge af den kriminelle handling (Cederborg & Lamb, 2008; Khalifeh, Moran, et al., 2015). Forværringen af psykiske vanskeligheder kan gøre, at den sårbarhed, som ofre uden funktionsnedsættelser oplever i kontakten med retssystemet, bliver forstærket, hvis ofret i forvejen har psykiske udfordringer.

Derudover kan ofre som følge af deres funktionsnedsættelse fx have udfordringer med hukommelsen, vanskeligt ved at formulere sig sprogligt samt koncentrationsproblemer (Child et al., 2011; Maras & Bowler, 2014). Sproglige og koncentrationsmæssige udfordringer kan give ofrene særlige vanskeligheder ved at skulle deltage i et retsmøde, fx at afgive vidneforklaring. Ofrene kan derfor opleve vanskeligheder, som ofre uden sproglige og koncentrationsmæssige udfordringer ikke nødvendigvis møder.

Samlet set kan ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser opleve de samme udfordringer, som ofre uden en funktionsnedsættelse også møder. Disse udfordringer kan blive forstærket, når ofret i forvejen er psykisk sårbar. Derudover kan ofrene møde særlige udfordringer, fordi de kan have kommunikative og kognitive vanskeligheder som følge af deres funktionsnedsættelse. Rapportens formål er ikke at sammenligne oplevelsen af mødet med retssystemet blandt ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser og ofre uden funktionsnedsættelse, men at belyse mødet med retssystemet blandt ofre, som i forvejen er sårbare.

1.3 Centrale begreber

1.3.1 Kognitive og psykiske funktionsnedsættelser

I FN's Handicapkonvention, artikel 1 (Udenrigsministeriet, 2017) beskrives fire typer af funktionsnedsættelser: fysisk, psykisk, intellektuel og sensorisk funktionsnedsættelse, som definerer gruppen af mennesker med handicap. Denne definition er grundlaget for rapporten, som imidlertid alene fokuserer på psykiske og intellektuelle funktionsnedsættelser. I en dansk sammenhæng beskrives sidstnævnte ofte som kognitive funktionsnedsættelser⁴, hvilket er den betegnelse, vi anvender i rapporten.

Kognitive og psykiske funktionsnedsættelser er brede betegnelser, der rummer forskellige typer af udfordringer. Kognitive omfatter forstyrrelser i de overordnede mentale funktioner⁵, hvilket kan komme til udtryk som hukommelses- og koncentrationsbesvær, opmærksomhedsforstyrrelser samt

⁴ Betegnelsen 'kognitiv' funktionsnedsættelse bruges af Danske Handicaporganisationer <https://www.handicap.dk/om-dh/fakta-om-handicap/> og Danmarks Statistik bruger termen intellektuel/kognitiv i deres målgruppeinddeling <https://www.dst.dk/da/Statistik/dokumentation/Times/handicap/maalgruppe>

⁵ http://www.socialebegreber.dk/begrebsarbejde/begrebsdatabasen/find_begreb

forsinket udvikling af sociale og sproglige kompetencer. Under termen kognitive funktionsnedsættelser inkluderer vi i denne rapport udviklingshæmning, autisme og anden udviklingsforstyrrelse. Psykiske funktionsnedsættelser kan give sig udtryk som forstyrrelser i adfærd, følelser, tanker og opfattelser, der kan give en forandret virkelighedsforståelse.⁶ Psykiske funktionsnedsættelser dækker over bl.a. skizofreni, angst og personlighedsforstyrrelser.⁷ I rapporten fokuserer vi på sværere typer af psykiske lidelser som skizofreni, borderline, svær angst og personlighedsforstyrrelse. Mennesker med mildere former for depressioner og angst er derfor ikke en del af målgruppen. Afgrænsningen bunder i, at vi fokuserer på ofre, som i forvejen er i en særlig sårbar situation og har brug for støtte til at klare hverdagen. Som tidligere beskrevet oplever mennesker med større fremfor mindre psykiske funktionsnedsættelser i højere grad udfordringer i at deltage i forskellige dele af samfundet (Amilon et al., 2017). Derfor formoder vi, at ofre med sværere psykiske funktionsnedsættelser i særlig grad er i en sårbar situation, og derfor er rapportens fokus på dem.

Kognitive og psykiske funktionsnedsættelser kommer til udtryk på forskellige måder i menneskers adfærd, ligesom der inden for hver af de to grupper også kan være forskel i funktionsnedsættelsens betydning for de sociale, psykiske og kognitive udfordringer. Nogle af de muligheder og barrierer, vi beskriver i rapporten, vil være mere fremtrædende blandt ofre med kognitive frem for psykiske funktionsnedsættelser og omvendt. Ofre med kognitive funktionsnedsættelser kan fx oftere have sproglige udfordringer i kontakten med bl.a. politiet, og ofre med psykiske funktionsnedsættelser kan oftere føle sig betragtet som utilregnelig på grund af en diagnose som borderline. I rapporten tager vi højde for sådanne forskelle ved særskilt at beskrive forhold, som vedrører én af grupperne.

1.3.2 Handicap

Ud over at kognitive og psykiske funktionsnedsættelser dækker over forskellige udfordringer og kan komme til udtryk på forskellig måde i ofrenes adfærd, spiller de fysiske og sociale omgivelser en betydelig rolle for, om funktionsnedsættelsen bliver til en barriere for ofrene i kontakten med retssystemet, dvs. om funktionsnedsættelsen opleves som et handicap.

Handicap er et flertydigt begreb og defineres ofte på baggrund af en medicinsk, social eller relationel forståelse. Den medicinske model tilgår handicap som et individuelt karaktertræk og tillægger ikke samfundsmæssige forhold som fysisk tilgængelighed eller kulturelle opfattelser af funktionsnedsættelser betydning (Kurth, 2013). Derfor implicerer den medicinske forståelse, at man fokuserer på individet snarere end på at reducere samfundsmæssige barrierer, der hindrer den enkeltes deltagelse og adgang til fx retssystemet.

Som modreaktion på den medicinske forståelse opstod en social model eller forståelse af handicap (Oliver, 1990, 2004). Denne lægger vægt på barrierer i samfundet, som forårsager handicap og flytter fokus væk fra individet og dets fysiske, psykiske eller kognitive udfordringer. De seneste år er den sociale model blevet kritiseret for at være for konstruktivistisk og for at overse funktionsnedsættelsers betydning for menneskers mulighed for at deltage (Shakespeare, 2014) i fx en straffesag.

I nordisk handicapforskning bruges ofte en relationel forståelse af handicap. Denne placerer sig mellem den medicinske og den sociale model og beskrives som en moderat udgave af sidstnævnte (Tøssebro, 2010). Den relationelle forståelse anskuer handicap som værende opstået i relationen mellem individet med en funktionsnedsættelse og det omgivende samfund (Gustavson et al., 2005).

⁶ http://www.socialebegreber.dk/begrebsarbejde/begrebsdatabasen/find_begreb

⁷ Betegnelserne kommer fra Danmarks Statistiks målgruppeinddeling <https://www.dst.dk/da/Statistik/dokumentation/Times/handicap/maalgruppe>

I denne forståelse er tre forhold centrale: funktionsnedsættelsen, omgivelserne og samspillet mellem de to.

Denne rapport fokuserer på mødet med retssystemet og inddrager udfordringer i samspillet mellem dette system og mennesker med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. Derfor bygger rapporten på en relationel forståelse af handicapbegrebet.

1.3.3 Personfarlig kriminalitet

I rapporten beskæftiger vi os med ofre for 'personfarlig kriminalitet'. Personfarlig kriminalitet omfatter:

... 'den del af de anmeldte straffelovsforbrydelser, hvor offer og gerningsmand er direkte konfronteret. Dvs. seksual- og voldsforbrydelser samt enkelte kategorier af henholdsvis ejendomsforbrydelser og andre straffelovsforbrydelser, som bl.a. taske- og tricktyverier, røverier samt overtrædelser af politiudstedte advarsler.' (Danmarks Statistik, 2019, p. 22).

Som beskrevet i afsnit 1.2, viser en del litteratur, at mennesker med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser har forøget risiko for at blive udsat for vold og voldtægt sammenholdt med mennesker generelt. Det vil sige forbrydelser, hvor de er i direkte kontakt med gerningsmanden, hvilket i en dansk sammenhæng er personfarlig kriminalitet. At blive udsat for kriminalitet vil være krænkende for ofret, uanset hvilken type, de udsættes for. Imidlertid antager vi, at i de situationer, hvor ofret står ansigt til ansigt med gerningsmanden, og denne forvolder fysisk eller psykisk skade på dem, er ofrene i en særlig sårbar situation. Vi har valgt at fokusere på de former for kriminalitet, som mennesker med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser oftere udsættes for sammenlignet med mennesker i almindelighed, og hvor de formodes at være i en særlig sårbar situation, hvilket kan påvirke deres møde med retssystemet.

Når vi anvender termen 'vold' i rapporten, gør vi det i overensstemmelse med definitionen af personfarlig kriminalitet. Det betyder, at vi fokuserer på vold, som foregår fysisk mellem mennesker. Inden for handicapforskning bruges voldsbegrebet bredt og kan også referere til fattigdom, diskrimination og andre forhold samt processer, der virker undertrykkende på mennesker med handicap (Shakespeare, 2014). Fordi disse former for vold ikke indgår i ovenstående definition 'personfarlig kriminalitet', beskæftiger rapporten sig ikke med dem.

1.4 Forløbet i sager om personfarlig kriminalitet

Et offer for personfarlig kriminalitet kan anmelde en sag hos politiet ved fremmøde personligt på en politistation, eller politiet kan optage anmeldelse på gerningsstedet. Når et offer henvender sig hos politiet for at anmelde en sag om personfarlig kriminalitet, igangsætter politiet en efterforskning, hvis de vurderer, der er grundlag herfor. Hvis ikke, afviser politiet anmeldelsen.

I sager af særlig grov karakter, fx seksuelle overgreb, eller hvis særlige omstændigheder taler for det, har politiet pligt til at tilbyde ofret at få en bistandsadvokat.⁸ Særlige omstændigheder kan være, hvis ofret har funktionsnedsættelse. Det forudsætter, at politiet kender til en evt. funktionsnedsættelse. Ofret kan vælge at sige nej til tilbuddet om bistandsadvokat. En bistandsadvokat skal varetage ofrets interesser under efterforskningen og retssagen. Han skal fx forklare, hvordan en retssag foregår og være til stede under ofrets vidneforklaring i retten samt under en evt. videoafhøring. Bistandsadvokaten er uden omkostninger for ofret, og beskikkelsen ophører, når bistandsadvokaten

⁸ Retsplejelovens § 741a.

har indsendt eventuel ansøgning om erstatning til Erstatningsnævnet.⁹ Ud over bistandsadvokaten kan et offer i sager om seksuelle overgreb eller grove voldssager få en kontaktperson hos politiet, som skal orientere ofret om sagens forløb.¹⁰

I forbindelse med politiets efterforskning afhøres ofret og andre vidner. Ifølge retsplejeloven kan ofre videoafhøres, hvis de har en alvorlig psykisk lidelse eller væsentlig funktionsnedsættelse, og særlige omstændigheder taler for, at den pågældende ikke vil være i stand til at afgive forklaring i retten.¹¹ Det er politiet, der vurderer, om ofret skal videoafhøres. Videoafhøringer af ofre over 18 år kan foregå i såkaldte 'børnehuse', hvor videoafhøringer af børn og unge under 18 år også finder sted. Børnehuse er indrettet med henblik på at skabe en tryk oplevelse for ofret, fx kan afhøringen foregå i en sofa, og ofrene tilbydes kaffe, te, saftvand og lidt at spise. Politiet, som foretager videoafhøringer, er særligt uddannet til dette. Under en videoafhøring skal forsvarsadvokaten være til stede og følge afhøringen i et monitorrum, og forsvarsadvokaten kan bede politiet stille ofret bestemte spørgsmål. I monitorrummet kan en evt. bistandsadvokat også være til stede. Videoafhøringer skal foretages hurtigt og hvis muligt inden for en uge for anmeldelsen for at sikre ofrets hukommelse om episoden (Justitsministeriet, 2015). Hvis politiets efterforskning fører til, at en bestemt person med en vis styrke mistænkes for at være gerningspersonen, sigtes vedkommende. Det kan, efter at der er rejst sigtelse, af forskellige grunde besluttes, at der skal ske påtaleopgivelse, så sigtelsen frafalder. Når politiet har afsluttet efterforskningen, og sigtelsen opretholdes, overgives sagen til anklagemyndigheden.

Anklagemyndigheden tager stilling til, om der er tilstrækkelige beviser til at rejse tiltale. Hvis anklagemyndigheden vurderer, at bevismaterialet er tilstrækkeligt, rejser den tiltale og udarbejder anklageskrift, hvorefter sagen kommer for retten. I retten skal ofret afgive vidneforklaring. Hvis ofret er blevet videoafhørt, afspilles denne og bruges som vidneforklaring i retten, og offeret behøver derfor som udgangspunkt ikke møde i retten. I straffesager er det et grundlæggende princip, at bevismæssig tvivl skal komme den tiltalte til gode. Ofrets vidneforklaring bedømmes også ud fra det grundlag. Derfor skal beviset have en sådan styrke, at det er uden for enhver tvivl, at den tiltalte er skyldig (Smith, 2008). På den måde er de fremlagte bevisers kvalitet og styrke, herunder ofrets vidneforklaring, afgørende for domfældelse. På baggrund af de fremlagte beviser tager retten stilling til skyldsspørgsmålet og afsiger dom i sagen.

Et offer kan søge om erstatning for personskade, herunder eksempelvis tabt arbejdsfortjeneste og tab af erhvervsevne, fysiske og psykiske mén samt behov for behandling, fordi ofret har været udsat for personfarlig kriminalitet. Anklagemyndigheden skal på opfordring fra ofret eller bistandsadvokaten, når det er muligt, gøre erstatningskrav gældende i forbindelse med straffesagen.¹² Når ofret har fået beskikket en bistandsadvokat, gør denne krav på erstatning på vegne af ofret. Hvis retten finder det betænkeligt at behandle erstatningskravet i forbindelse med straffesagen, eller hvis det ikke er muligt at opgøre hele kravet inden straffesagens afslutning, bliver sagen henvist til Erstatningsnævnet. Hvis erstatningskravet ikke kan dækkes af gerningspersonen, så betaler staten for erstatningen.¹³ Erstatning ydes, selvom gerningspersonen, der har forvoldt skaden, er ukendt eller ikke kan findes.¹⁴ Hvis ofret ikke er tilfreds med den tilkendte erstatning, kan ofret indbringe sagen for den almindelige civile domstol.

⁹ <https://anklagemyndigheden.dk/da/bistandsadvokat>

¹⁰ Se bekendtgørelse nr. 1108 af 21. september 2007 om politiets og anklagemyndighedens pligt til at vejlede og orientere forurettede i straffesager og til at udpege en kontaktperson for forurettede, § 3.

¹¹ Retsplejelovens § 745 e, stk. 1, nr. 3, samt betænkning 1554/2015, s. 147

¹² Retsplejelovens § 991.

¹³ Offererstatningsloven § 7.

¹⁴ Offererstatningslovens § 6.

1.5 Rapportens opbygning

I kapitel 2 belyser vi oplevelser af mødet med retssystemet blandt denne gruppe ofre på baggrund af en internationale litteraturkortlægning, mens kapitel 3 og 4 præsenterer resultaterne fra det kvalitative datamateriale. Først belyser vi ofres og pårørendes perspektiv på mødet med retssystemet og dernæst de professionelles perspektiv. Endelig beskriver vi i kapitel 5 rapportens metode og datamateriale.

2 Ofres møde med retssystemet – eksisterende viden

I dette kapitel præsenterer vi resultaterne fra den internationale litteraturkortlægning af mødet med retssystemet for ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser (jf. afsnit 5.1 for en beskrivelse af litteraturkortlægningens metode og datagrundlag). Kortlægningen identificerede 14 studier, som undersøger mødet med retssystemet fra anmeldelse til dom blandt voksne med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, der har været udsat for kriminelle handlinger (Bilag 1 indeholder en oversigt over de kodede studier). Nogle studier fokuserer bredt på ofre med funktionsnedsættelser og inkluderer fx også fysiske funktionsnedsættelser. Da nogle studier ikke skelner mellem forskellige typer af funktionsnedsættelser i relation til oplevelsen af retssystemet, er det ikke muligt at gøre dette i kapitlet. Når vi refererer til studier med et bredt fokus på ofre med funktionsnedsættelser, er det beskrevet i teksten.

Som beskrevet i rapportens indledning betragter vi udfordringer i retssystemet som uoverensstemmelser mellem retssystemets krav til involvering af ofre og de sociale, kommunikative og kognitive og psykiske udfordringer, som en funktionsnedsættelse kan medføre. Denne relationelle forståelse af mødet med retssystemet ligger til grund for kapitlet. For læsbarhedens skyld er afsnittene nogle steder delt op, så de har primært fokus på enten retssystemet eller de udfordringer, som kan følge med en kognitiv og psykisk funktionsnedsættelse.

Kapitlets struktur er baseret på tværgående temaer uddraget af en narrativ syntese, som vi har taget afsæt i i bearbejdningen af de identificerede studier (jf. afsnit 5.1.2). Det første tema, vi præsenterer i kapitlet, omhandler forhold relateret til ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser som manglende tiltro til retssystemet og deres kommunikative samt kognitive kompetencer. Dernæst fokuserer vi på retssystemets procedurer, der kan udgøre barrierer for ofrenes deltagelse, hvis de ikke kan imødekomme systemets krav til deltagelse. Dette efterfølges af politiets viden og kompetencer i relation til kognitive og psykiske funktionsnedsættelser samt retssystemets manglende tilpasning til ofres støttebehov og endelig beskrives socialfaglig støtte til ofre i kontakten med retssystemet.

2.1 Ofres manglende tiltro til retssystemet

Studier viser, at ofre var bange for ikke at få en ligeværdig behandling i retssystemet, og at denne frygt blev en barriere i deres kontakt med systemet. På baggrund af interview med 81 ofre med psykiske og kognitive funktionsnedsættelser finder Koskela et al. (2016), at ofrenes tidligere negative oplevelser med politiet og frygten for ikke at blive troet på kunne indvirke på deres lyst til at anmelde en sag. Child et al. (2011) har interviewet 52 ofre med forskellige funktionsnedsættelser, herunder kognitive og psykiske, om deres oplevelse af retssystemet. På baggrund af disse interview identificerede Child et al. (2011) en række områder, der kunne hindre ofrene i at deltage i retssagen. En barriere var, at ofrene selv undlod at fortælle politi, advokater og andre professionelle i retssystemet om deres funktionsnedsættelser. Derfor havde nogle af disse professionelle svært ved at opdage funktionsnedsættelsen, der ikke var synlig. Fordi de ikke kendte til funktionsnedsættelsen, kunne de ikke tilpasse kontakten med ofrene i relation hertil. Ofrene var tøvende med at fortælle om deres funktionsnedsættelse, fordi de var bange for, at det ville resultere i en dårligere behandling af dem, og at deres beskrivelse af den kriminelle episode ville blive opfattet som utroværdig. Desuden var de bange for, at viden om deres funktionsnedsættelse ville resultere i, at politi og andre ville gøre funktionsnedsættelsen til årsagen for, at de blev udsat for kriminalitet. Og at de derfor selv vil blive beskyldt for at have forårsaget den kriminelle handling. Ofrene havde den opfattelse, at de ikke

vil få den nødvendige støtte i retssagen, selvom de fortalte om deres funktionsnedsættelse, og var bange for, hvordan informationer om deres funktionsnedsættelse vil blive gemt af myndighederne og anvendt i andre sammenhænge til skade for dem selv.

2.2 Ofrenes kommunikative og kognitive kompetencer

Ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser møder mange af de samme udfordringer, som ofre generelt gør i forbindelse med en straffesag. De oplever at være bange for at møde den tiltalte i retten og i tilfælde, hvor de kender tiltalte, frygter en del efterfølgende repressalier. Derudover møder ofre i forbindelse med straffesag, udfordringer, der er relateret til deres funktionsnedsættelser. Ofre, som har kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, kan få forværret deres psykiske udfordringer som følge af, at de emotionelt kan få det svært på grund af den kriminelle handling, de har været udsat for (Koskela et al., 2016).

Ifølge litteraturen kan ofrenes kommunikative evner blive en udfordring i kontakten med politiet. På basis af interview med 52 ofre finder Child et al. (2011), at kommunikative udfordringer var en barriere for, at ofre kunne deltage i retsprocessen. Ofre med kognitive funktionsnedsættelser oplevede, at politiet brugte et svært forståeligt sprog og talte for hurtigt. Disse kommunikative barrierer gjorde det endnu vanskeligere for ofrene at forstå den givne information i en situation, hvor de er psykisk presset, fordi de havde været udsat for kriminalitet (Child et al., 2011).

Derudover kan psykiske og kognitive funktionsnedsættelser give ofre udfordringer i relation til at forstå retsprocessen. Ifølge Child et al. (2011) var procedurer under anmeldelse og efterforskning af sagen svære at forstå for ofre med forskellige funktionsnedsættelser, herunder kognitive og psykiske. Blandt andet forhandling med den tiltalte, hvor denne erklærede sig skyldig til gengæld for strafnedsættelse, var svært at forstå for ofre med funktionsnedsættelse. I et hollandsk studie undersøgte Spaan og Kaal (2019), hvilke udfordringer ofre med mild grad af udviklingshæmning møder i retssystemet. På baggrund af interview med 35 professionelle i retssystemet og 10 personer med særlig viden på dette område, herunder én med udviklingshæmning, finder forfatterne, at forhold relateret til ofrenes forståelse af procedurer under retssagen vanskeliggjorde deres involvering. Ofre havde fx ikke forstået, at de skulle afgive forklaring flere gange, både under anmeldelse af sagen og under retssagen. De havde ikke forstået, at de ikke kunne trække deres anmeldelse tilbage, hvilket nogle ønskede, når de fandt ud af, at de skulle vidne mod en gerningsmand, de kendte. En del af ofrene manglede forståelse for, at politi og anklager stillede kritiske spørgsmål til deres forklaring. Nogle af dem følte, at der derved blev sået tvivl om deres troværdighed, og nogle, at de selv blev anklaget for at have foretaget den kriminelle handling.

Ofrenes forståelse af støtte og karakteren af støtte til ofre i retssystemet kan også være en udfordring (Spaan & Kaal, 2019). Ofre var selv tvøvende med at tage imod støtte i forbindelse med en retssag, fordi de ikke forstod, hvad støtten indeholdt, og andre ville ikke identificeres som et offer. Ofrenes udfordringer med at forstå støttens karakter betyder også, at det ikke altid er tilstrækkeligt at informere ofre om støttemuligheder i breve, fordi ofrene ikke nødvendigvis ved, hvordan støtten kan hjælpe dem. For at understøtte ofrenes mulighed for at få hjælp foreslår Spaan og Kaal (2019) samarbejde mellem politi og socialfaglige professionelle for at skabe bedre rammer for ofrenes mulighed for at blive hørt ved anmeldelse af en sag og under retsmødet.

2.3 Systemrelaterede barrierer

De kommunikative udfordringer, som ofre med kognitive funktionsnedsættelser møder i retssystemet, finder litteraturen i høj grad hænger sammen med, at procedurer i retssystemet ikke tilpasses ofrenes sproglige kompetencer. Spaan og Kaal (2019) finder, at ofrene havde svært ved at imødekomme retssystemets krav om, at forklaringer skulle være sammenhængende og fortælles hurtigt uden for meget tøven. Ofrenes kommunikative vanskeligheder kunne gøre det svært for dem at leve op til disse krav, særligt når de ikke fik støtte i relation til at afgive korte og præcise forklaringer.

Derudover var retssystemets måde at kommunikere med ofre på en barriere for, at ofre kunne gøre deres rettigheder gældende. Ofre blev informeret om deres rettigheder under retssagen via brev, fx om de vil rapportere skader, de har haft i forbindelse med episoden. Ofre havde svært ved at forstå breve og fik ikke svaret rettidigt. På den baggrund frafaldt ofrenes mulighed for at benytte disse rettigheder. En del kommunikation foregik også via mail, og da en del ofre havde svært ved at læse og var forbeholdende i relation til at åbne mails fra myndigheder, fik de ikke information om sagen (Spaan & Kaal, 2019).

Retssystemet mangler procedurer til at understøtte involvering af ofre med udviklingshæmning ifølge svenske professionelle, herunder politi, offentlig anklager, psykologer og socialfaglige medarbejdere (Kuosmanen & Starke, 2015a). På basis af 21 interview med sådanne professionelle undersøger studiet adgangen til det svenske retssystem for mennesker med udviklingshæmning, der har været involveret i prostitution og i den forbindelse er blevet ofre for kriminalitet, fx vold. Ifølge de professionelle manglede retssystemet procedurer, der kunne understøtte involvering af ofre med udviklingshæmning. Det kræves fx, at ofre kan give en præcis, detaljeret og sammenhængende beskrivelse af episoden, hvor de blev udsat for en kriminel handling. Evnen til at gøre dette var ofte reduceret for ofre med udviklingshæmning, og det resulterede i, at retten ikke betragtede dem som troværdige vidner. Desuden er det et krav, at et offer kan gentage den samme forklaring, for at retten kan være sikker på, at forklaringen er korrekt. Fordi sådanne proceduremæssige krav kan være svære at honorere, når man har udviklingshæmning, kan man ifølge de professionelle stille spørgsmålstegn ved, hvorvidt ofre med udviklingshæmning, der havde været involveret i prostitution, bliver behandlet ligeværdigt i det svenske retssystem (Kuosmanen & Starke, 2015a).

Desuden kan sociale forestillinger om troværdige ofres fremtræden i mødet med retssystemet være en udfordring for ofre med kognitive funktionsnedsættelser. Med udgangspunkt i retsdokumenter fra fire sager om ofre med udviklingshæmning, der er blevet udsat for kriminalitet i forbindelse med prostitution, og interview med 21 professionelle som politi, anklager og socialfaglige medarbejdere, undersøger Kousmanen og Starke (2015b) udfordringer i efterforskningen af ofrenes sager. Kousmanen og Starke (2015b)¹⁵ finder, at alle ofre havde en personlig relation til gerningsmanden, hvilket gjorde dem tøvende i deres forklaring og ligeledes tøvende med at betragte sig selv som ofre. De havde været involveret i prostitution, hvilket kunne diskreditere deres moral og gøre, at de ikke fremstod som passive og sårbare ofre. Ofrene kunne ikke tale på egne vegne og fremstille sig selv som ofre over for retssystemet. De havde vanskeligt ved at formulere sig og ved at afgive en troværdig vidneforklaring, fx en sammenhængende forklaring givet uden tøven og støtte fra andre. På den baggrund fremhæver Kousmanen og Starke (2015b), at det er vigtigt, at retssystemet skaber

¹⁵ Kousmanen og Starke (2015b) tager udgangspunkt i termen 'the ideal victim' (det ideelle offer), som er formuleret af den norske professor i kriminologi Nils Christie (1986, p. 18). 'The ideal victim' er en typologi for, hvordan et offer opnår en status som ideel offer i samfundets øjne. Det vil sige sociale opfattelser af, hvilke faktorer der giver en person, som udsættes for kriminalitet, en legitim status som et offer. Christie (1986) opstiller fem kriterier for det perfekte offer: 1) Offeret er svagt. Dette kan specifikt være, at offeret er syg, gammel eller meget ung, 2) Offeret er i gang med respektable opgaver, 3) Offeret er på et sted, hvor det ikke muligt at give ham/hende skylden for at være – eksempelvis den ældre dame, som er på gaden i dagtimerne, 4) Gerningsmanden er stor og ond, 5) Gerningsmanden er ukendt og indgår ikke i noget personligt forhold med offeret (Christie, 1986, p. 19).

bedre vilkår for ofre med udviklingshæmning i forhold til at sikre deres rettigheder i retssystemet, fx ved interviewteknikker tilpasset ofrenes kommunikative evner. Løsningen er ifølge disse forfattere ikke, at retssystemet slækker på kravene for bevisførelse (Kuosmanen & Starke, 2015b).

Et studie (Ellison et al., 2015) sammenligner politiets vurdering af voldtægtsorfes vidneforklaringer i sager, hvor ofret har psykosociale funktionsnedsættelser, og hvor der ikke er registreret en sådan funktionsnedsættelse. Ved at undersøge 679 politirapporter¹⁶ over klager i voldtægtsanmeldelser, hvor der ikke rejses tiltale, finder studiet, at i sager, hvor ofret har psykosociale funktionsnedsættelser, beskriver politiet signifikant oftere ofret som inkonsistent i sin vidneforklaring ved anmeldelse, vurderer ofret til at være alkohol- og stofpåvirket og beskriver oftere tvivl i forhold til ofrets troværdighed og sagen generelt. På baggrund af resultaterne kan man ikke med sikkerhed vide, om denne gruppe ofre i højere grad opfattes som utroværdige af politiet, fordi studiet indeholder få beskrivelser af konteksten for politiets vurdering af vidneforklaringen. Der er fx ingen beskrivelse af, hvilken information, politiet benytter for at vurdere ofrenes troværdighed, og om ofret har fået socialfaglig støtte i forbindelse med anmeldelsen (Ellison et al., 2015).

2.4 Kompetencer og viden blandt politi

I litteraturkortlægningen har vi identificeret en række studier, der viser, at viden om funktionsnedsættelser og kompetencer hos politiet i forhold til at kommunikere og interagere med ofre, der har kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, er vigtige faktorer i ofrenes møde med retssystemet.

I deres studie af oplevelsen af retssystemet blandt 52 ofre med funktionsnedsættelser, herunder psykiske og kognitive, finder Child et al. (2011), at ofre oplevede at blive mødt af politiet med stereotype opfattelser af mennesker med funktionsnedsættelser. Politiet talte fx meget højt, selvom ofrene ikke havde hørenedsættelse. Nogle oplevede at blive beskyldt for selv at have været årsagen til den kriminelle handling, fordi de havde en funktionsnedsættelse. Ofre oplevede at få spørgsmål fra politiet om, hvad de havde gjort for at forårsage den kriminelle handling mod dem selv. På den måde følte nogle, at de selv blev behandlet som en kriminel, selvom de var ofre. Spaan og Kaal (2019) identificerer også stereotyper om mennesker med udviklingshæmning som en barriere for ofrenes møde med retssystemet i deres interview med 45 personer med viden om retssystemet. Ifølge dette studie afviste politiet nogle voldtægtssager, når ofret havde udviklingshæmning, og ofre oplevede at blive taget mindre seriøst, når de kontaktede politiet, fordi de tidligere havde givet, hvad der kan fremstå som usammenhængende forklaringer til politiet. Sådanne forklaringer kunne være registreret i politiets registre.

Spaan og Kaal (2019) beskriver, hvordan et offer, som ville anmelde en sag, havde svært ved at forklare sig til politiet og af den grund blev frustreret og havde svært ved at håndtere sin vrede. Det resulterede i, at politiet satte ham under observation i en celle. Efterfølgende valgte han ikke at anmelde sagen, fordi han ikke ønskede mere kontakt med politiet. Politiets manglende identifikation af udviklingshæmning blandt ofre og manglende viden om, hvordan denne funktionsnedsættelse kan påvirke adfærd, beskrives som en barriere for effektueringen af ofrenes rettigheder i retssystemet (Spaan & Kaal, 2019).

Politiet mangler til tider viden og kompetencer om udviklingshæmning og de mulige implikationer heraf for ofrenes funktionsniveau og adfærd ifølge Kuosmanen og Starke (2015a). Denne mangel på viden og manglende kompetencer resulterede ifølge professionelle, som politi, anklager, socialfaglige med-

¹⁶ Politirapporterne er fra London Metropolitan Police og involverer alle rapporter vedr. klager i april og maj 2012. Data er repræsentativt for alle klager angivet til denne politistation (Ellison et al., 2015).

arbejdere, i, at ofrene ikke havde lige mulighed for at give udtryk for deres oplevelse. Nogle professionelle fremhævede, at en del ofre med udviklingshæmning kun kan sikres lige adgang til retssystemet, hvis de får støtte i form af en person, der kan hjælpe ofret og repræsentere dem i retten (Kuosmanen & Starke, 2015a). Ofre med funktionsnedsættelser, herunder psykiske og kognitive, oplevede også selv, at politiet ikke forstod, hvordan de skulle interagere med dem (Child et al., 2011).

Politiets viden om autisme er også en vigtig faktor i ofre med autismes møde med retssystemet. På baggrund af en survey blandt 9 ofre og tiltalte med autisme, 19 af deres forældre og 33 professionelle i retssystemet som dommere, anklagere og forsvarer, finder Maras et al. (2017), at de fleste professionelle ikke havde modtaget undervisning i autisme som en diagnose og dens implikationer, men de fleste professionelle følte sig vidende om autisme. De angav, at de håndterede autisme på en tilfredsstillende måde. Dette synspunkt blev dog ikke delt af ofre og tiltalte med autisme eller deres forældre. Blandt dem mente en del, at der ikke blev givet den nødvendige støtte, fx kommunikativ støtte, for at ofre eller tiltalte med autisme kunne deltage, og de angav at have fået meget lidt information om forløbet under retssagen (Maras et al., 2017).

2.5 Kompetenceudvikling af politi

I forlængelse af de manglende kompetencer og viden om bl.a. kognitive og psykiske funktionsnedsættelser blandt politiet, har nogle studier identificeret et behov for kompetenceudvikling af politiet i forhold til deres håndtering af ofre (Mackenzie & Watts, 2010). I England har Chown (2010) undersøgt politiets viden om autisme på baggrund af en spørgeskemaundersøgelse, der er besvaret af 120 ansatte i politiet. Resultaterne viser, at ingen af respondenterne havde modtaget undervisning i, hvordan de skulle interagere med ofre med autisme. En del respondenter tænkte først på fysisk funktionsnedsættelse, når de hører ordet 'funktionsnedsættelse', og 4 ud af 10 kendte ikke til begrebet udviklingsforstyrrelse. Chown (2010) peger på, at der er brug for mere viden om autisme og implikationerne af autisme for ofrenes måde at forholde sig til andre personer på, og at politiet med fordel kan blive undervist i, hvordan de kan forholde sig til ofre med autisme (Chown, 2010).

Ifølge ofre med forskellige funktionsnedsættelser, bl.a. kognitive og psykiske, medvirker politiets mangel på kompetencer og viden om funktionsnedsættelser til udfordringer i deres møde med retssystemet (Child et al., 2011). For at reducere disse udfordringer anbefaler ofrene yderligere træning og undervisning af politiet i identifikation af ofre med funktionsnedsættelser og i at kommunikere på en forståelig måde. Desuden foreslår de, at man fra retssystemets side kan udarbejde en folder, der i et tilgængeligt sprog beskriver retsprocessen for ofre med funktionsnedsættelser (Child et al., 2011).

2.6 Manglende tilpasning til ofres støttebehov

Dele af litteraturen fremhæver en række udfordringer i relation til den støtte, som ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser modtager i forbindelse med en retssag. På basis af interview med 45 personer med viden om retssystemet beskriver Spaan og Kaal (2019), at støtten til ofre ikke altid blev tilpasset den enkeltes behov, og Child et al. (2011) finder, at ofre med samme diagnose kan have forskellige udfordringer i forhold til at deltage i en retssag og derfor også har brug for forskellige former for støtte. Dette kan fx være brug af let forståeligt sprog og gratis hjælp til at udfylde dokumenter.

De interviewteknikker, politi og andre professionelle i retssystemet anvender, er ifølge nogle studier et område, hvor retssystemet kunne være bedre rustet til at imødekomme behov blandt ofre med kognitive funktionsnedsættelser. Et litteraturstudie med fokus på politiets interviewteknikker, og

hvilke muligheder disse giver ofre og tiltalte med udviklingshæmning for at afgive forklaring i retten (Gudjonsson & Joyce, 2011), viser, at mennesker med udviklingshæmning har sværere ved at genkalde begivenheder og er mere tilbøjelige til at give efter for ledende spørgsmål end mennesker generelt. Ved et ledende spørgsmål kan ofre og tiltalte med udviklingshæmning tro, at et bestemt svar forventes af dem, og de kan sige 'ja' til ting, som ikke er sket. Hvis de gives ny information, som ikke var en del af deres første forklaring, kan de blive forvirrede og have svært ved at huske episoden. Hvis de føler, at politiet, som afhører dem, ikke kan lide deres svar, kan de prøve at ændre forklaring for at gøre vedkommende tilfreds. Når de stilles mange spørgsmål under en afhøring, kan nogle føle sig beskyldt for at lyve.

Ofres mulighed for at afgive forklaring i retten afhænger af, om politiet vurderer dem egnede dertil. Et studie (Willner, 2011) fokuserer på muligheden for at afgive forklaring i retten blandt ofre med udviklingshæmning. I studiet gennemgås to sager, hvor ofre med udviklingshæmning er blevet erklæret uegnet til at afgive forklaring i retten. Ifølge studiet skal denne erklæring ses i forhold til måden, hvorpå spørgsmål stilles til ofre med udviklingshæmning, når de skal erklæres egnede eller uegnede. Ofrene skal fx selv angive, hvor sikre de er på, at deres svar er korrekte, når deres hukommelse skal vurderes. Dette kan gøre dem usikre, og de kan derfor fejlagtigt blive betragtet som utroværdige vidner, der ikke kan afgive forklaring i retten (Willner, 2011). På baggrund af et litteraturstudie af øjenvidneudsagn fra ofre med autisme eller mennesker med autisme, der har været vidner til kriminalitet, finder Maras og Bowler (2014), at mennesker med højtfuncionerende autisme¹⁷ kan give lige så nøjagtige vidneudsagn som mennesker generelt. Dette afhænger imidlertid af, om de får den rette støtte til at give vidneforklaring. Studiet viser, at politiets interviewteknikker ikke er brugbare over for ofre eller vidner til kriminalitet med højtfuncionerende autisme. Ofrene og vidner kan fx have svært ved at forstå og respondere på spørgsmål i et svært forståeligt sprog og brug af ironi samt metaforer. På baggrund af litteraturstudier foreslår Maras og Bowler (2014), at politiet i højere grad får adgang til træning i kommunikation med ofre med højtfuncionerende autisme, så de bedre kan imødekomme deres behov.

2.7 Socialfaglig støtte til ofre i kontakten med retssystemet

Socialfaglig støtte kan være vigtig for ofre i mødet med retssystemet. På basis af eksisterende litteratur finder Gudjonsson og Joyce (2011), at det er vigtigt, at socialfaglige medarbejdere har viden om retsprocessen og kan forberede ofre med udviklingshæmning på denne proces. De kan fx fortælle dem om måden, spørgsmålet stilles på under en retssag, hvilket kan hjælpe ofrene, når de afgiver forklaring. På baggrund af interview med 81 ofre med funktionsnedsættelser, herunder psykiske og kognitive, identificerer Koskela et al. (2016) en række faktorer, der kan understøtte anmeldelsen af en sag. Ifølge ofrene selv har det betydning, om centrale personer i deres netværk, bl.a. socialfaglige medarbejdere, støtter dem i, at episoden var en alvorlig forbrydelse og i at anmelde den til politiet.

Ofrene selv fremhævede, at et samarbejde mellem socialfaglige medarbejdere med viden om funktionsnedsættelser og politi kunne mindske barrierer i forhold til deres deltagelse i retssagen. Socialfaglige medarbejdere kunne fx give den nødvendige støtte til ofrene og hjælpe ofrene med at få kontakt til behandlingsmuligheder for ofre for bl.a. seksualforbrydelser. Undersøgelsen er baseret på 52 interview med ofre (Child et al., 2011).

Gennem litteraturkortlægning har vi identificeret studier, der undersøger støtteordninger til sårbare ofre, herunder ofre med psykiske og kognitive funktionsnedsættelser. I England er der indført en

¹⁷ Betegnelsen 'højtfuncionerende autisme' beskriver Maras og Bowler (2014) som normal til høj begavelse, og hvor personen ikke har sproglige udfordringer.

sådan støtteordning 'Registered Intermediary' (RI). Ordningen består i, at man som sårbart offer kan få hjælp fra en upartisk støtteperson. Støttepersonen har en faglig baggrund som fx talepædagog, socialarbejder, psykolog eller andet, hvor de har erfaring med at kommunikere med sårbare personer. Derudover modtager de instruktioner om processer i retssystemet, så de på bedst mulig måde kan støtte ofrene. Støttepersonen skal sikre, at al kommunikation med sårbare ofre foregår så forståeligt som muligt for ofret under afhøring hos politiet og under retssagen. De kan også hjælpe med at afdække kognitive funktionsnedsættelser hos ofre (Hepner et al., 2015). På baggrund af tidligere evaluering af IR-ordningen i England finder Hepner et al. (2015) tilfredshed med ordningen blandt de, der har benyttet den, men også, at nogle professionelle inden for retssystemet var usikre på støttepersonernes rolle, fx om støttepersonen var et ekspertvidne. Samlet konkluderer disse forfattere, at RI-ordningen vil kunne hjælpe sårbare ofre med at opnå deres juridiske rettigheder.

Endelig kan terapi være vigtig i støtten til ofre. På baggrund af egne erfaringer med at give terapi før, under og efter en retssag til ofre med udviklingshæmning, beskriver Le Roux og Leach (2014), at det ifølge dem kan være vigtigt, at ofrene modtager terapeutisk behandling. Behandlingen kan medvirke til at reducere angst og andre psykiske udfordringer blandt ofre med udviklingshæmning, når de skal vidne i retten og evt. møde den tiltalte. Terapeuten kan også have til opgave at forklare ofret processen under en retssag, fx ved brug af visuelle hjælpemidler, samt besøge retten sammen med ofret, så vedkommende føler sig mere tryk ved retslokalet (Roux & Leach, 2014). I læsningen af disse resultater er det værd at bemærke, at forfatterne beskriver egne erfaringer og ikke bygger på anden viden. Dette kan gøre vidensgrundlaget spinkelt.

2.8 Opsamling

På baggrund af en systematisk kortlægning af international litteratur har dette kapitel belyst mødet med retssystemet for ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. Kortlægningen inkluderer 14 internationale videnskabelige publikationer, hvoraf hovedparten er baseret på kvalitative interview eller er litteraturstudier. Enkelte ikke repræsentative surveys indgik også. Dette datagrundlag betyder, at kapitlet ikke kan kvantificere fx antallet af barrierer, andelen af ofre, som møder sådanne barrierer, eller beskriver signifikante sammenhænge mellem kognitive og psykiske funktionsnedsættelser og barrierer i retssystemet.

Kapitlet viser en række barrierer, som ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser kan opleve i kontakten med retssystemet. Disse barrierer omhandlede dels forhold relateret til ofret som kommunikative og kognitive evner samt manglende tiltro til systemet, hvilket resulterede i manglende støtte, fordi ofrene ikke oplyste om deres funktionsnedsættelse. Dels var barriererne relateret til forhold i retssystemet, hvor ofre fx kan have svært ved at imødekomme systemets krav, bl.a. om sammenhængende forklaringer. Derudover involverede de politiets kompetencer og viden om kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, herunder hvordan man mest hensigtsmæssigt interagerer og kommunikerer med ofrene. Dernæst omhandlede systemiske forhold de anvendte interviewteknikker under afhøringer, som kan forvirre og gøre det svært for ofrene, særligt hvis de har kognitive funktionsnedsættelser, at give enslydende forklaringer. Som det sidste identificerede vi gennem litteraturkortlægningen støtteordningen, som er målrettet sårbare vidner og ofre. Den betegnes 'Registered Intermediary' (RI), anvendes bl.a. i England og involverer, at en professionel med en baggrund i socialt arbejde ansættes som upartisk støtteperson til at hjælpe ofrene i mødet med retssystemet.

3 Ofre og pårørendes perspektiv

I dette kapitel belyser vi mødet med retssystemet ud fra ofres og pårørendes perspektiv. Kapitlet bygger på interview med 8 ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser og 9 pårørende. Formålet er ud fra disse perspektiver at give indblik i, hvilke muligheder og barrierer, de oplever i kontakten med retssystemet. Ofre og pårørendes oplevelser præsenterer vi samlet, fordi pårørende i nogle tilfælde repræsenterer ofrenes perspektiv, når ofrene ikke selv kunne deltage på grund af kommunikative udfordringer, eller fordi interviewet vil være for krævende (jf. afsnit 5.2.4). For en nærmere beskrivelse af datagrundlaget og den metodiske fremgangsmåde for dataindsamlingen, se afsnit 5.2. Kapitlets analyser viser, hvordan ofre og pårørende i denne undersøgelse oplever mødet med retssystemet. Når vi anvender betegnelserne 'ofre' og 'pårørende' omhandler det alene dem, der indgår i denne undersøgelse og ikke ofre og pårørende generelt i Danmark.

I kapitlet præsenterer vi tre grupper af faktorer: borgerrelaterede, systemrelaterede og relationelle, som medvirker til at forme mødet med retssystemet ud fra ofres og pårørendes perspektiv. Faktorerne er udtaget gennem kodning af rapportens empiriske materiale (jf. afsnit 5.2.6 for beskrivelse af den metodiske fremgangsmåde). Inddelingen i de tre grupper af faktorer er analytisk forstået på den måde, at ofre og pårørende ikke nødvendigvis forholder sig til, hvilke af grupperne, deres beskrivelser vedrører. Borgerrelaterede faktorer omhandler forhold, der knytter an til funktionsnedsættelsen som ofrenes kommunikative og kognitive udfordringer. Systemrelaterede faktorer vedrører måder, retssystemet er indrettet på, fx lovgivningen og den økonomiske ramme, som kan have betydning for sagsbehandlingstider. Relationelle faktorer involverer forhold i kontakten mellem ofre og politi, som påvirker oplevelsen af retssystemet ud fra ofres og pårørendes perspektiv.

I kapitlet beskriver vi de tre typer af faktorer hver for sig, men i praksis hænger de til tider sammen. For eksempel bliver en borgerrelateret faktor som problemer med at fastsætte præcise tids- og stedsangivelser en barriere for ofrene, når retssystemet involverer en forventning om, at vidneforklaringer sammen med resten af bevisførelsen skal kunne anskueliggøre tiltaltes skyld uden for enhver tvivl. Denne forventning kan ses som en systemrelateret faktor, fordi den har afsæt i de grundlæggende principper i en straffesag (jf. afsnit 1.4).

Blandt faktorerne beskriver vi først borgerrelaterede, dernæst systemrelaterede og endelig relationelle faktorer. Sidst i kapitlet viser vi, hvilke udviklingsområder der i højere grad kan understøtte ofrenes møde med systemet ifølge ofre og pårørende. Som det første i kapitlet giver vi en karakteristik af 11 cases, som ofre og pårørende er interviewet om.

Casekarakteristik: Ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser

De 11 cases om mødet med retssystemet, som ofre og pårørende er interviewet om, og som kapitlets analyser er baseret på, fremgår af Tabel 3.1. Tabellen viser de 11 cases fordelt på respondenter, ofrets funktionsnedsættelse, kriminalitetstypen samt ofrets relation til den formodede gerningsmand. Måden, interviewene er gennemført på, er beskrevet i afsnit 5.2.3.

Som det fremgår af Tabel 3.1, omhandler seks af sagerne vold, fire voldtægt og en begge disse former for kriminalitet. Alle ofrene kendte den formodede gerningsmand i forvejen. Af hensyn til anonymitet er den enkelte relation ikke yderligere beskrevet i tabellen. Men den formodede gerningsmand var fx et familiemedlem, en ven eller bekendt eller en medbeboer på et botilbud. Nogle ofre har gentagne gange været udsat for den samme type kriminalitet fra den samme formodede gerningsmand.

I seks af casene har ofret kognitiv funktionsnedsættelse som den primære diagnose, hvoraf flertallet havde udviklingshæmning. I halvdelen af disse cases er ofret ikke interviewet på grund af manglende sprog, eller fordi de pårørende vurderede, at interviewet vil være for krævende, og pårørende repræsenterer deres stemme i rapporten (jf. afsnit 5.2.4). I de resterende fem cases har ofret psykisk funktionsnedsættelse, hvor borderline var den dominerende diagnose. Derudover havde flertallet af ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser en række tilstødende psykiske udfordringer som angst, depression, PTSD. Af hensyn til anonymitet er ofrenes primære diagnoser ikke beskrevet yderligere. Ofrene er i alderen 19-65 år, hovedparten er ikke i beskæftigelse, hvoraf en del er tilkendt førtidspension. Flertallet af ofre er kvinder. I afsnit 5.2.4 beskriver vi, hvilken betydning, fordelingen på køn og ofrenes primære diagnose kan have for rapportens resultater.

Tablet 3.1 Rapportens cases fordelt på respondent, ofrets primære funktionsnedsættelse, kriminalitetstype og relation til formodede gerningsmand

	Respondent		Ofrets primære funktionsnedsættelse	Kriminalitetstype	Relation til (formodet) gerningsmand
	Offer	Pårørende			
Case 1	x		Kognitivt	Voldtægt	Bekendt
Case 2		x	Kognitivt	Vold	Bekendt
Case 3		x	Kognitivt	Voldtægt	Bekendt
Case 4	x	x	Kognitivt	Voldtægt	Bekendt
Case 5	x	x	Kognitivt	Voldtægt	Bekendt
Case 6	x	x	Psykisk	Voldtægt og vold	Bekendt
Case 7	x		Psykisk	Vold	Bekendt
Case 8	x	x	Psykisk	Vold	Bekendt
Case 9	x		Psykisk	Vold	Bekendt
Case 10	x		Psykisk	Vold	Bekendt
Case 11		x	Kognitivt	Vold	Bekendt

Kilde: Egen opgørelse.

3.1 Borgerrelaterede faktorer

I dette afsnit belyser vi faktorer vedrørende borgerne og betydningen af at have en kognitiv og psykisk funktionsnedsættelse. Fokuset er særligt på, hvordan funktionsnedsættelsen og konsekvenserne heraf, fx kommunikations- og koncentrationsproblemer, former mødet med retssystemet ud fra ofres og pårørendes perspektiv.

3.1.1 Kognitive og kommunikative udfordringer

Pårørende til ofre med kognitive funktionsnedsættelser beskriver i interviewene, hvordan ofrets kognitive og kommunikative kompetencer bliver en barriere i deres møde med retssystemet. Ifølge pårørende til ofre med intet eller meget begrænset sprog bliver sproget en barriere for, at sagen føres i retten. En mor til et offer med kognitiv funktionsnedsættelse og meget begrænset sprog, som gentagne gange har været udsat for vold, fortæller, hvordan politiet kommer på besøg i hjemmet for at vurdere ofrets sproglige kompetencer, og hvordan disse umuliggør en afhøring:

Men de [politiet] kommer så og sidder lidt og siger, og vi snakker om alt muligt, også sådan nogle ting, som hun godt kan lide at snakke om med håndbold og sådan noget,

for vi skulle jo prøve at se, om vi kunne – men det kan ikke lade sig gøre, man kan ikke afhøre hende sådan, altså som en rigtig afhøring, det kan man ikke (...) Hun har ikke ret mange ord ... Men hun forstår alt, hvad man siger til hende. Det gør hun. Og selvom – hun sagde også til dem, at det var X, og hun kunne også godt vise, hvordan han [den formodede gerningsmand], altså hvad han har gjort, altså med hånden sådan, hvordan han havde skubbet og slået. Men i hvert fald, det gør de så ikke, men de sigter ham faktisk, og så bliver den jo sendt videre sagen, og så bliver den lagt, fordi at man ikke har kunnet afhøre. (Pårørende 5)

På lignende måde fortæller en anden pårørende til et offer med kognitive funktionsnedsættelser, der ikke har sprog, om hvordan dette bliver en barriere for, at der rejses sigtelse i sagen. Sagen omhandler et overfald af den pårørendes søn i det botilbud, han bor i. Sønnen blevet slået i hovedet med en fysisk genstand af en medbeboer. Fordi de andre tilstedeværende vidner også har begrænset sprog, og der ikke var personale til stede, kunne sagen ikke rejses ifølge den pårørende:

Af dem, som var til stede i rummet, kan de ikke bruge afhøringerne til noget. Og min søn kan ikke afhøres, det er udelukket, nogle af de andre kan godt sige noget og sådan et og andet, men i den her situation, der er det jo ikke rigtig brugbart. (Pårørende 4)

Pårørende til ofre med begrænset eller intet sprog har således en opfattelse af, at de sproglige udfordringer forhindrer, at sagen føres, fordi det er ofrene selv, som skal kunne forklare hændelsesforløbet og angive, hvem gerningsmanden er. Dette gælder særligt for ofre med kognitive funktionsnedsættelser.

Ifølge pårørende til ofre med kognitive funktionsnedsættelser, der er blevet videoafhørt, jf. afsnit 1.3, kan ofret have vanskeligt ved at forklare et hændelsesforløb under en afhøring på grund af forståelsesmæssige udfordringer. Ofre lader, som om de har forstået spørgsmålene for at undgå pinligheden ved at gøre opmærksom på manglen på forståelse. Ifølge de pårørende kan ofrene på den måde risikere, at deres vidneforklaring bliver misforstået. En pårørende til et offer med kognitive funktionsnedsættelser beskriver sådanne udfordringer under en videoafhøring:

Han har fx også ... hvis nogen siger til ham, stiller ham et spørgsmål, eller forklarer ham et eller andet, og man så vil sikre sig, han har forstået, så siger de, "forstår du, hvad jeg mener", hvis han så siger, "nå sådan", så betyder det, "jeg fatter ikke en skid", men det lyder jo som om, han forstår det. Men det er altid noget, han siger, fordi altså – så bliver det for pinligt, og presset bliver for stort, så nu skal jeg ud af det, så siger han bare, "det er fint", "nå sådan, nå sådan". Og det betyder jo ikke, "jeg forstår det", men det har hun [politiet] jo ikke en chance for at kunne tænke sig til, vel? (Pårørende 2)

Ofrenes kognitive udfordringer giver sig også udslag i længere latenstid ifølge de pårørende. I et interview fortæller pårørende til et offer med kognitiv funktionsnedsættelse, der har været udsat for seksuelle overgreb, hvordan ofrets betænkningstid og sproglige udfordringer gør det svært for ofret at afgive vidneforklaring under videoafhøringens tidsmæssige rammer:

"Og du har halvanden time, og husk nu det hele, og ...". Det kunne hun [ofret] slet ikke rumme. Overhovedet rumme. Så hun fik jo ikke fortalt hverken helt eller halvt det, hun skulle, og hendes betænkningstid, den er jo næsten, den kan jo godt vare 4-5 minutter, og så er det ikke engang sikkert, at hun helt lige forstår det ord, man egentlig har sagt. (Pårørende 3)

Fordi videoafhøringen ifølge denne pårørende kan vare halvanden time, bliver latenstiden en barriere for, at ofret kan få fortalt hændelsesforløbet i detaljer. Andre steder i interviewet fortæller denne pårørende, at hvis afhøringen kunne være genoptaget af flere omgange, havde ofret haft større mulighed for at få afgivet en mere detaljeret vidneforklaring.

Kommunikative og sproglige udfordringer udgør ifølge de pårørende en barriere for, at sagen føres, og hvis den føres, kan disse udfordringer vanskeliggøre ofrets vidneforklaring. I næste kapitel belyser vi betydningen af ofrenes kommunikative kompetencer ud fra politiets fortællinger. Disse peger på, at manglende verbalt sprog stiller ofrene i en svær position under afhøringer.

Ofrenes fortællinger indeholder også beskrivelse af at føle sig misforstået af politiet under afhøring og opleve, at politiet ikke har tilstrækkelig forståelse for deres funktionsnedsættelse. Et offer med kognitiv funktionsnedsættelse fortæller om sine oplevelse med at forklare politiet et hændelsesforløb under en videoafhøring:

Offer: Jeg synes, at de [politiet] stadigvæk ikke, de forstod nogle af tingene.

Interviewer: Nej. Hvad var det, de ikke forstod?

Offer: Hele tidsforløbet ordentligt og den måde. jeg havde det på, med hvis man havde diagnoser samtidig. (Offer 5)

Ofre med psykiske funktionsnedsættelse beskriver, hvordan de oplevede udfordringer i relation til at få tanke og handling til at spille sammen i deres kontakt med retssystemet. En kvinde med psykisk funktionsnedsættelse, der har været udsat for et voldeligt overfald, beskriver, hvordan de psykiske udfordringer kommer til udtryk i hendes tanker:

Jeg ser sådan på, at jeg har jo – mine tanker stopper jo aldrig, fandt jeg ud af, de kører hele tiden. Det vil sige det eneste tidspunkt, jeg har fred, det er, hvis jeg sætter musik i ørene eller sover. Så jeg har to møllehjul, der kører modsat hele tiden. Så alle indtryk, der er ingenting, der bliver ude. (Offer 7)

Og lidt senere i interviewet fortæller hun, hvordan det indvirker på hendes oplevelse med at være i retten:

I forhold til tankerne, fordi jeg skulle koncentrere mig meget, og det er meget stressende for at få det hele med, jeg skulle virkelig sådan koncentrere mig for at få det med. Og så får man ikke sagt fra på en eller anden måde eller sagt til. Jeg følte mig ikke hørt, så kan jeg sidde herinde fuldstændig, "var det det", og så går man ud, og når først du er ude, så kan man ikke gøre det om igen. Det er ligesom om, at tankerne er med, men kroppen, den reagerer ikke på, fordi at jeg burde have sagt noget derinde. Jeg synes ikke, jeg er blevet hørt ... Og det fik jeg ikke sagt. (Offer 7)

Flere gange under interviewet beskriver dette offer, hvordan tankemylderet gør det svært for hende at fokusere på det 'rigtige' under retssagen. Hun har svært ved at koncentrere sig om, hvad anklager, forsvarer og den tiltalte siger, og beskriver selv, at disse koncentrationsmæssige udfordringer medfører, at hun ikke får sagt det, hun ville i retten. På lignende måde fortæller andre ofre med psykiske funktionsnedsættelser, hvordan tanke og krop har svært ved at samarbejde, fx når de skal respondere på breve, de har modtaget vedrørende deres sag. I nogle af ofrenes fortællinger fremstilles de sproglige, kognitive og psykiske udfordringer, som funktionsnedsættelsen kan medføre,

som barrierer i kontakten med politiet, når disse ikke forstår ofrenes udfordringer. Dog er det væsentligt at bemærke, at ikke alle ofre med psykiske funktionsnedsættelser har fortalt politi og bistandsadvokat om deres udfordringer. De professionelle har derfor ikke nødvendigvis vidst, at ofrene kunne have forståelsesmæssige problemer.

I tråd med international litteratur (jf. afsnit 2.2) viser denne rapport, hvordan ofrenes kognitive og kommunikative udfordringer kan blive en barriere i kontakten med retssystemet. Sproglige udfordringer kan gøre det svært for ofrene at forstå og svare på politiets spørgsmål i en presset situation (Child et al., 2011). En dansk undersøgelse af voldtægtsofre i almindelighed og deres oplevelse med at anmelde sagen viser, at hovedparten ikke havde problemer med at forstå politiets spørgsmål (Mulvad-Reinhardt, 2017), hvilket adskiller sig fra denne rapports resultater og den internationale litteratur beskrevet i kapitel 2. Kapitel 2 viser også, at ofrenes psykiske udfordringer kan blive forøget på grund af den kriminelle handling, de har været udsat for (Koskela et al., 2016). Ofre i almindelighed kan også opleve, at det er krævende at afgive vidneforklaring (Amnesty International, 2019), og derfor er det ikke kun ofre med kognitive og psykiske vanskeligheder, der kan føle sig psykisk presset under afhøring. I denne rapport beskriver ofre, hvordan presset hænger sammen med udfordringer med at få tanke og handling til at hænge sammen. Udfordringer, som de i forvejen har i deres hverdagsliv.

3.2 Systemrelaterede faktorer

I det følgende belyser vi en række systemrelaterede faktorer, som ud fra ofres og pårørendes perspektiv er med til at forme deres møde med retssystemet. Systemrelaterede faktorer vedrører måden retssystemet er indrettet på, fx på basis af lovgivning og den økonomiske ramme.

3.2.1 Forventninger til ofres vidneforklaringer

I retssystemet møder ofrene en række forventninger til vidneforklaringer ifølge de pårørende. Forventningerne indebærer, at ofret skal kunne gengive et hændelsesforløb, herunder tids- og stedsangivelser og selve situationens forløb detaljeret. Ud fra rapportens datagrundlag er det hovedsageligt ofre med kognitive funktionsnedsættelser, som oplever udfordringer i forhold til at imødegå sådanne forventninger. To pårørende til et offer med kognitive funktionsnedsættelser, der har været udsat for seksuelle overgreb, fortæller, hvordan de fik viden om ofrets udfordringer med tidsangivelse under en videoafhøring:

Og så havde vi så kontakt bagefter, hvor hun [bistandsadvokaten] siger: "Hun [ofret] dumpede i første spørgsmål". Fordi de spurgte om juleaften, og det kan hun ikke. Men der var tre dage til juleaften, det kunne hun fortælle dem, tre dage, men de skulle have datoen, og det kunne hun ikke. Og hun kunne ikke fortælle dato, og hun kunne ikke fortælle, hvornår det er sket. Så de kunne ikke bruge det. (Pårørende 3)

Andre steder i interviewet fortæller disse pårørende, hvordan sagen opgives bl.a. på grund af ofrets manglende tidsfornemmelse. I det ovenstående citat fremstilles forventninger om datoangivelser som årsag til, at ofret ikke formår at give en vidneforklaring, der kan bruges til at løfte bevisbyrden i en straffesag. Disse pårørende havde en opfattelse af, at politiet gjorde, hvad de kunne for at få belyst sagen, men at retssystemet i sig selv bliver en barriere:

Altså de [politiet] vil så gerne, men systemet bremser dem i at kunne gøre det. Som jeg ser det, de vil så gerne, og de beklager rigtig meget fordi, som hun [politiet] også siger: "Jeg er ikke i tvivl om, at hun har været udsat for noget, men systemet gør, at vi ikke kan gøre noget". Så jeg tænker, for mig er det den der afmagt, som politiet må stå med, lige

såvel som vi står med den. At de vil gerne, men systemet er bare, at der er nogle regler, og kan de ikke krydse dem af, så kan de ikke gøre det. (Pårørende 3)

De beskriver senere reglerne som præcise tids- og stedsangivelser for hændelsen, og ifølge deres beskrivelse bremser systemets regler sagen. Vi genfinder i flere interview med pårørende og ofre beskrivelser af, at retssystemet indeholder forventninger om angivelse af tid og sted, som er svære for ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser at honorere.

Ofre fortæller, at de oplever en forventning fra retssystemet til, at de kan afgive enslydende vidneforklaringer ved forskellige afhøringer. Denne forventning har nogle ofre svært ved at honorere, hvilket følge ofrene kan gøre, at sagen ikke rejses. Et offer med kognitive funktionsnedsættelser, der har været udsat for seksuelle overgreb, fortæller om sine udfordringer under videoafhøring:

Interviewer: Hvad skulle du fortælle [til videoafhøringen]?

Offer: Hele tidsforløbet. Men så havde jeg åbenbart fået sagt det på en forkert måde, fordi at det, jeg havde sagt til mine pædagoger og til min mor, stemte ikke overens med det, jeg fik sagt til afhøringen, fordi jeg var stresset. Og så blev han [den tiltalte] ikke straffet. Det var det, der ligesom var grundlaget for det ... at jeg havde sagt – at jeg ikke havde – at afhøringerne var ikke de samme. Der blev sagt to forskellige ting. (Offer 5)

Dette offer tilskriver uoverensstemmelserne i hans forklaringer grunden til, at sagen ikke fører til domfældelse. Et par andre ofre forklarer, hvordan de oplevede det som svært at skulle genfortælle hændelsesforløbet, så det stemte overens ved forskellige afhøringer.

Et andet sted i interviewet fortæller offeret fra ovenstående citat om sin bekymring for, om hans vidneforklaring lever op til systemets krav for domfældelse. Om videoafhøring forklarer han:

Offer: Jeg synes bare, det var lidt stressende. Men jeg vidste jo godt, at ... der ligesom var, hvad er det, det hedder ... spotlight på en på grund af det her, ikke. Og alt, hvad man sagde, blev jo ligesom optaget, det synes jeg var svært. Og det stressede mig. Og jeg var bange for at gøre noget forkert [...] Jeg var bange for, om det nu var godt nok og.

Interviewer: Godt nok i forhold til hvad?

Offer: Det man gjorde, ikke, og om det var godt nok til sagen og ... og kunne man ødelægge det eller ... uha, ikke, nu skal alting være så perfekt, perfekt. Eller hvordan vil I have det, er det sådan her eller sådan her? Det var lidt svært, synes jeg. (Offer 5)

Bevidstheden om retssystemets forventninger til ofrenes vidneforklaring indgår desuden i ofrenes fortællinger ved deres fokus på at sige sandheden om hændelsesforløbet under en afhøring. Ofrene beskriver, hvordan de er blevet fortalt, at det er ulovligt og strafbart at sige noget, som er usandt under afhøringer, og flere fremhæver, hvordan de er bevidst om kun at sige sandheden. Et offer med kognitiv funktionsnedsættelse og svære kommunikative udfordringer fortæller fx om at sige sandheden. Blandt de få ord, hun bruger i interviewet, er 'sandheden'. Hun nævner ordet 'sandheden' flere gange og siger, at man skal sige sandheden, hvilket hun gjorde under afhøringen.

Ofre med psykiske funktionsnedsættelser fokuserer også på retssystemets forventning om at sige sandheden og beskriver, hvordan de gør sig umage for at imødekomme denne forventning. Et offer med psykiske funktionsnedsættelser, der har anmeldt et voldeligt overfald, forklarer, hvordan hun påpeger misvisende beskrivelse i politirapporten af de oplysninger, hun skulle have fået fra politiet. Ifølge hende resulterer denne påpegnings i en ringere kontakt til politiet. Et andet offer med psykiske

funktionsnedsættelser, som har anmeldt seksuelle overgreb, fortæller på lignende måde om, hvordan hun anstrenger sig for, at sandheden kommer frem under afhøringen. Da dette resulterer i ændringer i forklaringen, oplever hun, at politiet bliver mistroiske:

Men så var der bare nogle situationer, hvor jeg – ja, som jeg kom til at sige, hvor jeg var bange for, om jeg huskede forkert, fordi hvis jeg huskede forkert, så ville det jo være kriminelt at sige det. Øh, og så var jeg bare nødt til at sige, ”ej, du bliver nødt til lige at slette den der”, han kom til at skrive noget ned, hvor jeg tænkte, ”ej, du bliver nødt til at slette den igen, fordi nu er jeg bange for, om jeg husker forkert”. Og så var det som om, at så blev de enormt sådan – følte jeg lidt, at så blev de enormt mistroiske over for mig, ”sidder hun nu også og siger noget, der ikke passer”. Og det synes jeg også var ubehageligt, fordi jeg gjorde mig jo så meget umage med ikke at sige noget, der ikke passede ... og kun at sige noget, jeg ved, passede. (Offer 1)

Ofrenes fortællinger om, at de er bevidste om at sige sandheden og deres anstrengelser for at gøre dette, kan ses som en måde, hvorpå de beskriver sig selv som kompetente deltagere i retsprocessen. At sige sandheden er grundlæggende for retssystemet og en forventning til vidner ifølge Retsplejelovens § 181 (Justitsministeriet, 2019). Ofrene beskriver, hvordan de formår at leve op til retssystemets grundlæggende forventning til dem som vidner, selvom de oplever mistro i kontakten til politiet ifølge ofrene.

3.2.2 Retssystemets tilpasning

Flere pårørende til ofre med kognitive funktionsnedsættelser beskriver, hvordan ofrene ikke har de samme muligheder for at blive hørt i retssystemet som ofre generelt. Dette gælder særligt for ofre med kognitive funktionsnedsættelser. Ifølge pårørende oplevede flere ofre med kognitive funktionsnedsættelser sproglige og forståelsesmæssige udfordringer under afhøring eller blev ikke afhørt grundet sådanne udfordringer. En pårørende til et offer med kognitive funktionsnedsættelser, der blev udsat for et voldeligt overfald på sit botilbud, og hvor det ikke var muligt at rejse sigtelse på grund af ofrets manglende sprog, beskriver sin oplevelse af retssystemet således:

Jo altså, sådan umiddelbart så synes jeg, vi har sådan et rimeligt retssystem, men lige netop i den sag, der synes jeg faktisk lidt, at det er min søn, der bliver sorteper. Det synes jeg faktisk, vi har sådan været lidt inde omkring det, og der synes jeg faktisk, at han bliver lidt sorte – han bliver taberen. For han kan ikke, han kan ikke stille noget op, han kan ikke få en krone i erstatning (...) ej, der synes jeg faktisk, det var ligesom, han har ikke ligesom nogle rettigheder, når nu det var, som det var. (Pårørende 4)

Andre pårørende beskriver i tråd hermed, at ofrenes rettigheder er udfordret, og nogle finder ikke, at retssystemet tager tilstrækkelig højde for ofrenes sproglige vanskeligheder. Retssystemets manglende tilpasning til sådanne vanskeligheder beskrives i forhold til den måde, politiet stiller spørgsmål på under afhøringer inklusive videoafhøringer. En pårørende til et offer med kognitive funktionsnedsættelser beskriver:

Jamen, det er, det der med systemet, det er, at de ikke lytter til en udviklingshæmmet, altså hun er bare udviklingshæmmet. Det der med at, hvorfor er det, hun ikke må få én med ind, hvorfor er det, at hun ikke må få en psykolog med ind, som kunne stille spørgsmålene til hende på den måde, som hun skal have spørgsmålene. For det er ikke bare, sådan som du og jeg, vi stiller spørgsmål, de skal stilles sådan lidt specielt, ikke også? (Pårørende 3)

En anden pårørende til et offer med kognitive funktionsnedsættelser beskriver, hvordan ofret kunne fortælle politiet, hvem gerningsmanden var, men ikke kunne give yderligere detaljer om overfaldet på grund af sproglige udfordringer. I denne pårørendes fortælling har ofret ikke haft de samme rettigheder som ofre uden kognitiv funktionsnedsættelse, fordi mulighederne for afhøring ifølge hende ikke er blevet undersøgt tilstrækkeligt. Da hun bliver spurgt, hvordan ofret kunne have haft de samme rettigheder som andre, siger hun:

Jamen, det ville hun jo havde haft, hvis det var, at hun kunne havde fortalt, hvad det var, der var sket. Den mulighed har hun ikke nej, men så fordi hun ikke har den mulighed, så skulle hun jo stadigvæk ... høres og ses. Altså. Så det er det. Det har hun jo slet ikke på den der måde her. Der er jo ikke nogen, der gør noget. Selvom der er den historik, som jeg siger på et år. Der er jo ikke engang nogen, der tager sig af det, altså. Der er heller ikke nogen, der forsøger at gøre noget, ligesom du spørger nu, hvad kunne vi gøre for det? Det er der heller ikke nogen, der har spurgt mig om. Overhovedet ikke. "Var der en anden måde, man kunne gøre det, for at man måske kunne få lidt ud af det?"; det er der heller ikke nogen, der har gjort. (Pårørende 9)

I denne pårørendes forståelse har politiet ikke tilstrækkeligt afprøvet muligheden for afhøring af ofret og forsøgt at tilpasse afhøringen til ofrets sproglige udfordringer. Andre pårørende til ofre i sager, hvor der ikke er rejst sigtelse, udtrykker, at ofre med kognitive funktionsnedsættelser ifølge dem ikke har samme muligheder for at blive hørt i retssystemet. I flere pårørendes fortællinger fremstilles rammerne for afhøring som værende ikke tilpasset ofre med kognitive funktionsnedsættelser.

Som beskrevet i afsnit 1.4 kan politiet videoafhøre ofre, hvis ofret har en alvorlig psykisk lidelse eller væsentlig funktionsnedsættelse, og særlige omstændigheder peger på en videoafhøring. I denne undersøgelse er en del ofre med kognitive funktionsnedsættelser, som har kunnet afhøres, blevet videoafhørt i stedet for at skulle afhøres i retten. Ingen ofre med psykiske funktionsnedsættelser er videoafhørt, og derfor er deres oplevelse af denne afhøringsform ikke beskrevet i rapporten. I interviewene beskriver pårørende til ofre med kognitive funktionsnedsættelser videoafhøring i børnehuse, hvordan de betjente, der afhører, er venlige, og flere ofre godt kan lide vedkommende, som afhører dem. Pårørende og ofre beskriver også, at afhøringen foregår i behagelige fysiske rammer med lænestole og ofrene får te, kaffe og boller under afhøringen. Pårørende og ofre fortæller også, at videoafhøringerne kan være stressende for ofret, og at der opstår kommunikationsproblemer mellem ofret og politiet, som afhører, hvilket i deres perspektiv får betydning for sagens udfald.

Selvom videoafhøringer beskrives som et tiltag, der giver ofret en forholdsvis behagelig oplevelse, er det i pårørendes og ofres fortællinger ikke en tilstrækkelig tilpasning af retssystemet til ofrenes kognitive og kommunikative udfordringer. Sidst i dette kapitel belyser vi de udviklingsområder, som ofre og pårørende finder vil være gavnlige.

3.2.3 Sagsbehandlingstid og information om sagens fremdrift

Som den sidste systemrelaterede faktor fokuserer vi i dette afsnit på ofre og pårørendes oplevelse af sagsbehandlingstid og information om sagens vej gennem retssystemet. Flere ofre og pårørende beskriver, hvordan information om deres sags fremdrift fra politi og bistandsadvokater har betydning for deres oplevelse af mødet med retssystemet og for deres trivsel i hverdagen. Enkelte ofre fortæller om, at de har bedt politiet kontakte dem og informere om, når den dømte gerningsmand løslades. Når politiet informerer om dette, oplever ofrene det som positivt, og informationen medvirker til at give dem tryghed og en oplevelse af at blive mødt med forståelse fra politiet.

De fleste ofre og pårørende beskriver imidlertid, at de modtager meget lidt eller slet ingen information om sagens udvikling. Ud fra de pårørendes perspektiv mangler de viden om, hvor sagen er henne i retssystemet, hvem der er ansvarlig for sagen og dens fremdrift. Flere pårørende varetager kontakten til retssystemet, fordi ofret selv har svært ved dette grundet sine kommunikative og sproglige udfordringer. En af disse pårørende fortæller om sin oplevelse af langvarig sagsbehandling og mangel på information:

Jamen altså, jeg vil sige, at ... ud over jeg synes, at politibetjenten var en sød dame og forstående, så synes jeg et eller andet sted, at ... at hele det her setup er fuldstændig under kritisk, bl.a. nu, hvor at hun har skiftet afdeling. Så vi bliver ved, sådan vækker sagen og venter på en ny sagsbehandler eller politi, hvad hedder sådan noget, efterforsker, eller hvad man nu kalder det. Øh, og der sker ikke noget. Jeg ringede til – jeg fik fat i hende så, hvor hun så sagde til mig, det var – det har været i juni, maj, juni måned ... hvor hun så siger til mig, at jamen, det er rigtigt, hun er skiftet afdeling, så sagen skulle gives til en anden (...) Og så hørte jeg jo ikke noget, så da der var gået 14 dage, hvor jeg tænkte, "nu må hun have afleveret den", så ringede jeg op for at høre, og så sagde de, "nej, men der var ikke nogen efterforsker på sagen, der stod stadig x på". (...) Så det var her i juni måned, der ringede jeg op til chefen for afdelingen og lagde besked omkring hvor langt, at sagen er nået, fordi at så vidt jeg ved, så er der ikke sket noget på den siden marts måned. Og jeg lagde besked på hans telefonsvarer, og det var så i starten af juli, og er ikke blevet ringet op. (Pårørende 2)

Andre pårørende og ofre beskriver på lignede måder oplevelser af, at deres sag ligger stille på grund af organisatoriske omrokninger og personalemangel. I deres fortællinger må de selv henvende sig for at få viden om sagens udvikling, hvilket de ikke havde forventet. En pårørende til et offer med kognitive funktionsnedsættelser fortæller om sagen:

Da den [sagen] blev sendt videre, så måtte jeg selv spørge til: "Hvor ligger den her sag henne lige nu?". Altså, det er ikke sådan, at jeg bliver informeret omkring: Hvor lander tingene så henne? Og hvad er arbejdsgangen? Eller hvor langt er vi nået eller noget, det måtte jeg selv hele tiden finde ud af. For så også ligesom at finde ud af, jamen hende, der har fået den i første omgang, er faktisk også hende, der har fået den i anden omgang, men jeg hører ikke fra hende, før at jeg selv spørger. (Pårørende 5)

Ud over viden om sagens vej gennem retssystemet beskriver ofre og pårørende, for hvem der er rejst tiltale, og sagen føres i retten, oplevelser af manglende information om, hvornår de får en afgørelse. De har ventet i op til 2 år uden en afgørelse. Et offer med psykiske funktionsnedsættelser fortæller om sin oplevelse af at vente:

Ja, det var sådan den der uvished der, det synes jeg var svært at være i (...), men så fik jeg fat i ham betjenten på et tidspunkt, og fik så at vide, at der ikke rigtig var sket mere i sagen, og det endte faktisk med – altså, det skete i marts, og først i december eller i januar, jeg tror, det var december, blev sagen afgjort. Så det var rigtig lang tid, hvor jeg gik og ikke vidste, hvad kommer der til at ske? (Offer 4)

Et offer med kognitive funktionsnedsættelser fortæller om sin oplevelse af langvarig sagsbehandlingstid:

Offer: Hov, og jeg er blevet lovet, at sagen blev opprioriteret (...) Og det blev den ikke, jeg synes, den blev lagt ned i skuffen.

Interviewer: Fordi der ikke sker noget?

Offer: Jeg er meget stresset over det ... Og hvordan kan det være, der ikke sker noget, jeg kan ikke forstå det. Hvorfor går det så langsomt? (Offer 5)

Dette offer fortæller flere gange under interviewet om, at han har svært ved at forstå, at afgørelsen udebliver, og ved at håndtere dette. I ovenstående citat beskriver han sig som værende stresset af sagsbehandlingstiden. Han beskriver stress som frustrationer, der kommer til udtryk i, at han ødelægger fysiske genstande derhjemme og andre steder. Ifølge hans mor fremprovokerer hans kognitive funktionsnedsættelse sådanne handlinger, når omgivelserne er usikre og uforståelige for ham. Andre ofre og pårørende udtrykker ligeledes frustration over langvarig sagsbehandlingstid og over manglende information fra retssystemet vedrørende sagen i deres perspektiv. Ifølge ofre kan usikkerheden om, hvornår sagen afgøres, påvirke deres psykiske trivsel negativt.

Som vist i kapitel 2 identificerer den internationale litteratur en række barrierer, der er relateret til retssystemets procedurer og krav til vidneforklaring. Kravene om, at vidneforklaringer skulle fremstå sammenhængende, og at ofre skulle kunne gentage enslydende forklaringer, var svære for ofre at leve op til på grund af kognitive og kommunikative udfordringer (Kuosmanen & Starke, 2015a; Spaan & Kaal, 2019). I denne rapport fortæller ofre om, at deres manglende honorering af forventningen om enslydende forklaringer betyder, at sagen opgives. Svensk forskning finder, som beskrevet i kapitel 2, at rettighederne for ofre med kognitive funktionsnedsættelser kan være udfordret bl.a. på grund af deres kommunikative udfordringer, som det svenske retssystem i større omfang kunne imødekomme ved brug af andre interviewteknikker, snarere end at ændre på krav for bevisførelse (Kuosmanen & Starke, 2015b). I denne rapport beskriver pårørende, hvordan de ikke oplever, at ofrenes rettigheder er udfordret, når muligheden for afhøring ikke er undersøgt tilstrækkelig ifølge dem. I sager, hvor videoafhøring er anvendt, fortæller ofre og pårørende om dette som et positivt tiltag, men samtidig er det ikke altid tilstrækkeligt for at imødekomme ofrenes kognitive og kommunikative udfordringer.

Dansk litteratur viser, at ofre generelt kan opleve at blive holdt uden for sagens forløb, hvis de ikke modtager tilstrækkelig information (Nielsen, 2000), og at ofre generelt oplever manglende information om udviklingen i deres sag (Holmberg et al., 2020). Oplevelsen af langvarig sagsbehandlingstid findes formentlig også blandt ofre generelt i mødet med retssystemet. For ofre i almindelighed kan sagsbehandlingstiden sandsynligvis også opleves som frustrerende. I denne rapport indeholder ofrenes fortællinger om den langvarige sagsbehandlingstids betydning for deres trivsel også funktionsnedsættelsen som et forhold, der kan forstærke frustrationen over sagsbehandlingstiden.

3.3 Relationelle faktorer

I det følgende beskriver vi en række relationelle faktorer, som ofre og pårørende fremhæver som henholdsvis understøttende og udfordrende for deres kontakt til politiet. En del ofre og pårørende beskriver, hvordan de har haft forskellige oplevelser af mødet med politiet i den samme sag, og andre har haft flere sager som ofre, hvor deres oplevelse af kontakten til politiet er meget forskellig. Først fokuserer vi på politiets måder at håndtere skyldsspørgsmålet på og dernæst ofre og pårørendes oplevelse af diagnosens betydning for relationen mellem politi og offer.

3.3.1 Politiets håndtering af skyldsspørgsmålet

Flere ofre med psykiske funktionsnedsættelser beskriver politiets italesættelse af skyldsspørgsmålet under en afhøring som en faktor, der medvirker til at forme deres oplevelse af kontakten til politiet.

Dette gælder særligt for ofre med psykiske funktionsnedsættelser og i sager om seksuelle overgreb. Som vi skal se, kan sådanne spørgsmål imidlertid stilles på måder, så ofret ikke oplever sig beskyldt for overgrebet.

Nogle fortællinger indeholder beskrivelser af, hvordan ofret følte, at politiet fratog dem ansvaret for det seksuelle overgreb i forbindelse med afhøringen. Et offer med psykiske funktionsnedsættelser fortæller, hvordan politiets afvisning af hendes skyld i voldtægten var vigtigt for hende:

Der følte jeg, jeg blev mødt, fordi at det, der har været faktisk næsten det værste, det er det der med, at jeg har gået i rigtig lang tid og troet, at ... at det har været noget, jeg selv ligesom har været en del eller med til ... at jeg selv ligesom har været ansvarlig for agtigt, ik. Og så var det, at jeg sagde til ham manden [politiet] dér, så sagde jeg, "ja, men, jeg er blevet udsat for seksuelle overgreb, men jeg lagde selv op til det", det sagde jeg. Og så sagde han til mig, "nej, det har du ikke", sagde han. Og det var jeg så glad for, at han sagde. (Offer 1)

Et andet offer med psykiske funktionsnedsættelser, der har anmeldt et seksuelt overgreb, beskriver, hvordan hun oplevede at få en ordentlig behandling af politiet under afhøringen. I hendes beskrivelse indebar en ordentlig behandling, at politiet forklarede, hvorfor de var nødt til at stille spørgsmål om hendes adfærd i forbindelse med overgrebet under afhøringen:

Jo, fordi de talte ordentlig til mig og vendte sig om og, altså, "jeg skal spørge dig, jeg ved det godt, men du må ikke tage det forkert, jeg skal spørge ... er du sikker på, du sagde 'nej'", sagde han, "og det er efter, du har været igennem det her, jeg skal for at være sikker på – vi skal spørge". Sådan noget i den dur. (Offer 7)

Andre ofre med psykiske funktionsnedsættelser fortæller om at føle sig beskyldt for selv at være skyld i seksuelle overgreb. Et offer med psykisk funktionsnedsættelse fortæller i interviewet, at hun under afhøringen følte sig beskyldt af politiet for at være havnet i den situation:

Når man sidder foran en fuldvoksen strisser, der er sådan cirka 2 gange lige så stor som dig selv og siger: "Er du nu også sikker på, at det ikke var, fordi at du var på det forkerte sted, at det skete? Er du nu også sikker på, at du ikke kunne have klædt dig anderledes eller teet dig anderledes?". Hold nu op altså. Det er ret svært ikke at føle det, når man får de ting at vide. (Offer 2)

Som et par andre ofre med psykiske funktionsnedsættelser beskriver offeret fra ovenstående citat andre steder i interviewet, at hun føler sig stempet som utilregnelig af politiet på grund af diagnosen og kobler diagnosen sammen med politiets behandling af hendes sag. Denne rapport's datamateriale peger på, at politiets håndtering af skyldsspørgsmålet er centralt i ofrenes møde med retssystemet. Denne håndtering hænger i nogle af ofrenes beskrivelser sammen med politiets håndtering af diagnosen, hvilket næste afsnit fokuserer på.

3.3.2 Håndtering af diagnose

Politiets håndtering af diagnosen indgår i flere af ofrenes og pårørendes fortællinger, men på forskellige måder. Nogle fortællinger indebærer beskrivelser af, hvordan ofre og pårørende oplever et særligt hensyn på grund af diagnosen, mens ofre, særligt med psykiske funktionsnedsættelser, føler sig stempet som utilregnelig af politiet på grund af diagnosen. I fortællingerne om særlige hensyn beskriver nogle pårørende til ofre med kognitive funktionsnedsættelser, hvordan politiet er lydhøre over for ofrets udfordringer og sætter andre tiltag i værk på grund af ofrets funktionsnedsættelse, fx

at finde en, der har erfaring med at afhøre sådanne ofre, og lader ofret videoafhøres. En pårørende til et offer med kognitive funktionsnedsættelser fortæller om sin oplevelse med at anmelde et seksuelt overgreb:

Og der får vi faktisk en ret sød politimand i røret i den anden ende, og jeg fortæller, at hun er udviklingshæmmet, og det ikke bare er en almindelig voldtægtssag og sådan og sådan. Og så siger han, at hvis jeg ville give ham til i morgen, så kunne han putte den rigtige på, de havde nogle, der var sådan lidt bedre til den type folk, og vi får også en rigtig sød politidame derinde. (Pårørende 3)

Senere i interviewet fortæller denne pårørende videre, hvordan de oplevede det som positivt, at politiet tog hensyn til den kognitive funktionsnedsættelse og indrettede afhøringen derefter. Ikke alle ofre med psykiske funktionsnedsættelser har fortalt politiet om deres diagnose. Et par af dem fortæller, hvordan de mener, at politiets kendskab til deres diagnose kunne være en ulempe for dem. Et offer beskriver sine overvejelser i relation til at fortælle om sin diagnose i forbindelse med en voldssag:

Jeg ved ikke, om det så også kunne have været brugt imod mig, men altså ... Fordi jeg føler lidt efter, at alle folk, de ved det, så bruger de det imod mig, også når det ikke er nødvendigt ... fordi det er ikke tilladt mig at blive vred ... fordi så er det kun på grund af det, jeg gør det ... det er ikke fordi, jeg har en holdning til nogle ting, og det er derfor, jeg reagerer på det også nogle gange. (Offer 7)

Flere steder i interviewet beskriver dette offer, hvordan diagnosen bevirker, at hun let bliver vred. I det ovenstående citat beskriver hun en oplevelse af, at andres kendskab til den psykiske diagnose medfører, at denne bliver gjort til årsagen til hendes reaktioner. Andre ofre med psykiske funktionsnedsættelser beskriver, at de ikke føler sig taget seriøst af politiet, og begrundet dette med deres diagnose. Et andet offer med psykiske funktionsnedsættelser beskriver, hvordan hun følte sig stemplet som ustabil og utroværdig af politiet på grund af sin diagnose. Hun beskriver sin oplevelse af kontakten med politiet som dårlig, og da hun spørges til, hvad politiet kunne have gjort anderledes under hendes afhøring, svarer hun:

Offer: Lade være med at skrive diagnoser i starten af papiret, måske vente til bagest et eller andet sted. Så man ved, at de har nået at læse lidt mere end bare en diagnose. Det ... vide, hvad fanden de har med at gøre.

Interviewer: Og det oplever du ikke at ...

Offer: På absolut ingen måde.

Interviewer: Hvordan kommer det til udtryk, at de ikke ved, hvad det er, de har med at gøre?

Offer: Blandt andet deres udtalelser omkring borderline, at vi er utilregnelige, og vi er ikke til at stole på, det er nogen borderlinere ja, men det er ikke os alle. (Offer 2)

En anden fortæller om, hvorfor hun ikke synes, politiet har taget hendes sag seriøst:

Jamen, altså det sidste halvandet år, jeg har aldrig ringet så meget til politiet, som jeg har gjort i den der (...) jeg har ... alle mulige ting, hvor at de siger, "jamen, det er jo bare husspektakler og borderline og sådan noget", men det er jo en mand, der suser rundt og gør livet surt. (Offer 8)

I den ovenstående beskrivelse oplever ofret, at hendes diagnose, borderline, sættes før de kriminelle handlinger, hun har anmeldt. I ofres fortællinger beskrives den psykiske diagnose, primært borderline, som en bremseklods for den videre efterforskning, fordi ofrene ikke føler sig troet på af politiet. Ofre refererer i samme ombæring til lignende oplevelser med andre dele af det offentlige system, fx kontakt til jobcentre.

3.3.3 Politiets forståelse for ofret

En af de faktorer, som ofre fremhæver som understøttende for en god kontakt til politiet, er, at de udviser medfølelse og forståelse for ofrets situation. Dette gælder særligt for ofre med psykiske funktionsnedsættelser. I denne rapport kan medfølelse vises på mange måder, fx ved at politiet er flinke og forstående for ofret under telefonsamtaler, har fokus på at hjælpe ofret, når de kommer ud til en anmeldelse og udtrykker forståelse for den ubehagelige situation, vedkommende har oplevet. Et offer med psykiske funktionsnedsættelser fortæller om forskellige oplevelser af kontakten til politiet og beskriver, hvad en betjent gjorde, hvilket gav hende en meget anderledes oplevelse, end hun tidligere har haft med politiet:

Snakkede til mig, som om jeg var en person og ikke bare et nummer. Han ... han gjorde mange ting anderledes. Det var tydeligt, at – for det første nåede vi aldrig ind på kontoret, så vi stod bare i skranken, så det var faktisk bare en helt almindelig samtale. Hvilket også gjorde, at han sad ikke og kørte regelrytter og: "De der paragraffer" og sådan noget. Han snakkede, som han nu lige havde lyst til at snakke, men fornuftig måde. Og jeg tror også, at han havde noget at gøre med, at han snakkede, som vi gjorde, han nåede ikke ind til en computer, så han nåede ikke at se, hvem jeg var. Han nåede ikke at se en diagnose. (Offer 2)

I det ovenstående interviewuddrag føler offer 2 sig forstået og behandlet som en person af politiet, hvilket hun senere uddyber med, at betjenten udviser medfølelse med hendes situation. I modsætning hertil beskriver hun andre steder i interviewet, hvordan hun under anmeldelse af en anden voldtægt oplevede den modsatte behandling. Her følte hun sig stemplet som utroværdig af politiet på grund af sin diagnose. Ifølge hendes beskrivelse har politiets viden om diagnosen betydning for, om kontakten mellem hende og politiet er positiv eller negativ.

Et andet offer med psykiske funktionsnedsættelser, der har anmeldt to voldsepisoder, fortæller, hvordan hun oplevede at blive mødt på to forskellige måder af politiet i forbindelse med de to episoder. Modsat beskrivelsen i citatet ovenfor beskriver hun, hvordan politiet i den seneste sag tog særlige hensyn til hende, hvilket hun mener var, fordi de kendte til hendes psykiske diagnose. Hun forklarer, at politiet tog hensyn på følgende måde:

Jamen, de var mere sådan forstående, og når man sådan så, jeg var ked af det, at "jamen, det kan vi sgu godt forstå", altså, det var der slet ikke noget af den første gang. Nej. Overhovedet ikke. Der var det bare en kold betjent, havde jeg nær sagt, ikke. (Offer 6)

Betegnelsen en 'kold betjent' dækker i dette offers beskrivelse over, at politiet i den første episode, hun anmeldte, stiller spørgsmålstegn ved, om hun er blevet slået og beder hende genoverveje sin anmeldelse, da de kommer ud til hende efter det voldelige overfald. Offer fortæller om sine oplevelse dagen efter overfaldet, da hun vil anmelde sagen:

Da jeg kommer ned dagen efter og skal anmelde den her voldssag, så får jeg at vide, jeg kunne gå hjem, og så kunne jeg tænke over det i 14 dage, om det egentlig var det, jeg havde lyst til. Og det var sgu ikke det, jeg havde brug for ... Så jeg gik derved 14 dage

efter, så siger ham, jeg snakker med, så siger han, "hvorfør kommer du først nu?", "ja, fordi det blev jeg bedt om" ... og lignede et spørgsmålstegn. Så første gang havde jeg ikke noget konkret med, altså, der synes jeg, de havde en dårlig opførelse over for mig, som var offeret. (Offer 6)

Et par andre ofre med psykiske funktionsnedsættelser fortæller på lignende vis, at de føler, politiet stiller spørgsmålstegn ved deres anmeldelse, og skal argumentere for, at politiet skal tage sig af deres sag. Andre ofre beskriver en udfordrende kontakt til politiet i situationer, hvor ofrene ikke oplever, at politiet udviser forståelse for ofrets sårbarhed. Et offer med psykiske funktionsnedsættelser beskriver her, hvordan hun kunne have fået bedre støtte fra retssystemet:

Jamen, altså ... dels at ... at man tager det seriøst, at offeret var jo faktisk rigtig, rigtig udsat ... altså. Og et offer har jo altid som sagt den her krisesituation og handlingslamelse, så hvis man evt. kan hjælpe dem til at følge ting til dørs, sådan de føler sig rigtig hørt eller ... spørge ind til, om ... om der er noget, som de har brug for hjælp til i det ... altså alene at man føler sig hørt eller anerkendt i det, fordi ... jeg har jo personligt følt mig som en bussemand ... i sagen ... altså. Jeg har følt mig rigtig ond, at jeg har ville melde det her til politiet. (Offer 8)

Et andet offer med psykisk funktionsnedsættelse fortæller om sin oplevelse under en afhøring i forbindelse med en sag om seksuelle overgreb:

Sådan meget jeg skulle bare sidde og fortælle, og så skrev de bare tingene ned uden at sige noget, sådan meget praktisk, at de måske godt kunne virke – de kunne måske godt være mere medfølelse på en eller anden måde, tænker jeg ... i stedet for bare at være sådan helt så firkantede, lidt som, at, altså det er jo en ret sårbar situation. Det er jo ikke bare ligesom en eller anden, ja, hvad kan man sige ... det er jo ikke ligesom bare en eller anden hylde, der skal sættes på plads ... det er jo en virkelig sårbar situation. (Offer 1)

Ofre med psykiske funktionsnedsættelser beskriver en positiv kontakt til politiet i situationer, hvor ofret oplever medfølelse med sin situation og bliver set som et menneske. Det er forskelligt, på hvilken måde, ofrene oplever, at viden om deres diagnose påvirker politiets hensynsfuldhed. Modsat finder ofrene, at mødet med politiet har været negativt, når politiet ikke har anerkendt deres sårbarhed og i højere grad har fokuseret på at få løst den politimæssige opgave, fx at få besvaret de nødvendige spørgsmål under en afhøring.

3.3.4 Tryghed i uvante situationer

En del ofre og pårørende beskriver afhøringer som uvante og utrygge situationer. Flere ofre beskriver, hvordan det var vigtigt for dem, at de kom til at tale med den samme betjent, så de vidste, hvem de skulle tale med, og ikke følte, de skulle starte helt forfra med at genfortælle deres historie, hvilket kunne være krævende på grund af funktionsnedsættelsen. Et offer med psykiske funktionsnedsættelser, der har anmeldt to voldelige overfald, beskriver, hvordan hun den ene gang følte sig kastet rundt i systemet.¹⁸ Derfor bad hun ved anmeldelsen af det andet overfald om at komme til at tale med vedkommende i politiet, som havde været ude til selve episoden. Hun begrundede her hvorfor:

Nogle gange kan du godt blive kastet rundt i systemet, og jeg havde ikke lyst at opleve den samme episode en gang til som for år tilbage. Og så også, fordi jeg har PTSD, så

¹⁸ I sager om grovere vold, voldtægt eller trusler kan ofret blive tilbudt en kontaktperson hos politiet. Kontaktpersonen, som ofte vil være en ansat i politiet, giver vejledning om sagens gang og ofrets retsstilling <https://anklagemyndigheden.dk/da/kontaktperson-ofre>. Ingen ofre i denne undersøgelse har fortalt om en sådan kontaktperson. Vi kan ikke vide, om politiet har vurderet, at de ikke skulle have tilbudt en kontaktperson, eller om ofrene ikke har ønsket at få tildelt en.

jeg har ikke det samme overskud til at blive ved, og blive ved, og blive ved, og træde i det. Og det var derfor, jeg spurgte, hvornår han havde vagt. Så det var ham, der kørte den der sag. (Offer 6)

Flere ofre og pårørende beskriver, at ofrene er autoritetstro og generelt er nervøse over for politiet. De er bange for, om de selv har gjort noget forkert og kommer i fængsel, selvom de afhøres som den forurettede part. Nogle er nervøse for at sige noget forkert til afhøringen, fx at der ikke er helt overensstemmelse mellem deres beskrivelser af hændelsesforløbet til den første og anden afhøring, eller de er i tvivl om, hvilke handlinger der er generelt ulovlige, bl.a. i forhold til køb og salg af seksuelle ydelser. Denne tvivl gør dem usikre på, om politiet skulle opfatte deres handlinger som ulovlige, og de selv bliver dømt. For andre er det selve afhøringen på en politistation, som gør dem nervøse. En kvinde med psykiske funktionsnedsættelser fortæller, hvordan det hjalp hende at have sin mor med til afhøring:

Det gjorde, at jeg var lidt mere tryk, fordi at jeg ikke skulle sidde alene over for en fremmed, som jeg ikke vidste, hvad ville sige, og hvad ville gøre. Ja, hele det der med, at jeg er meget autoritetstro, så det der med at skulle sidde på en station og blive afhørt, den syntes jeg var skræmmende, så derved så gjorde det ligesom at: "Okay, min mor er der", og hun er ikke engang den, som jeg sådan er mest tryk ved vel, men det gjorde alligevel at, "Okay, hun er der, så de burer mig ikke inde", hvis han siger et og andet, som jeg bagefter måske kan køre sådan helt i selvsving over i mit hoved, så kan jeg sige: "Jamen, hvordan hørte du det egentlig?". Og "Hvad var det egentlig, jeg sagde? Og hvad sagde han?". Det der med at kunne snakke om det bagefter. Fordi nogen så kan, så kan jeg godt måske havde hørt det på en måde, hvor andre slet ikke tænker, at det var sådan, det blev sagt, eller det var den mening, at jeg måske kan få ud af det. (Offer 4)

I denne beskrivelse inddrager ofret følgerne af sin psykiske diagnose, som gør, at hun kan 'køre i selvsving' i sit hoved over andres udtalelser. Andre steder i interviewet beskriver hun, at diagnosen gør, at hun forstår andres udtalelser på en anden måde, end det nødvendigvis var ment. I uvante situationer kan funktionsnedsættelsen gøre situationen mere utryk og stressende for dette og andre ofre. Ofrene fortæller, hvordan en utryk situation, fx en afhøring, kan være svært at håndtere for dem efterfølgende. Nogle beskriver sig som selvbebrejdende og stressede, fordi de ikke forstod, hvad der blev sagt og gjort i situationen.

Ud over at afhøringssituationen fremstår uvant og utryk for en del ofre, fortæller nogle pårørende, hvordan det at sidde over for en forholdsvis fremmed fra politiet gør, at ofrene er utrykke ved at fortælle om deres oplevelser i forbindelse med at være blevet forurettet. Ofre fortæller om, at uvante situationer ved afhøring eller i retten stresser dem og påvirker deres præstation under afhøringen. Et offer med kognitiv funktionsnedsættelse, der har anmeldt seksuelle overgreb, beskriver videoafhøringen som akavet og mærkelig, hvilket han begrundet med følgende:

Man kommer ind, og så skal man jo, "vent lige, hej x, og hvordan går det, og nu går den i gang, og nu lyser lampen, og så kan de komme ind, og så skal vi sidde, og nu optager den, og man må kun sige noget, der er rigtigt, og så starter du med at sige samtalen med, at man må kun sige noget, der er lovligt, og så bliver jeg stresset, kan jeg nu huske det rigtige, og åh, og jeg føler mig ligesom afpresset til at skulle snakke om det, og det er ikke sådan en tryk situation at sidde i, og så kommer man til at svinge måske forkerte ord ud og bruge forkerte sammensætninger, og så tolker politiet det forkert, og efterforskningsteamet det forkert". (Offer 5)

En andet offer med kognitive funktionsnedsættelser, der har anmeldt seksuelle overgreb, fortæller om, at hun var glad for at have en personale fra hendes botilbud med til videoafhøring. I interviewet deltager ofrets kontaktperson for at skabe tryghed og give kommunikativ støtte, fordi ofret har begrænset sprog:

Interviewer: Ja ja, det er rart at have en med, du kendte?

Offer: Ja.

Kontaktperson: Du har i hvert fald været glad for ham.

Offer: Ja, beskytte.

Kontaktperson: Han beskytter dig?

Offer: Mmm.

Interviewer: Hvordan beskytter han dig?

Offer: Det må han godt. (Offer 3)

På basis af interview med ofre og pårørende er tryghed og modsat utryghed væsentlige for mødet med retssystemet. De fortæller, at det at blive afhørt af politiet i udgangspunktet er en uvant og utryk situation for dem, som for nogle er svær at håndtere. I ofres fortællinger kobler de utrygheden og udfordringerne med at håndtere uvante situationer til funktionsnedsættelsen. At have en tryghedsperson med kan være en støtte for ofre. Nogle fortæller, at de ikke kunne få en tryghedsperson med, fx en forælder, fordi det kunne påvirke deres forklaring under afhøringen. I de tilfælde, hvor ofret ikke havde en sådan med, fortæller ofre og pårørende, at det var vanskeligt for ofrene at forklare sig under en afhøring. I afsnit 4.3.1 belyser vi tryghed og tryghedspersoner ud fra de professionelles perspektiv.

3.3.5 Relationen til bistandsadvokaten

Som beskrevet i afsnit 1.4 skal ofre tilbydes en bistandsadvokat i sager om grov kriminalitet, herunder voldtægt, og hvis særlige omstændigheder taler for det, fx hvis ofret har en funktionsnedsættelse. De fleste ofre i denne undersøgelse fik beskikket en bistandsadvokat i forbindelse med deres sag. Enkelte fortæller, at de selv takkede nej til en bistandsadvokat, hvilket de senere har fortrudt. De begrundet fravalget med, at de ikke vidste, hvad det indebar at have en bistandsadvokat. De manglede viden om bistandsadvokatens rolle, bl.a. hvad hun kunne hjælpe med. Derudover beskriver ofrene, at der var en del kaos i deres liv på grund af, at de havde været udsat for vold, hvilket gjorde, at de ikke kunne overskue at træffe valget, om de skulle have en bistandsadvokat.

De ofre, der har haft en bistandsadvokat, fortæller om forskellige oplevelser af kontakten til denne. Nogle beskriver bistandsadvokaten som høflig og hjælpsom, og andre oplever, at advokaten glemmer at følge op og informere om sagens udvikling, og flere oplevede, at advokaten ikke havde den nødvendige tid til at tale med dem. Et offer med psykiske funktionsnedsættelser fortæller om sit første møde med bistandsadvokaten:

Jamen, der fortalte han [bistandsadvokaten] mig, hvad han havde tænkt sig at sige og gøre og ... om jeg havde noget indvending på det, så sagde jeg, "næ, det klarer du fint, fordi det var faktisk det, jeg selv havde tænkt, han skulle sige". Så der var ikke noget der. Og så oplyste han mig så om, at han var der kun, mens jeg vidnede ... og så tænkte jeg,

”ja okay, det var sgu da en mærkelig advokat”, altså. Men han havde så travlt, så han havde ikke tid til at være der længere ... (Offer 6)

Lidt senere i interviewet fortæller dette offer, hvordan hun følte sig forladt, fordi bistandsadvokaten gik, og hun havde en forventning om, at bistandsadvokaten var blevet til retssagens slutning, og at de kunne have drøftet afgørelsen efterfølgende. Et andet offer fortæller om en lignede oplevelse af, at bistandsadvokaten gik, inden der var kommet en afgørelse i sagen. Ofret havde forventet, at bistandsadvokaten blev og hjalp hende med at forstå afgørelsen og havde hjulpet mere i forhold til at få tilkendt erstatning for svie og smerte i forbindelse med det overfald, hun var udsat for. Ifølge ofret gjorde bistandsadvokaten ikke dette. Da hun bliver spurgt om, der var en form for støtte, som kunne have hjulpet hende i forbindelse med retssagen, svarer hun:

Ja advokaten måske, bedre støtte fra advokaten, tror jeg, det ville have hjulpet noget. Så havde jeg ikke siddet der, hvor jeg sidder lidt forvirret, eller føler mig lidt forvirret at sidde tilbage, fordi hvad skal jeg så nu, og hvordan og hvorledes og sådan. Det burde jeg jo egentlig ikke sidde med ... Altså sådan i mine øjne i hvert fald. Så jeg synes, advokatens rolle kunne måske have været tydeligere... (Offer 7)

Ofrene lader til at have en forventning om, at bistandsadvokaten er med hele vejen, og udtrykker, at de ikke var klar over, dette ikke var tilfældet. Ud fra interviewmaterialet fremstår bistandsadvokatens rolle uklar for ofrene, hvilket medfører, at nogle takker nej til denne støtte, mens andre havde forventninger om mere støtte, end de fik fra bistandsadvokaten. Hvad angår de relationelle faktorer, som understøtter en god kontakt til bistandsadvokaten, beskriver flere ofre, hvordan hjælpsomhed og imødekommenhed er betydningsfyldt.

Dansk litteratur om mødet med retssystemet blandt ofre for seksuelle overgreb viser generelt, at ofre kan føle, at politiet bebrejder dem for at være blevet udsat for en voldtægt, når de blev stillet spørgsmål om påklædning, adfærd og alkoholindtag forud for voldtægten, mens andre ofre havde en positiv oplevelse af kontakten til politiet, hvor de blev orienteret om, hvorfor politiet stillede sådanne spørgsmål (Amnesty International, 2019; Mulvad-Reinhardt, 2017). Skyldfølelse i forbindelse med seksuelle overgreb vedrører derfor ikke alene ofre med psykiske funktionsnedsættelser, hvilket kan ses i sammenhæng med, at anklagemyndigheden skal kunne bevise, at den seksuelle kontakt skete ved tvang (Laudrup et al., 2010). Derfor kan ofre opleve, at politiet stiller spørgsmål, der går tæt på deres vidneforklaring. International litteratur peger dog på, at ofre med funktionsnedsættelser, herunder kognitive og psykiske, er bange for, at politiet ikke tror på dem, og de føler, at politiet gør funktionsnedsættelsen til årsagen til den voldelige episode. Derfor føler ofre sig beskyldt for at være blevet offer på grund af, at de har en funktionsnedsættelse, og ofre valgte ifølge Child et al. (2011) ikke at fortælle politiet om diagnosen. I nærværende rapport fortalte ofre med psykiske funktionsnedsættelser, som var betænkelig ved, hvordan politiet vil håndtere viden om diagnosen, ikke om diagnosen. I tilfælde, hvor politiet kendte til diagnosen, forbinder ofrene politiets tvivl om det seksuelle overgreb til deres diagnose.

Danske spørgeskemaundersøgelser blandt voldtægts ofre uden funktionsnedsættelse viser, at 1 ud af 5 ofre ikke følte sig trygge og forstået af politiet under anmeldelse (Mulvad-Reinhardt, 2017).¹⁹ Tryghed og forståelse fra politiet kan være vigtig blandt ofre uden funktionsnedsættelse. I nærværende rapport fortæller ofre og pårørende, hvordan kognitive og psykiske funktionsnedsættelser kan indvirke på ofrenes oplevelse af utryghed i uvante situationer, særligt hvis de ikke kan have en kendt trykkesperson med til afhøring.

¹⁹ Flertallet af ofre i undersøgelsen af Mulvad-Reinhardt (2017) angiver, at de følte sig trygge, og at politiet udviste forståelse for dem under anmeldelse.

Som det sidste i dette kapitel belyser vi områder, hvor ofre og pårørende oplever, at retssystemet kan udvikles for i højere grad at støtte ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser i mødet med dette system.

3.4 Udviklingsområder

Ofre og pårørende beskriver, hvordan der er brug for større viden blandt nogle i politiet vedrørende funktionsnedsættelsers indflydelse på ofres kommunikative og kognitive kompetencer samt deres reaktioner på at møde retssystemet. Det kan være viden om ofrenes manglende overblik over processerne i dette system, fx hvornår og hvordan de skal indgå i afhøringer hos politiet og i retten, samt i hvilken grad støttepersoner kan være til stede under afhøringer.

Et offer med psykiske funktionsnedsættelser beskriver, hvordan det havde hjulpet hende at have mere viden om et afhøringsforløb på forhånd:

Jamen, så ville jeg bedre kunne snakke med mine pårørende om det inden og måske med hjælp fra dem få afværget nogle af de der katastrofetanker om at: "Ajj, hvordan er der på sådan en station?" og "Skal vi ind i sådan et afhøringslokale, som man ser på film?", hvordan foregår det overhovedet, ik'. I stedet for at blive mødt af en politimand uden for en stor låge og så nærmest blive låst inde på stationen, ik'. Og ikke nærmest sådan rigtig vide, hvor skal vi hen? Hvad skal der ske? Hvordan ser der ud? Og vi sad jo bare på et helt almindeligt kontor, ik', og på den måde var det slet ikke som man, eller som jeg i hvert fald kunne forestille mig, at det måske ville være, men det vidste jeg jo ikke noget om. (Offer 4)

Mangel på viden om stedet og forløbet af afhøringen giver ifølge dette offer anledning til 'katastrofetanker', som var krævende for hende at håndtere forud for afhøringen. Sådanne tanker kunne være afhjulpet med viden om de fysiske rammer, hun vil møde under afhøringen. Et andet forhold, som med fordel kunne have været afklaret på forhånd, var muligheden for at have en pårørende med under afhøringen. Lidt senere i interviewet beskriver det samme offer, hvordan hun gerne på forhånd ville have vidst, om hendes mor måtte være med som støtteperson. Hun forklarer, hvordan hun fik begrænset information om afhøringen:

Nej, jeg er ret sikker på, at jeg bare fik at vide dag og tidspunkt, og jeg kan ikke engang huske, om det var i telefon, eller om det var på brev faktisk, men jeg tænker også, at måske at havde man snakket med den, man skulle afhøres af, i telefonen eller et og andet inden kunne have været rart, så man ligesom vidste: "Hey, det er dig, jeg skal mødes med om 3 dage eller ...", og det skal foregå sådan og sådan, så kunne jeg have sagt allerede der, at jeg vil virkelig gerne havde én med, må jeg det? I stedet for at få at vide, når jeg kommer derned: "For øvrigt, din mor, hun skal vente herude?", for så går jeg også sådan lidt i panik og tænker: "Åh nej, det kan jeg ikke". (Offer 4)

For ofret, som havde regnet med morens tilstedeværelse, medfører politiets afvisning og dermed ændringer i hendes forestilling om afhøringssituationen, panik ifølge hendes beskrivelse. Imidlertid får den pårørende efter samtale med politiet lov til at være til stede under afhøringen, men den manglende afklaring gør, at afhøringen indeholder mere utryghed for ofret. Andre ofre forklarer, at de ikke kunne få deres pårørende med under afhøringen, hvilket de har svært ved at forstå årsagen til. Ofrene beskriver, at tilstedeværelsen af en pårørende kunne have hjulpet dem i en uvant situation.

I en del af ofrenes fortællinger fremhæves støttepersoner, der kan hjælpe med at forstå retssystemets processer, give tryghed i kontakten med dette system samt støtte i at håndtere de menneskelige aspekter ved at have været udsat for et overfald. Et offer med psykiske funktionsnedsættelser beskriver, hvordan hun kunne have været hjulpet af en støtteperson til at komme videre efter et voldeligt overfald:

Altså, jeg kunne rigtig godt tænke mig, at man ... man stiller det enkelte offer et spørgsmål om, "hvordan kan vi hjælpe dig bedst muligt videre" ... fordi det er jo individuelt fra offer til offer ... Men det der med lige at få en – blive fulgt op på, "hvordan har de det egentlig, med det, der er sket". Altså, vi har brug for noget mere medmenneskelighed i det hele ... altså hjerte. (Offer 8)

Dette offer bor i egen bolig og har derfor ikke adgang til samme grad af socialfaglig støtte, som fx et botilbud kan give. Ofrets fortælling indeholder flere beskrivelser af at føle sig overladt til sig selv i kontakten med retssystemet og af den grund have svært ved at varetage denne kontakt. Ofret har særligt svært ved at varetage kontakten i tilfælde, hvor den kommunale sagsbehandler ikke er tilgængelig og fx kan hjælpe med at respondere på breve fra politiet rettidigt.

I de pårørendes fortællinger indgår behov for støttepersoner med viden om kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, der kan understøtte kommunikationen mellem ofre og professionelle i retssystemet. En pårørende beskriver, hvordan en sådan person kunne hjælpe under en afhøring:

Jamen, jeg tænker, at dels vil en pædagog eller en psykolog sådan på en eller anden måde kende til de her problematikker – altså, det kunne også være en psykolog, som havde fået lov til at læse omkring den her funktionsnedsættelse, og hvordan den her person fungerer i dagligdagen. Jeg vil stadigvæk sige, det vil være lidt usikkert, men en person, som vil have en forståelse for, hvad betyder det for denne her person at have de her funktionsnedsættelser. Det ville kunne gøre det, at man ville kunne ... hvad skal man sige, man ville kunne ... forhindre eller i nogen grad, i større grad, kunne forhindre, at den her forurettede person ikke får fortalt om, hvad det er, der er hændt, altså, og får forstået, hvad er det for nogle spørgsmål, der bliver stillet. (Pårørende 2)

I tråd med ovenstående citat beskriver en anden pårørende, hvordan en støtteperson, et familie-medlem, en bostøtte eller psykolog kan fungere som en oversætter og understøtte ofrets mulighed for at afgive vidneforklaring under en videoafhøring:

Altså, politiet kan jo stille dig [ofret] spørgsmålet, og så kan jeg [støtteperson] stille det videre til den, fordi jeg ved, at det skal omformuleres, for at vedkommende forstår det. Og det kan du gøre i samme rum, men man skal bare vide, at det tager bare flere dage at gøre det. I hvert fald hvis jeg tænker på min søn, men det er noget, man ikke bare kan gøre, men politiet stiller dig, og så kan du ikke sidde og manipulere, fordi politiet sidder ved siden af, eller den der afhører, at man gør det den vej, så vedkommende, der får spørgsmålet, er tryk ved, at det er dig [støttepersonen], der spørger, så jeg kan godt svare dig, og du ved, hvordan du skal stille spørgsmålet til mig, så jeg kan svare dig, sådan kunne jeg også godt se det den vej rundt (...) For det jo egentlig er en oversætter, til det. Det er jo igen, hvor jeg kan se, at jeg ikke kan se forskellen imellem at være flygtning og være handicappet i, at der sidder en og tolker, det her er også en tolker for den handicappede. (Pårørende 3)

På lignende måde beskriver andre pårørende, hvordan de oplever et behov for, at retssystemet i højere grad rummer støttemuligheder, der kan afhjælpe ofrenes kommunikative og kognitive udfordringer. I flere af disse beskrivelser fremhæves professionelle med viden om funktionsnedsættelser eller pårørende selv som mulige støttepersoner. Ifølge denne pårørende vil involveringen af en støtteperson ikke skade troværdigheden af ofrets vidneforklaring på grund af politiets tilstedeværelse. I næste kapitel belyser vi brug af støttepersoner bl.a. fra politiets perspektiv, og som vi viser, kan en støtteperson udfordre politiets rolle som dem, der efterforsker en sag.

Som beskrevet under afsnit 3.3.5 kan tryghed være vigtig for alle ofre, uanset om de har en funktionsnedsættelse eller ej, og muligheden for at have en tryghedsperson med under afhøring kan være gavnlige for ofre, der ikke har psykiske og kognitive funktionsnedsættelser. Ifølge de pårørende i denne rapport skal en tryghedsperson også yde kommunikationsstøtte for at fremme ofrenes mulighed for at få fortalt deres historie under afhøring.

3.5 Opsamling

Dette kapitel har belyst mødet med retssystemet blandt ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser ud fra ofres og pårørendes perspektiv. Kapitlet bygger på kvalitative interview med 8 ofre og 9 pårørende og illustrerer oplevelser af dette møde blandt disse interviewpersoner. I kapitlet har vi præsenteret en række borgerrelaterede, systemrelaterede og relationelle faktorer, som medvirker til at forme mødet med retssystemet i ofre og pårørendes fortællinger.

Ofre og pårørende beskriver borgerrelaterede faktorer, hvad angår ofrenes kommunikative og kognitive udfordringer, som bliver barrierer i nogle situationer. For ofre med meget begrænset eller intet sprog beskriver nogle pårørende det manglende verbale sprog som årsagen til, at sagen ikke føres i retten. Ofrene kan ikke forklare et hændelsesforløb og beskrive en gerningsmand, hvilket ifølge pårørende er påkrævet, for at sagen kan føres. Dette gælder særligt for ofre med kognitive funktionsnedsættelser. Kommunikative udfordringer beskrives også som en barriere blandt pårørende til ofre, der er blevet afhørt ved brug af video. Sådanne beskrivelser involverer, at ofret misforstår politiets spørgsmål eller svarer uden at have forstået spørgsmålet for at undgå pinligheden ved at vise sine forståelsesmæssige vanskeligheder. De kognitive udfordringer indebærer længere latens-tid, hvor ofre ifølge de pårørende har svært ved at afgive svar inden for en afhørings tidsmæssige ramme. Dette gælder særligt for ofre med kognitive funktionsnedsættelser. Ofrenes fortællinger inkluderer beskrivelser af at føle sig misforstået af politiet under afhøringer, samt hvordan funktionsnedsættelsen bliver en barriere for nogles koncentration under afhøring og bevirker en oplevelse af ikke at være blevet hørt i retssystemet blandt ofre. Uanset om ofre har kognitive og psykiske funktionsnedsættelser eller ej, kan afhøringer være ubehagelige og stressende. For ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser kan sproglige udfordringer og problemer med at få tanke og handling til at hænge sammen gøre det helt eller delvis umuligt at afgive en vidneforklaring, der er brugbar for retssystemet ifølge ofre og pårørende.

De borgerrelaterede faktorer kan ses i sammenhæng med systemrelaterede faktorer, som dækker over måden, retssystemet er indrettet på, fx den lovgivningsmæssige ramme. De systemrelaterede faktorer, som træder frem i ofres og pårørendes fortællinger, omhandler forventninger til ofres vidneforklaring om relativt præcise tids- og stedsangivelser for hændelsen og det at kunne genfortælle enslydende hændelsesforløb ved forskellige afhøringer. I ofre og pårørendes fortællinger beskrives ofrenes manglende honorering af sådanne forventninger som grunden til, at sagen ikke føres i retten. Dette gælder særligt for ofre med kognitive funktionsnedsættelser. Derudover fremstilles retssystemets tilpasning som en faktor, der muliggør ofres involvering i nogle situationer. Videoafhøring,

som foregår i behagelige fysiske rammer og foretages af særligt uddannede i politiet, beskrives som et tiltag, der understøtter ofres møde med retssystemet. Ofrene finder de fysiske omgivelser i børnehuse og politiet rare. Imidlertid beskriver ofre og pårørende kommunikationsmæssige udfordringer for ofret under videoafhøringen, hvor ofre har svært ved at forstå spørgsmålene. Pårørende til ofre, der ikke kunne videoafhøres på grund af ofrenes kommunikative udfordringer, beskriver, hvordan de oplever, at retssystemet ikke i tilstrækkelig grad har undersøgt mulighederne for afhøring. Dette gælder særligt for ofre med kognitive funktionsnedsættelser.

De relationelle faktorer omhandler forhold i kontakten mellem offer og politiet. Politiets forståelse for ofrets situation er en faktor, som indgår i flere ofres og pårørendes fortællinger. Ofre beskriver politiets medfølelse, og at de udtrykker forståelse for den svære situation, ofret står i, som en faktor, der understøtter en positiv kontakt. Modsat beskriver andre ofre, hvordan politiets fokus på at få den nødvendige information fra ofret til sagen og manglende fokus på menneskelige aspekter, fx det at være ked af det på grund af et overfald, som en barriere for en positiv relation. Dette gælder særligt for ofre med psykiske funktionsnedsættelser. Derudover inkluderer relationelle faktorer politiets håndtering af skyldsspørgsmål, særligt i sager om seksuelle overgreb, hvor ofre føler sig beskyldt for selv at være årsag til overgrebet. Sådanne oplevelser genfindes i dansk litteratur om voldtægts-ofre generelt. I denne undersøgelse beskriver ofre desuden, hvordan politiets håndtering af deres diagnose kan gøre, at de føler, politiet stiller spørgsmål ved deres troværdighed. Dette gælder særligt for ofre med psykiske funktionsnedsættelser. Fortællingerne om diagnosernes betydning for mødet involverer også beskrivelser af, at politiet tager særlige hensyn til ofrene. Ofrenes oplevelse af tryghed i uvante situationer som en afhøring fremstår endvidere som en faktor, der understøtter eller er en barriere for ofrene. Trygheden kan ifølge ofre hjælpes på vej ved, at mennesker, de kender, fx pårørende, er til stede under afhøringen. Utrygheden kan komme af, at ofret er i en situation, hvor de ikke kender forløbet, og selve deres tilstedeværelse på en politistation kan gøre dem bange for at blive anholdt, selvom de afhøres som den forurettede part. Tryghed og forståelse fra politiet er vigtig, uanset om ofret har en funktionsnedsættelse eller ej. Kapitlet peger på, at ofrenes kognitive og psykiske funktionsnedsættelser kan påvirke ofrenes oplevelse af utryghed, fx under en afhøring.

Kapitlet har primært fokuseret på oplevelse af mødet med politiet under anmeldelse og afhøring, fordi bistandsadvokater i mindre grad indgår i ofres og pårørendes fortællinger. De fortællinger, der omhandler bistandsadvokater, involverer oplevelser af, at nogle bistandsadvokater er hjælpsomme, men også uklarhed i forhold til deres rolle. Ofre beskriver forventninger om bistandsadvokatens tilstedeværelse under hele retsmødet, og ikke kun under ofrets vidneforklaring, samt om at få tilstrækkelig hjælp til at forstå sagens udfald. Ofre ville gerne have haft en mere præcis beskrivelse af bistandsadvokatens rolle, særligt om graden af deres tilstedeværelse.

Endelig præsenterer kapitlet en række områder, hvor ofre og pårørende oplever, at retssystemet kunne udvikles for bedre at understøtte ofrenes møde med dette system. Ofre og pårørende fremhæver større viden blandt politiet om funktionsnedsættelsers betydning for ofrets kommunikation og reaktioner som et udviklingsområde. Desuden beskrives ofrenes mulighed for at have støttepersoner, fx pårørende eller socialfaglige professionelle, med under afhøring som et tiltag, der vil fremme ofrenes tryghed og reducere kommunikative udfordringer mellem offer og politiet. I relation til ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser finder pårørende, at støttepersonens opgave også er at understøtte kommunikationen mellem retssystem og offer.

4 Professionelles perspektiv

I dette kapitel belyser vi mødet med retssystemet blandt ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser ud fra professionelles perspektiv. Kapitlet bygger på kvalitative interview med 7 bistandsadvokater, 8 ansatte i politiet og 7 professionelle med socialfaglig baggrund, fx pædagoger på botilbud. Ansatte i politiet har erfaring i at afhøre eller tage imod anmeldelser fra ofre, de socialfaglige professionelle yder pædagogisk støtte til ofrene i hverdagen, herunder i kontakten med retssystemet, og bistandsadvokaterne har erfaring i at være beskikket for denne gruppe ofre. Datagrundlaget og den metodiske fremgangsmåde for dataindsamlingen er beskrevet i afsnit 5.2. Kapitlets analyser viser oplevelser blandt de professionelle, som indgår i undersøgelsen. Når vi anvender betegnelsen 'professionelle' eller refererer specifikt til én af de tre grupper af professionelle, omhandler det alene dem, der indgår i denne undersøgelse, og ikke professionelle generelt i Danmark.

Som i analysen af ofre og pårørendes perspektiv på mødet med retssystemet (jf. kapitel 3) præsenterer vi i dette kapitel tre grupper af faktorer, der har betydning for dette møde: borgerrelaterede, systemrelaterede og relationelle faktorer. Faktorerne er uddraget gennem kodning af rapportens empiriske materiale (jf. afsnit 5.2.6 for beskrivelse af den metodiske fremgangsmåde). Inddelingen i de tre grupper af faktorer er analytisk forstået på den måde, at ofre og pårørende ikke nødvendigvis forholder sig til, hvilke af grupperne, deres beskrivelser vedrører. Borgerrelaterede faktorer vedrører forhold hos det enkelte offer, fx kognitive udfordringer med tidsangivelser, systemrelaterede faktorer omhandler måder, retssystemet er indrettet på, fx lovgivning, og relationelle faktorer knytter an til kontakten mellem offer og professionel.

I kapitlet præsenterer vi de tre grupper af faktorer hver for sig, hvilket ikke betyder, at de er uafhængige af hinanden i de professionelle fortællinger. For eksempel kan systemrelaterede faktorer som politiets tidsmæssige ressourcer have betydning for, hvor meget tid politiet har til kontaktablæring og til at opnå tillid hos et offer forud for en afhøring, hvilket kan ses som en relationel faktor.

Først beskriver vi borgerrelaterede, dernæst systemrelaterede og endelig relationelle faktorer. Sidst i kapitlet viser vi, hvilke områder der kan udvikles, så de i højere grad kan understøtte ofrenes møde med systemet ifølge de professionelle.

4.1 Borgerrelaterede faktorer

I dette afsnit belyser vi en række borgerrelaterede forhold, som ifølge de professionelle kan blive til barrierer for ofrene i mødet med retssystemet. Borgerrelaterede forhold knytter an til kognitive og psykiske funktionsnedsættelser og involverer bl.a. sproglige og hukommelsesmæssige udfordringer. Disse udfordringer kan blive en barriere for ofrene, når der ikke er overensstemmelse mellem retssystemets forventningerne til ofrene, fx under vidneforklaring.

4.1.1 Behov for forudsigelighed

Uanset om ofre for personfarlig kriminalitet har en funktionsnedsættelse eller ej, er de sårbare i mødet med retssystemet ifølge bistandsadvokaterne. Det er ofte voldsomt at have været udsat for vold eller seksuelle overgreb. Ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser kan være ekstra sårbare, når de har kontakt med retssystemet ifølge nogle bistandsadvokater i denne undersøgelse, bl.a. fordi de kan have et relativt stort behov for forudsigelighed i hverdagen. Ifølge nogle bistandsadvokater forsvinder forudsigeligheden i mødet med retssystemet, fordi ofrene mangler overblik over processen i dette system. En bistandsadvokat beskriver, hvordan denne gruppe ofre

kan være særligt sårbare, hvilket medfører et behov for, at omgivelserne, fx de professionelle, er opmærksomme:

Efter min opfattelse, så er stort set ethvert offer for en forbrydelse jo i en sårbar situation. Og det, man jo så skal huske, når der er tale om nogen, som har et kognitivt handicap, så har vi jo altså at gøre med et i forvejen sårbart menneske, som nu er også i en meget sårbar situation, og det har jo helt naturligt, altså, det er jo helt naturligt ekstraordinært belastende, og derfor kan man jo så sige, at det er bare utroligt vigtigt, at alle omkring denne forurettede, det her offer, er opmærksom på de særlige vanskeligheder, som gør sig gældende for deres vedkommende. (Bistandsadvokat 5)

Andre bistandsadvokater beskriver ofrene som mere usikre på retsprocessen end ofre i almindelighed. Bistandsadvokaterne fortæller, at ofre ofte er usikre på, hvad der skal ske under afhøringer og i retten samt er bange for at sige noget usandt til politiet. Overordnet kan ofrene have svært ved at håndtere uforudsigeligheden, som de møder i kontakten med retssystemet. En bistandsadvokat fortæller om et offer med kognitive funktionsnedsættelser, hvor de havde aftalt at mødes på et bestemt tidspunkt inden afhøringen på politistationen. Bistandsadvokaten var blevet bedt om at læse dokumenter igennem af politiet og var gået ind på politistationen. Denne ændring i mødested gjorde ofret utryg og forstyrrede hans forestilling om, hvad der skal ske. Ifølge den beskikkede advokat kan sådanne forstyrrelser i værste fald medføre, at den efterfølgende afhøring ikke kan gennemføres.

Bistandsadvokater og socialfaglige professionelle forklarer, at ofrene kan blive stressede af manglende overblik over et retsmøde og over at skulle forholde sig til en uvant situation, hvor der også kan være udefrakommende tilhørere til stede. Selve uvisheden om, hvor mange tilhørere der vil være til stede i retten, og om den tiltalte er til stede under ofrets vidneforklaring, kan ifølge socialfaglige professionelle og nogle bistandsadvokater medføre stress hos ofret forud for et retsmøde. Behovet for forudsigelighed hos ofrene kan ses som et forhold, der er relateret til deres funktionsnedsættelse. At afklaringen om lukkede døre under et retsmøde ikke altid kan foretages på forhånd knytter derimod an til den systemrelaterede faktor, at dommeren træffer beslutning om lukkede døre til retsmødet og ikke nødvendigvis forud for retsmødet.

4.1.2 Kognitive og kommunikative udfordringer

Ofrenes kognitive og kommunikative udfordringer beskrives af de tre grupper af professionelle som en barriere for deres mulighed for at afgive en vidneforklaring, som er brugbar i en retssag, fx i forhold til detaljeringsgrad og overensstemmelse mellem ofrets vidneforklaringer under forskellige afhøringer. En ansat i politiet, som foretager videoafhøringer, beskriver, hvordan kontakten til et offer kan blive udfordret af ofrets sproglige og forståelsesmæssige evner under en afhøring:

Hvis ikke pågældende kan forstå, hvad det er, jeg gerne vil nå frem til, og hvad formålet er med det, de skal, ikke ... så kan det jo gå hen og blive noget skidt, eller at pågældende simpelthen er så dårlig ... altså har så mange udfordringer, så ... at det bliver vanskeligt på mange måder, ikke, både med sprog og – det er jo vanskeligt i vores retssystem. Hvis ikke du har noget sprog, så bliver det rigtig, rigtig svært. Så ... så det kan jo blive – altså det kan jo blive mindre godt, hvis det virkelig – det viser sig jo nogle gange, at vi har forsøgt at gennemføre en afhøring, hvor det bare ikke går, fordi vedkommende ikke kan forstå, og man ikke kan formulere sig, kan man sige ... bare nogenlunde, ikke. Eller er så dårlig, altså ... så man næsten ikke kan forstå vedkommende, ikke, når vi sidder. Det skal jo høres af andre jo, når de sidder og ser sådan en afhøring, ikke. (Politi 4)

Vedkommende beskriver som andre ansatte i politiet, at den verbale kommunikation er central for vidneforklaringens brugbarhed og begrundet til sidst i citatet dette med, at ofrets forklaring skal være forståelig for andre. Forklaringen skal kunne bruges som bevisførelse under en retssag, og derfor skal den være forståelig for andre professionelle i retssystemet, fx dommere og forsvarer, som ikke nødvendigvis har viden om ofrets kommunikative udfordringer. I forlængelse heraf forklarer en bistandsadvokat, hvordan sager nogle gange opgives på grund af ofrets udfordringer trods brug af videoafhøring:

Altså, hvis det eneste vidne, du har ... er præget af handicap, altså det kunne ligeså vel være en, der var fysisk handikappet, blind eller døv, eller et eller andet, der gjorde, at det var svært at beskrive en situation, ikke ... Så ville bevisværdien bare være det mindre, og så i og med det skal være uden for enhver rimelig tvivl osv., så er det måske meget naturligt, at man ... trods alt så i den situation ville gå ind og enten opgive en sag eller frifinde en fyr. (Bistandsadvokat 6)

En socialfaglig professionel beskriver, hvordan han oplever, at en del sager med ofre med kognitive funktionsnedsættelser ikke kommer i retten på grund af ofrenes sproglige udfordringer:

Jamen, det er simpelthen bevisbyrden, tænker jeg, de ikke kan løfte. Altså, de kan ikke – altså det er jo ord mod ord ... Og uklare, altså det er også der, vores borgere er rigtig dårlige til at nogle gange at gengive, hvad er det, der er sket. Og når de bliver uklare i det, så er det rigtig svært at have en sag, som kan føre til en dom [...] Så det vil være mit bud på, hvad det er, der sker. Det er i hvert fald det, jeg har oplevet, det er, at tiltalerne frafalder, fordi at de ikke har nok beviser. (Socialfaglig professionel 1)

På baggrund af rapportens datamateriale kan vi se, at blandt de tre grupper af professionelle opleves ofrenes sproglige evner i relation til at skitsere et hændelsesforløb detaljeret, så det fremstår uden for enhver tvivl, at dette er korrekt, som en barriere for ofrene. De kommunikative udfordringer kan ses i sammenhæng med retssystemets forventning til vidneforklaringer, hvilket belyses senere i dette kapitel.

Ud over kommunikative udfordringer beskriver de tre grupper af professionelle, hvordan kognitive udfordringer kan blive en barriere for ofrene. Kognitive udfordringer omhandler ofrenes hukommelse og tidsforfølelse. En bistandsadvokat beskriver, hvordan ofre med psykiske funktionsnedsættelser, der ikke videoafhøres, kan have hukommelsesmæssige udfordringer, hvilket får betydning for deres vidneforklaring under et retsmøde:

Og så glemmer de altså også – mange af dem har jo, kan man sige, begrænset hukommelse, ik. Nogle gange har vi oplevet, at de siger, ”jamen, det kan jeg ikke huske, jeg kan ikke huske episoden”, og hvis vi går 2 år tilbage i tiden, ”jamen, jeg kan ikke huske det, der er sket så meget i mit liv siden de sidste 2 år, ik”, altså, de kan simpelthen ikke huske det. (Bistandsadvokat 2)

På lignende måde fortæller andre bistandsadvokater og socialfaglige professionelle om, hvordan de ofre, der ikke videoafhøres, kan have svært ved at afgive en præcis vidneforklaring, når sagen kommer for retten. I sager, hvor videoafhøring anvendes, kan ofre også have hukommelsesmæssige udfordringer. En bistandsadvokat beskriver, hvordan politiet valgte at videoafhøre et offer med kognitive funktionsnedsættelser. Dette offer havde ifølge bistandsadvokaten problemer med korttidshukommelsen, og trods videoafhøringen gav korttidshukommelsen ofret udfordringer med at give en enslydende forklaring under første afhøring og den efterfølgende videoafhøring:

Og jeg var også enig med det, politiet og anklagemyndigheden gjorde der ved så at lade hende videoafhøre, men allerede der, så opstod problemstillingen jo, at forklaringen var bare ikke helt den samme længere, som den var første gang. Og der var hun jo helt sikkert, altså, hendes handicap var et problem ... som i sidste ende også gjorde, at sagen blev opgivet, fordi altså, der var ikke det fornødne til domfældelse. (Bistandsadvokat 6)

Denne bistandsadvokat uddyber senere i interviewet, hvordan han finder, at politiet gjorde, hvad der var muligt for at få en forklaring fra ofret, men samtidig beskriver, hvordan hun blev målt med en 'normal' målestok i forhold til hukommelsen. For eksempel kunne ofret med kognitive funktionsnedsættelser ikke huske, om det seksuelle overgreb var sket mandag eftermiddag eller tirsdag aften, hvilket var nødvendigt i forhold til vidneforklaringens troværdighed. På lignende måde fortæller nogle ansatte i politiet, som foretager videoafhøringer, at dommere og forsvarer til tider forventer, at vidneforklaringen indeholder præcise datoer og helt sammenhængende hændelsesforløb.

Udfordringer ved at beskrive et hændelsesforløb kronologisk fremhæves af nogle socialfaglige professionelle i samspil med måden, hvorpå politiet stiller spørgsmål til ofrene under en afhøring. En socialfaglig professionel forklarer:

Vi har rigtig mange borgere, der har problemer med tidsfornemmelse, hvornår er sket hvad, og her har jeg i hvert fald erfaring med, at man er nødt til at spille det som et rollespil igennem situationen, for at borgeren kan huske det. For ellers kan de springe utroligt meget i situationer, man kan også hurtig lægge nogle ord i munden på dem, ved at sige "hvordan gjorde han så?", hvor man skal sige: "hvad skete der så?". Den lille forskel gør en stor forskel for vores sprog, for de der ledende spørgsmål, alt efter hvor godt fungerende de er, der har vi i hvert fald stor erfaring med, at det kan være godt, at også politiet kommer ud, også det her med, at der kommer en advokat ud før og får forklaringen, men at, hvor vi er til stede også til at forklare, hvordan tingene hænger sammen, for at vi på den måde hjælper dem med at stykke sammen, hvordan var det reelt? For det kan være en ny forklaring næste gang i retten, så kan man sige: "Jamen, de bliver jo utroværdige". Nej, men det er simpelthen, fordi deres tidsfornemmelse er en helt anden. (Socialfaglig professionel 7)

Udfordringer med tidsfornemmelsen kan ses som et forhold relateret til det enkelte offers kognitive kompetencer, mens afhøringens form, bl.a. interviewteknikker, som politiet undervises i, kan betragtes som et resultat af den måde, retssystemet er indrettet på. En socialfaglig professionel fortæller, hvordan ofre søger at give tilfredsstillende forklaringer under afhøringer:

Mange af vores borgere, de higer efter at tilfredsstillende. Det vil sige, at hvis du spørger dem om noget, og de svarer "ja", og de kan se, at det var rigtige spørgsmål på dit kropssprog eller det rigtige svar. Så er det det, de gør. Og det er han også god til, altså ligesom at se: "Skal jeg sige ja?" Og hvis han ser tilfreds ud, så var det rigtigt. Det skal man selvfølgelig kende dem rigtig godt for at finde ud af, at det er det, det handler om. (Socialfaglig professionel 2)

På lignende måder fortæller nogle i politiet, hvordan ofre med kognitive funktionsnedsættelser til tider søger efter at give svar, som de tror, politiet vil have under en afhøring. Nogle ansatte i politiet, som foretager videoafhøringer, fortæller, at de oplever dette og nogle gange holder pause i en videoafhøring for at få input fra andre, fx psykologer eller socialrådgivere, i forhold til, hvordan man kan stille spørgsmålene, så ofret ikke forsøger at give et svar, der er tilfredsstillende i forhold til det, ofret tror, politiet forventer.

Uanset om ofret har en funktionsnedsættelse eller ej, kan det være krævende at være til stede under retsmøder og skulle afgive vidneforklaring. At skulle genfortælle forkøbet af et seksuelt overgreb under en afhøring kan være belastende for ofre (Amnesty International, 2019), og ofre kan føle sig krænket, hvis forsvareren går hårdt til dem under vidneforklaringen (Nielsen, 2000). I nærværende rapport beskriver bistandsadvokater, hvordan ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser i forvejen er sårbare, hvilket kan blive forstærket i deres møde med retssystemet.

Som beskrevet i afsnit 2.6 viser den internationale litteratur, hvordan ofre med udviklingshæmning kan have sværere ved at genkalde begivenheder og give efter for ledende spørgsmål samt ændre i deres forklaring, hvis de tror, politiet ikke er tilfreds med svaret (Gudjonsson & Joyce, 2011). I tråd hermed fortæller professionelle i denne undersøgelse, hvordan ofre med kognitive funktionsnedsættelser forsøger at afkode, hvilket svar de forventes af give under afhøringer, og kan have vanskeligt ved at genkalde hændelsesforløbet fra den ene afhøring til den næste. Sådanne vanskeligheder hænger sammen med ofrets kognitive funktionsnedsættelse i de professionelle beskrivelser.

4.2 Systemrelaterede faktorer

I dette afsnit fokuserer vi på systemrelaterede faktorer, som ifølge professionelle i denne undersøgelse medvirker til at forme ofrenes møde med retssystemet. Systemrelaterede faktorer omhandler den måde, retssystemet er indrettet på, fx gennem lovgivning og forvaltning. Først i afsnittet belyser vi samarbejdet mellem det sociale system og retssystemet som understøttende for ofrenes kontakt til retssystemet, bl.a. hvad angår at forstå, hvornår og hvordan de forventes at deltage i retsprocessen som ofre.

4.2.1 Systemsamarbejde

De fleste professionelle beskriver i interviewene samarbejdsrelationer mellem retssystemet og det sociale system i forhold til ofrene. Samarbejdet opstår, når en professionel eller et offer tager initiativ til det. Det kan opstå ved, at en socialfaglig professionel er med et offer under anmeldelse af en episode, og politiet derigennem etablerer en kontakt omkring ofret, eller ved at ofret beder socialfaglige professionelle, fx på et botilbud, kontakte politiet, eller ved, at bistandsadvokaten får viden om, at ofret bor på et botilbud og tager kontakt dertil. Desuden beskriver ansatte i politiet, hvordan de samarbejder med kommunale sagsbehandlere i forhold til at få skriftlige dokumenter og viden om ofrets livssituation, herunder kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. I de tilfælde, hvor ofret bor på et botilbud, bidrager socialfaglige professionelle på tilbuddet ofte med konkret viden om sådanne udfordringer. Politiet anvender viden fra socialfaglige professionelle på botilbud og fra kommunale sagsbehandlere til at forberede en afhøring.

Samarbejdet mellem retssystemet og det sociale system har bl.a. et praktisk sigte, forstået på den måde, at socialfaglige professionelle sørger for, at ofret kender mødetidspunkter for afhøring, og støtter i forhold til transport dertil samt på forhånd forklarer ofret, hvordan en afhøring eller retssag kommer til at forløbe. På den måde kan socialfaglige professionelle fungere som formidlere mellem ofret og retssystemet. Rollen som formidler kan også involvere, at socialfaglige professionelle medvirker til at få samlet den nødvendige dokumentation, for at ofret kan få erstatning for skade på fysiske genstande. Det kan fx være beskrivelse af, hvilke ejendele der er beskadiget og købspris på disse. Ifølge en del socialfaglige professionelle vil nogle ofre ikke kunne fremskaffe en sådan dokumentation uden støtte.

Samarbejdet med retssystemet involverer desuden, at socialfaglige professionelle understøtter ofrenes forståelse for dette systems præmisser og processer. Nogle socialfaglige professionelle fortæller, at ofre mangler forståelse for, at de ikke kan trække en anmeldelse tilbage, men er nødt til at møde op til afhøring, selvom de ikke har lyst. Disse professionelle beskriver, hvordan sådanne situationer kræver løbende forklaring af, hvilket system der sættes i gang, og betydningen af at anmelde en sag bl.a. for den tiltalte, som er beskyldt for at have begået et overgreb mod ofret. Derudover samarbejder socialfaglige professionelle med politiet om at forberede ofrene på forløbet i deres kontakt med retssystemet. Det involverer, hvordan en anmeldelse, afhøring og retssager foregår, fx hvad ofrene kan forvente at blive spurgt om til en afhøring, hvor de skal sidde i retten. Viden om dette giver ofrene tryghed i en uvant situation, hvilket ifølge de socialfaglige professionelle er vigtigt for, at de kan afgive vidneforklaring. Viden om retssystemets processer får socialfaglige professionelle ofte af politiet. Ansatte i politiet beskriver det som deres opgave at klæde de socialfaglige professionelle på til at give ofrene forståelse for disse processer.

Imidlertid er det ikke alene ofrene, der har brug for forståelse. Systemsamarbejdet har også det sigte at skabe forståelse for ofrets kompetencer, udfordringer og generelle livssituation blandt bistandsadvokater, politiet og dommere. De tre grupper af professionelle beskriver den socialfaglige viden om ofrets livssituation, kompetencer og udfordringer som grundlæggende for, at bistandsadvokater og politiet kan etablere en brugbar kontakt til ofret og kan få de informationer, som de har brug for fra ofret for at klarlægge et hændelsesforløb. En bistandsadvokat fortæller om, hvordan viden om ofret og dennes situation kan være vigtig, når ofret ikke selv kan bidrage med det:

Så kan der være andre, hvor vi simpelthen er nødt til at være via deres hjemmehjælpere eller hjemme-hos og komme ind den vej igennem og få fat i dem der. Og også kommunikere via dem, fordi at de måske har nogle udfordringer, hvor vi simpelthen ikke – hvor vi er nødt til at finde ud af, hvad der er op og ned i det her. (Bistandsadvokat 2)

En ansat i politiet fortæller, hvordan viden om et offers reaktioner kan hjælpe i forbindelse med en videoafhøring:

Der var også en engang, hvor jeg fik at vide, at vedkommende kunne simpelthen ikke holde ud, at der ... åbne – eller ikke åbne, men der skulle være trukket for vinduer. Der skulle være mørkt, der skulle ikke være lys, man skulle ikke kunne se ud. Og det er selvfølgelig ikke noget, jeg spørger, for det er ikke noget, jeg ved, men det får jeg jo at vide, når jeg snakker med de her, ”i øvrigt så kan hun ikke lide, at der kommer lys ind af vinduerne”, okay, så er det sgu da fint, så ruller vi lige gardinet ned her. Så ved jeg det på forhånd, så behøver vi ikke at tage den diskussion – eller diskussion ... når den unge pige kom, så var der jo bare gjort klar til hende, så hun kunne være i fred, ikke. Ja. Fordi det var – hun kunne ikke – hun kunne ikke have ro på, hvis hun kunne kigge ud af vinduerne. Jamen, så gør vi det, altså, det er på deres præmisser jo. Ja. Så ... så man kan sige, nogle gange – eller mange gange er det jo ikke mig, der spørger, ”kan hun lide åbne vinduer”, det kan jeg jo ikke vide på forhånd, men det får jeg jo simpelthen at vide, når jeg henvender mig til de der personer rundt om. (Politi 2)

I tråd hermed fortæller andre, der foretager videoafhøringer, om behovet for at kende ofrets funktionsevne, og hvordan socialfaglige professionelle er vigtige sparringspartnere i at klæde dem på til at kommunikere med ofret.

I de socialfaglige professionelles fortællinger fremstræder systemsamarbejdet også som væsentligt for, at ofrene kan begå sig i retssystemet. De fleste beskriver oplevelser af, at bistandsadvokater og

politiet værdsætter at få viden om ofret, og nogle forklarer, hvordan de til tider kan være til stede under en afhøring for at give ofret tryghed bl.a. ved forståelsesmæssige udfordringer:

Jeg synes, der er forståelse for – i hvert fald lige, når de [politiet] får opmærksomheden på, ”hov, der er et eller andet med den her borger, som ikke er som resten af befolkningen”, at de tager – altså de har forståelse for, at det oftest også handler rigtig meget om tryghed for de her borgere i forhold til relationen, og de synes, det er vildt – altså det kan være en voldsom oplevelse at skulle til afhøring på en politigård. Det der med at have en forståelse for, at vi godt må ledsage dem, det der med, at så skal de jo selvfølgelig klæde os på rollen til, ”jamen, I må ikke sige noget og alle de der ting der”, men det der med at faktisk bare have en tryghedsperson med som bisidder ... ind i sådan en sammenhæng, og faktisk også bruge os, fordi nogle gange, så har de en forståelse – altså svært ved at forstå, hvad menes der lige med det og sådan noget, så det der med at kunne hjælpe med at støbe tingene sammen. (Socialfaglig professionel 1)

Overordnet beskriver de tre grupper af professionelle systemsamarbejdet som afgørende for ofrenes mulighed for at forstå deres egen rolle i retsprocessen, passe mødetidspunkter og afgive vidneforklaringer, der understøtte deres sag. I afsnit 4.3.1 fokuserer vi mere på ofrenes tryghed under afhøringer og den rolle, socialfaglige professionelle kan have i den sammenhæng.

4.2.2 Forventninger til ofres vidneforklaring

Som tidligere vist kan udfordringer med sprog, hukommelse og tidsforståelse vanskeliggøre ofrenes kontakt med retssystemet i relation til at afgive forklaring. Ifølge de tre grupper af professionelle skal denne vanskeliggørelse ses i sammenhæng med forventningerne til vidneforklaringer, som retssystemet indeholder.

Ansatte i politiet og bistandsadvokater beskriver det som en forventning, at ofret selv kan afgive forklaring mundtligt eller i nogle tilfælde ved skriftlig kommunikation. En bistandsadvokat forklarer, hvordan et offer med begrænset sprog, der havde været udsat for seksuelle overgreb, kun kunne vidne gennem en pårørende, som kunne oversætte hendes forklaring. Dette var dog ikke tilstrækkeligt til, at sagen kunne føres i retten. Et andet eksempel fra interview med socialfaglige professionelle er et offer, der på grund af hukommelsesmæssige udfordringer, ikke kan give et signalement af overfaldsmanden, sagen kan imidlertid føres, fordi der er et andet vidne, som kan give det nødvendige signalement.

En ansat i politiet, som foretager videoafhøringer, beskriver nødvendigheden af, at et offer selv kan indgå som vidne og afgive en forklaring, der er forståelig for andre:

Man må ikke bruge vidner og psykologer osv., som er enevidner i de her sager, vel, eller andre. Og en pædagog, som mener, at man kan tolke hver ting, en forurettet har fortalt eller givet udtryk for, det er jo ikke nok i vores system, vel, altså ... Så, det er svært. (Politi 4)

Ud over at kunne beskrive et hændelsesforløb skal dette også kunne gengives af ofret ved senere afhøringer. En bistandsadvokat beskriver, hvordan det er væsentligt for forklaringens troværdighed, at ofret kan genfortælle stort set identiske beskrivelser af hændelsesforløbet ved forskellige afhøringer:

At de to afhøringer her, som jeg beskriver, jeg kan ikke klandre betjenten for noget i forhold til behandlingen af de her mennesker, de er forstående osv. Men selvfølgelig også med en vis skepsis, og når man så afhører igen, og tingene er anderledes, med en betydelig skepsis. Og igen, vurderer – fordi, hvorfor er det en ung kvinde, der ikke kan huske tingene fra

den ene gang til den anden gang? Hvorfor var rækkefølgen forskellig? Og der er vi jo ufatteligt ingeniøragtige, når vi sidder og kigger på de der ting, fordi man ... man forventer jo nogle gange, at første afhøring – og det er der også anklagere, der gør – at første afhøring er sådan en facitliste, og hvis ikke de kan gentage resultaterne næste gang, eller sådan et fysisk eksperiment, hvor du skal være i stand til at levere det samme næste gang, hvis ikke du gør det, så er det fordi, der er noget galt. (Bistandsadvokat 6)

En socialfaglig professionel beskriver, hvordan retssystemets forventning til vidneforklaringer kan være svært at tilpasse sig for ofre med psykiske funktionsnedsættelser:

Socialfaglig professionel: Når man så kommer ind i noget, der er meget stift, som retssystemet er, og meget regelret, så er det jo rigtig svært, for man passer bare ikke ind i det system.

Interviewer: Hvordan er retssystemet stift og regelret, synes du?

Socialfaglig professionel: Altså, det er jo bygget ud fra lovgivningen, og lovgivningen kan selvfølgelig, de forskellige paragraffer kan anskues på forskellige måder, men det er jo stadigvæk bygget op efter et system, og et system, som man skulle kunne passe ind i. Og typisk er det sådan noget med, at du skal kunne gå ind og forklare for dig selv, og du skal kunne fortælle og sætte ord på tanker og handlinger, du har gjort eller ikke gjort. Og uden det kan dem, der så skal afgive dom, egentlig ikke afgive en dom, for det er det, som de skal bygge deres vurdering på. Og det er jo, at der er et problem. (Socialfaglig professionel 2)

Problemet for de ofre, som denne og andre socialfaglige professionelle arbejder med, er, at de ikke kan eller har svært ved at honorere systemets præmis for en troværdig vidneforklaring vedrørende at redegøre for egne handlinger, i forbindelse med at de har været udsat for kriminalitet.

4.2.3 Retssystemets tilpasning til ofres kommunikative og kognitive kompetencer

I retssystemet findes begrænsede støttemuligheder for ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser ifølge ansatte i politiet og bistandsadvokater i denne undersøgelse. Som tidligere beskrevet er videoafhøring et redskab, som politiet kan benytte. Videoafhøring bruges ifølge ansatte i politiet i denne undersøgelse, når de vurderer, at et offer ikke vil kunne afgive forklaring i retten, fx på grund af sproglige og hukommelsesmæssige udfordringer eller er psykisk skrøbelig, fx græder meget, hvilket de fremhæver, at der ikke nødvendigvis er rum for i retten. Ansatte i politiet beskriver, at det er en forudsætning, at videoafhøringen vurderes til at være nødvendig og ikke blot hensigtsmæssig for ofret. Forstået på den måde, at ofret ikke vil kunne deltage i en retssag.

Videoafhøring beskrives af ansatte i politiet i denne undersøgelse som en tilpasning af afhøringsituationen til ofrets udfordringer i relation til funktionsnedsættelse. Flere beskriver, hvordan de kan benytte nonverbal kommunikation med ofret under en videoafhøring, fx skriveprogrammer, billeder og bogstaver, der sættes op på tavler eller tegn-til-tale. Desuden kan en videoafhøring i større grad rumme ofrenes længere latenstid, psykiske skrøbelighed samt tage højde for andre tryghedsskabende forhold. En ansat i politiet, der foretager videoafhøringer, beskriver, hvorfor denne afhøringsform er vigtig:

Mange af dem, de vil slet ikke kunne forstå nede i retten, at man skal sidde inde på den der stol, og man skal sidde pænt, og man skal svare på det, de spørger om, og ... det vil de ikke – det vil de ikke kunne tåle. De vil også risikere, at vedkommende, der har gjort

dem et eller andet, at han sidder ved siden af, ikke. Og det er sgu heller ikke optimalt, det er det ikke. Nej. Så jeg tror helt sikkert, at det er godt, at vi gør det på den her måde (Politi 2)

I tråd hermed beskriver en socialfaglig professionel, hvordan videoafhøring er en fordel i relation til ofrenes hukommelse:

Jeg tænker, at der med videoafhøringer, den gav simpelthen god mening, fordi at især, når der går halvandet år, så skal de sidde og komme med deres forklaring igen, de kan ikke huske det, du ved godt – det er jo der, hvor jeg synes, at videoafhøringen gav rigtig god mening i forhold til, at de rent faktisk får det med, som borgeren husker på det tidspunkt, og får den historie, for de er faktisk rigtig gode til at gengive, hvad der er sket, men det er de bare på den korte bane, ikke på den lange bane. (Socialfaglig professionel 1)

Som beskrevet i afsnit 4.1.2 kan ofre møde barrierer i retssystemet i forhold til at afgive vidneforklaringer på grund af deres kommunikative og kognitive udfordringer trods brug af videoafhøring. Retsystemets brug af videoafhøring kan reducere nogle, men ikke alle barrierer for ofrene i mødet med dette system ifølge de professionelle i denne undersøgelse. De tre grupper af professionelle fremhæver videoafhøringer som tiltag, der fremmer ofrenes mulighed for at forklare sig, fremfor hvis de skulle afgive forklaring i retten. Desuden fremhæver ansatte i politiet, som foretager videoafhøringer, at man i denne situation i højere grad kan rumme, at ofrene græder og har svært ved at genfortælle overgrebet.

En anden måde, hvorpå professionelle i retssystemet kan tage højde for ofrenes kommunikative og kognitive udfordringer, er ved at anvende tryghedspersoner under afhøringer. Tryghedspersoner er socialfaglige professionelle og nærtstående uden tilknytning til sagen, som kan være med under afhøringen for at skabe tryghed for ofret. Beslutningen om deres tilstedeværelse træffes af politiet, der foretager afhøringen. Nogle socialfaglige professionelle beskriver, hvordan de er med til afhøringer, enten fordi ofrene eller politiet beder om det. I nogle tilfælde har politiet forsøgt, men er ikke lykkedes med at gennemføre en afhøring af ofret uden den socialfaglige professionelles tilstedeværelse, hvor de så bliver bedt af politiet om at medvirke i en senere afhøring.

Tryghedspersonens involvering skal imidlertid ses i sammenhæng med retssystemets forventning om, at ofret selv og ikke en anden part afgiver vidneforklaring, som beskrevet i afsnit 4.2.2. En socialfaglig professionel fortæller, hvordan han søger at have en tilbageholdende position, men stadig ser det som sin opgave at medvirke til sagens afklaring under afhøring af ofre:

Nu lyder det, som om at jeg siger noget hele tiden, jeg siger jo absolut så lidt som muligt, men når jeg kan se, at det eventuelt kunne stikke et sted hen, der ikke ville være – nu siger jeg, ikke fordi at det på nogen måde er voldsomt, men hvor det kan skabe mere forvirring end afklaring, og jeg tænker, at hele formålet med sådan en afhøring er at skabe noget afklaring. Der bruger jeg den viden, jeg har om den unge, jeg er med, og har løbende øjenkontakt også med den unge, og har egentligt også forberedt dem på at sige på vej derned, at jeg siger egentlig så lidt som muligt, men hvis jeg blander mig, så er det, fordi at jeg gerne vil hjælpe med at afdække det her, eller hjælpe dig med at finde tryghed i, eller hvis jeg ikke synes, at du har forstået spørgsmålet, det synes jeg er min vigtigste opgave i det. (Socialfaglig professionel 6)

De socialfaglige professionelles fortællinger om betydningen af deres involvering under afhøringer kan ses i sammenhæng med deres daglige arbejde, som indebærer at understøtte ofret i at klare hverdagens praktiske og sociale udfordringer samt have kontakt til offentlige myndigheder. Interview

med politiet indeholder også fortællinger om brug af tryghedspersoner som socialfaglige professionelle under afhøringer. Politiet, der foretager afhøringer, beskriver, hvordan tryghedspersoner kan skabe ro hos ofret og i nogle tilfælde hjælpe, hvis det er vanskeligt for politiet at få en forståelse af hændelsesforløbet grundet ofrets kommunikative og kognitive udfordringer. Imidlertid er der grænser for involvering af socialfaglige professionelle under en afhøring. En ansat i politiet, der foretager afhøringer, beskriver disse grænser således:

Det vil være som bisidder. Men ikke som aktør, altså. Ja, det foregår mellem politimand og så anmelder/forurettede, og så kan de sidde med, og det kan godt, altså – som udgangspunkt skal de ikke blande sig i afhøringen, men det kan de jo godt, hvis det er en hjælp som sådan, men de kan jo ikke stille spørgsmålene for politiet. (Politi 1)

I tråd hermed beskriver en anden ansat i politiet, hvordan socialfaglige professionelle kan give ofret tryghed under en afhøring, men at rollefordelingen mellem politi og socialfaglig professionel skal være klar i forhold til lovgrundlaget:

Det er mig, der skal gennemføre den afhøring, fordi der er jo nogle gange, vi har velmenende pædagoger, der spørger, om de skal prøve at ligesom stille spørgsmålet og sådan noget, men det er der ikke hjemmel for. Det må man ikke. Vi har muligheden for at have en med inde som tryghedsperson, altså det har vi jo nogle gange med dem, der har udfordringer, ikke, at så må de have én med inde. Det må bare så ikke være en, der har ... der skal afgive vidneforklaring senere hen. Det må ikke være en, der har været inde over sagen som sådan, der må være med inde. Men det giver en – altså en tryghedsperson kan nogle gange hjælpe, vedkommende må bare ikke sige noget, men i og med at man bare er til stede i rummet, kan det nogle gange hjælpe den, der skal afhøres. (Politi 4)

Tilstedeværelsen af tryghedspersoner under en afhøring er imidlertid ikke altid en fordel ifølge politiet i denne undersøgelse. Tryghedspersonen kan i for stor grad blive en mellemmand, som ofret henvender sig til, hvilket kan vanskeliggøre dialogen mellem politiet og ofret. Desuden kan tilstedeværelsen af en kendt person gøre det vanskeligt for ofret at fortælle om de ubehagelige dele af fx et seksuelt overgreb. En ansat i politiet forklarer:

Nogle gange, så er vi så ... kan den forurettede måske godt selv forklare og fortælle, men hvis de har en med, så er de måske vant til, at ... at vedkommende er talerør for dem ... Men det der med kontakten, det synes jeg er den største udfordring, altså at kunne fastholde dem og ... altså ... – det kan være det største problem ved at have en tryghedsperson med. At det så lige pludselig bliver tryghedspersonen, der skal føre samtalen, at det ... at den forurettede forventer det. Nogle af gangene har vi så hevet tryghedspersonen ud igen, og så kan de faktisk godt tale til mig. Men selvfølgelig kan der være tilfælde også, altså hvor de kan være svære at forstå eller sådan noget, hvor vi må have tryghedspersonen med. (Politi 6)

Politiets beskrivelse af tryghedspersoner som en ressource i relation til at få den nødvendige information fra ofret om et hændelsesforløb og som ulempe i nogle situationer knytter an til, at der ikke må være tvivl om vidneforklaringens troværdighed.

I tråd med den internationale litteratur beskrevet i afsnit 2.2 og 2.7 har socialfaglige professionelle en vigtig rolle i at formidle viden om retssystemets processer og forberede ofrene på at skulle afgive vidneforklaring (Gudjonsson & Joyce, 2011; Spaan & Kaal, 2019). Ifølge de professionelle i denne rapport er et samarbejde mellem retssystemet og det social system vigtigt for, at socialfaglige professionelle kan formidle viden om retssystemet til ofre.

Desuden viser den internationale litteratur (Kuosmanen & Starke, 2015b; Spaan & Kaal, 2019), hvordan retssystemets procedurer bliver en barriere for ofrene, når de skal afgive vidneforklaring (jf. afsnit 2.3). På lignende måde beskriver professionelle i denne rapport, hvordan ofrenes manglende honorering af retssystemets forventninger til vidneforklaring, fx om enslydende forklaringer under forskellige afhøringer, bliver en barriere for, at sagen føres i retten. Den internationale litteratur beskriver, at løsningen ikke er at ændre på krav til bevisførelse, men at skabe bedre vilkår for, at ofrene kan imødekomme disse krav (Kuosmanen & Starke, 2015b).

4.3 Relationelle faktorer

Dette afsnit fokuserer på relationelle faktorer og deres betydning for ofres møde med retssystemet ud fra de professionelles perspektiv. De fleste professionelle beskriver relationen mellem offer og politiet eller bistandsadvokat som afgørende for, hvor godt ofret præsterer under en afhøring. Flere ansatte i politiet og bistandsadvokater beskriver både deres rolle som faglig og af relationel karakter.

4.3.1 Tryghed

Tryghed præsenteres i mange professionelles fortællinger som grundlæggende for ofrets møde med retssystemet. Bistandsadvokater forklarer tryghed som en forudsætning for, at ofrene kan gennemføre en afhøring, hvor de giver en vidneforklaring, der er brugbar for retssystemet, herunder at forklare et hændelsesforløb detaljeret, som stemmer overens med deres tidligere forklaringer. Nogle bistandsadvokater beskriver, hvordan de understøtter ofrenes mulighed for at afgive en brugbar forklaring ved at berolige dem, fx ved at forsikre dem om, at det nok skal gå, eller ved fysisk nærhed, herunder bede dommeren, om de kan sidde ved siden af ofret under vidneforklaringen. En forklarer, hvordan tryghed er vigtigt for ofrets vidneforklaring, og hvordan bistandsadvokater skaber tryghed i retten ved at berolige ofret:

Det er jo vores opgave som bistandsadvokat, det er at hjælpe, så offeret også føler, at der bliver taget hånd om offerets situation, hvad det angår, eller vidne, hvad det angår, ik. Men altså, det er meget forskelligt, det kan godt også fx være i sædelighedssager, hvor ... hvor det kan være noget svært for dem at tale om, hvad det angår, jamen, så må man jo sidde ved siden af dem, og nogle gange var jeg jo nødt til at sidde og holde dem i hånden, ik, og sige, "det skal nok gå det her", ik, hvad det angår jo. Fordi det er jo vigtigt, vi får hørt, hvordan du har opfattet det her, ik, med dine øjne. (Bistandsadvokat 2)

Derudover kan bistandsadvokater skabe tryghed ved at bede dommeren om, at den tiltalte ikke er til stede under ofrets vidneforklaring. Ifølge nogle bistandsadvokater opnår ofret også tryghed ved at have overblik over retsprocessen, bl.a. hvordan og hvornår ofret skal deltage i denne proces. De beskriver, at en vigtig del af deres opgave er at give ofret et sådan overblik, hvilket kan modvirke den usikkerhed på sig selv og retsprocessen, som en del ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser oplever ifølge nogle bistandsadvokater.

Relationelle faktorer som tillid mellem ofret og den professionelle, samt at ofrene føler sig trygge i mødet med retssystemet, er vigtigt for alle ofre, uanset om de har en funktionsnedsættelse eller ej. Men bistandsadvokater i denne undersøgelse beskriver også, at ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser kan opleve ekstra belastninger. En bistandsadvokat beskriver, hvordan hun ønsker, at ofrene oplever mødet med retssystemet:

Det skal jo være en tryk oplevelse, altså det er måske alfa omega ... Jeg oplever jo folk med psykiske problemer jo ... blive mere påvirkede af at skulle fx i retten, end mennesker,

der ikke har de problemer. Og det er slemt nok for almindelige mennesker at skulle ned og afgive en forklaring i retten, det er absolut ikke sjovt for nogen som helst at skulle i retten. (Bistandsadvokat 6)

Betydningen af positiv relation mellem ofre og politi, herunder at ofret føler sig tryk, fremhæver politiet som væsentlig. En beskriver, hvordan etablering af en god kontakt til ofret er vigtigt for deres kommunikation og dermed for ofrets lyst til at fortælle om hændelsesforløbet. Kontaktetableringen kan fx foregå på et hjemmebesøg forud for en videoafhøring:

Jamen, det er jo bare, at man får snakket med dem på deres hjemmebane, altså ... Jeg har fx prøvet en, hvor han viste mig hele sin pladesamling, og vi fik talt om lidt forskelligt der, og så kunne vi jo snakke videre med ham og snakke om det, når de kom op i Børnehuset, inden vi sådan skulle dreje den over på, hvad det egentlig var, vi skulle snakke om, ikke. Men sådan lidt ligesom en god start ... en god kontakt ... og vedkommende havde lyst til at snakke med mig. (Politi 6)

Kendskabet til ofrets hverdagsliv, fx fritidsinteresser, fremhæves af ansatte i politiet, der foretager videoafhøringer som en vigtig indfaldsvinkel til at få skabt en relation, hvor ofret kan fortælle om overgrebet. En ansat i politiet beskriver tryghed som, at ofret har tillid til, at deres sag håndteres korrekt af politiet, og hvordan tryghed er særlig vigtig for ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser:

Tryghed er, at de har det behageligt i situationen, og at de har tillid til, at ... ja, der bliver taget hånd om sådan en sag på den rigtige måde ... Og det er jo som udgangspunkt ikke noget, der adskiller sig fra de folk i forhold til almindelige, men ... men det er ... det er igen sådan lidt ekstra vigtigt med de her type mennesker, for at de siger tingene og kommer med en så god forklaring som muligt ... ja. Det vil mit gæt være, at de kræver lidt mere tryghed for at kunne give en bedre forklaring. (Politi 1)

Ansatte i politiet beskriver forskellige vilkår for at kunne skabe tryghed hos ofre, afhængigt af om deres arbejdsområde er anmeldelser eller videoafhøring. Alle fremhæver de videoafhøringer som et rum, der understøtter ofrenes tryghed. Særligt de fysiske rammer, der er hjemlige og afslappede samt tiden til relationsdannelse, som videoafhøringen indeholder, beskriver ansatte i politiet som betydningsfulde.

Ansatte i politiet, der foretager videoafhøringer, beskriver også, hvordan de nogle gange mødes med ofret inden afhøringen. De taler sammen og får en kop kaffe for at få skabt tryghed i kontakten. En forklarer, hvordan hun gerne vil have, at ofrene oplever en videoafhøring:

Jeg vil gerne have, at de føler sig trygge, at de føler sig godt tilpas, at de ikke føler, at man, du ved, udspørger dem, men at man rent faktisk bare sådan sagligt, du ved, skal have alle de her informationer, men gør det på en god måde, stille og roligt. Og også alt det der netop med at: "Du må godt græde, du må godt være ked af det. Du må godt vente med at sige, du ved, vi kan også lige komme tilbage til det", netop omkring nogen gange selve det, der sker, for det er der jo nogle gange, de har rigtig svært ved at sige, ik'. Så at det bliver så godt og trygt som muligt, det går jeg meget op i. Og også, at jeg selv også bare sidder, du ved, man er medfølelse, men man også ligesom viser at: "Du kan godt fortælle til mig, jeg kan godt tåle at høre det", for der er også, det kan også være, du ved, nogle gange, de synes "Puha", ik'. Så man ligesom giver dem rum til det hele. (Politi 7)

Modsat beskriver ansatte i politiet, hvis arbejdsområde er anmeldelser og afhøring af ofret på almindelig vis, udfordringer i at få dannet en relation præget af tryghed. I deres beskrivelser besværliggør

begrænset tid kontaktetableringen. Der er sjældent tid til at tale med ofret og få viden om dennes livssituation forud for selve afhøringen. Nogle af disse fortæller, at de forsøger at samtale om andet end selve sagen først, mens dette ikke er muligt i alle tilfælde. En forklarer, hvordan tiden vanskeliggør kontaktetablering til ofret:

Jeg åbner en dør, og så går jeg 20 meter ned til et afhøringslokale, og så er vi ellers i gang. Så det er meget begrænset, hvad der er af kontaktetablering. Det er noget, man kender fra videoafhøringer, hvor at videoafhørere tager ud og har en lidt bedre kontaktetablering før selve afhøringen, altså, det kan være dage før, ikke. Men den er måske – den er ekstra vigtig med dem her – og det er noget med at ... ikke at gøre det så formelt og ... ja ... i den optimale verden, så tale om noget andet end sagen først måske, og skabe en fællesnævner imellem sig. Men det er ikke noget, der sker i praksis. Ikke hvis det er ved personlige henvendelser. (Politi 1)

I forbindelse med de muligheder for relationsdannelse, som videoafhøring indebærer ifølge ansatte i politiet i denne undersøgelse, er det værd at bemærke, at ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser også afhøres på almindelig vis, når politiet vurderer, at en videoafhøring ikke er nødvendig. Derfor oplever ikke alle ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser i denne undersøgelse nødvendigvis en sådan mulighed for relationsdannelse inden en afhøring.

4.3.2 Forståelse for ofret

En anden relationel faktor, som fremgår af interview med professionelle, er politiets og bistandsadvokaters forståelse for ofrets livssituation, herunder ubehaget ved den kriminelle hændelse samt forståelse for implikationerne af deres kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. En bistandsadvokat forklarer, hvordan kontakten også rummer at vise forståelse for denne situation:

Det er jo én, man kommer jo meget sådan generelt i sådan sociale sager og sådan noget, der kommer man meget tæt på mennesker. Man taler jo ikke altid hundrede procent om straffesagen og nogle gange ja, og nogle gange, så kan det jo godt være så – det er jo tit, at man udtrykker forståelse for deres frustration, man kan jo godt følge dem, det kan man sagtens. (Bistandsadvokat 4)

Ofrets oplevelse af at blive forstået beskrives af denne og andre bistandsadvokater som et vigtigt aspekt af mødet. I de socialfaglige professionelles fortællinger fremstiller de deres langvarige kendskab til ofret som et grundlag for at kunne udvise forståelse i kontakten til retssystemet. En socialfaglig professionel beskriver, hvordan hans forståelse for ofrets udfordringer er vigtig, for at ofret kan indgå i en afhøring:

Det der med at følge dem [ofrene] hele vejen, altså, vi tager dig i hånden, når du går ind til det her, altså, du er ikke selv i det ... men også fordi at, man kan sige, der har relationer bare en kæmpe betydning ind i det her. Altså, det er igen trygheden for borgeren, det er det, den tit falder på ... At der er det svært at få nogen udefrakommende til at altså bare sige, "nå, men nu skal du gå ind i rummet med ham der", så går de helt i baglås, altså. Det der med at kunne – altså, vi er jo en eller anden form for oversætter, fordi vi kender deres ... kender deres nedsættelser, vi kender også og ved, hvad er det, de forstår, når der fx sidder en og siger nogle – bruger nogle ord, så ved jeg jo godt, "nå, men de forstår måske ikke de ord", men så kan jeg også – så kender jeg jo den her borger så godt, at så ved jeg, hvad er det for nogle ord, jeg skal bruge i stedet for, for at vi kan få det kogt ned på et niveau, hvor alle kan være med. (Socialfaglig professionel 1)

Andre socialfaglige professionelle beskriver, hvordan de kan se ofrets behov under afhøringer på grund af deres langvarige kendskab. De beder fx om pauser eller om, at ofret får længere betænkningstid, hvilket gør ofrene trygge ifølge de socialfaglige professionelle.

I forbindelse med deres egen langvarige relation og viden om ofret beskriver nogle socialfaglige professionelle betydningen af tid i politiets møde med ofrene. Ved anmeldelser, hvor politiet kommer ud til ofret, beskriver nogle socialfaglige professionelle, hvordan politiet har givet sig god tid til at lytte til ofret og forstår vedkommendes kognitive og psykiske udfordringer. Hvorimod politiet i andre situationer ikke har den fornødne tid. En socialfaglig professionel beskriver, hvordan den manglende tid og kendskab til ofret kan blive en barriere:

Som betjent kommer du jo ind, sætter dig og skal stille nogle spørgsmål og ud igen. Der er sgu ikke nødvendigvis tid til lige at stikke fingeren i jorden, så jeg tænker faktisk, at man ville gøre det bedste ved at have en eller anden form for task force, der var uddannet til det her, altså til de sager ... så man også havde et retssystem, der også var for dem, der ikke ... ikke fungerende ligeså godt som alle andre. (Socialfaglig professionel 5)

I de socialfaglige professionelles beskrivelser af politiets relationsdannelse til ofret er ud over tiden politiets pædagogiske kompetencer vigtige. En socialfaglig professionel beskriver, hvordan politiets forståelse for den enkelte er grundlæggende for samarbejdet mellem offer og politiet:

Nu har jeg jo af flere omgange været i kontakt med politiet qua mit arbejde, og der er jo nogen, der jo virkelig er dygtige sådan rent pædagogisk også, og det var ham her, han var ret godt til at afkode, hvad det var for en ung mand, han sad overfor, og der er jo den der med, at hvis de har den der autisme og den der, som jeg kalder den autistiske retfærdighed, så skal man gøre sig lidt umage for ikke at prikke til den, for så får du faktisk ikke det ud af det, som er bedste for alle parter, altså du får ikke deres samarbejdsvillighed, det er ikke fordi, at de ikke har den, det er jo sådan, at retfærdighed er ret firkantet, den er jo ikke – de kan jo ikke tænke abstrakt, ligesom vi kan. (Socialfaglig professionel 6)

Denne socialfaglige professionelle uddyber, hvordan nogle i politiet er dygtige pædagogisk og formår ikke at reproducere retssystemets rigiditet i kontakten, mens andre mangler kompetencer til at afkode ofre med kognitive funktionsnedsættelser, særligt autisme:

Men der er nogle betjente, der er gode til ligesom at afkode det der og kan ligesom tale med de unge, og nogle bliver lige så firkantede som dem, for det er jo lov og jura og paragraffer, og det er jo et firkantet system, og når du så møder de her unge, som er ret konkrettænkende og ret rigide, så er du bare også nødt til at gøre det smidigt eller oversætte, og det er der nogle betjente, der er ekstremt dygtige til, og der er nogle, som nærmest er mere konkret tænkende end de unge, som jeg arbejder med. Der går det ofte galt. (Socialfaglig professionel 6)

Ifølge denne socialfaglige professionelle er politi, der formår at afkode ofret, kendetegnet ved, at de forklarer ofret, hvorfor de stiller kritiske spørgsmål og klargør, at de ikke på forhånd beskylder ofret for at have gjort noget ulovligt.

Som beskrevet i afsnit 3.3 er tryghed vigtig for ofre, uanset om de har en funktionsnedsættelse eller ej. I forlængelse heraf beskriver de professionelle, hvordan mødet med retssystemet som offer kan være udfordrende for alle. De beskriver også, at tryghed i kontakten til professionelle kan være særligt vigtig for ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, for at ofrene kan afgive en vidneforklaring, der er brugbar i en retssag. På samme måde er professionelles forståelse for ofret

central for ofres oplevelse af kontakten, uanset om ofret har en funktionsnedsættelse eller ej (jf. afsnit 3.3). I de professionelle fortællinger involverer forståelse viden om funktionsnedsættelsen og dens betydning for ofrets måder at reagere på. I den internationale litteratur beskrevet i kapitel 2 viser en del studier, at politiet manglede viden om funktionsnedsættelser og deres indflydelse på ofrets adfærd (Chown, 2010; Maras et al., 2017; Spaan & Kaal, 2019). Spaan og Kaal (2019) viser også, at politiet kunne have svært ved at tilpasse kontakten til ofrets kognitive og kommunikative udfordringer, når de ikke kendte til funktionsnedsættelsen, bl.a. fordi ofrene ikke fortalte om den. Professionelles mulighed for at udvise forståelse hænger derfor sammen med, at de får kendskab til den enkeltes funktionsnedsættelser, og at de har viden om, hvordan funktionsnedsættelser kan påvirke ofrene i deres møde med retssystemet.

Som det sidste i dette kapitel præsenterer vi de områder, som de professionelle oplever kan udvikles til i højere grad at understøtte ofrenes kontakt med retssystemet.

4.4 Udviklingsområder

Mange professionelle beskriver i interview, at rammerne for at afhøre ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser er blevet forbedret, særligt med brug af videoafhøringer. Men de beskriver også behov for at forbedre rammerne for ofrenes møde med retssystemet yderligere. Nogle ansatte i politiet, som tager imod anmeldelser og foretager den første afhøring af ofre, fremhæver behov for andre fysiske og forberedelsesmæssige rammer i kontakten med ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. En fortæller:

Der er de samme muligheder for mig, som hvis de ikke havde funktionsnedsættelser, altså, det er det samme lokale, de kommer ind i, det er den samme tid, jeg har til det, og det er den samme forberedelse, jeg har gjort mig. Og der kunne jeg godt tænke mig, at man havde et bedre lokale til at tale med dem, som ikke er på, ja, tre kvadratmeter, og så består af en computer, et bord og to stole ... Men man tager nogle af de ting, som foregår fx i videoafhøringen, hvor det foregår i en blød stol og en sofa, og der er nogle planter og større lokale. Altså, det behøver ikke være en videoafhøring, men man tager nogle af de elementer med. Det ville jeg tro var en fordel, men altså, ja. Og så – det er jo også forberedelse ... det ville også være fedt at have, men konceptet er jo, at det er der ikke rigtigt, når folk træder ind fra gaden, så tager man dem med det samme. Men det kunne også være rart nogle gange at sætte sig lidt i pågældende ..., ja ... hvad det kan have indflydelse på, det de nu engang har af funktionsnedsættelse. (Politi 1)

Som andre ansatte i politiet understreger vedkommende i interviewet, at han inden for de givne rammer søger at sætte sig ind i ofrets situation, men at det er begrænset, hvad han kan nå, fordi den første afhøring foregår med det samme. Ifølge denne ansatte i politiet kunne ofret opleve en større grad af tryk i mødet med politiet, hvis de fysiske rammer var mere behagelige og mindede om rammerne for videoafhøringer.

Nogle ansatte i politiet, der selv er uddannet i videoafhøring, samt bistandsadvokater og socialfaglige professionelle oplever et behov for mere viden om kognitive og psykiske funktionsnedsættelser og betydningen heraf for ofrenes måde at møde retssystemet blandt dele af politiet, anklager og advokater. En bistandsadvokat beskriver vidensbehovet således:

At aktørerne der bliver bedre rustet til at håndtere sådan nogle sager, så de kan forstå, hvad det er for slags, hvad det er for nogle mennesker, de sidder overfor. At det jo ikke

er, at det i virkeligheden ikke er en voksen kvinde, men en lille pige i en stor kvindes krop.
(Bistandsadvokat 4)

I forlængelse af dette fortæller en socialfaglig professionel:

Men du sidder foran et voksent menneske, som ser voksent ud ... med briller og make-up og pænt tøj og "goddag og velkommen" og "vil du have en kop kaffe", men hvis du spørger om noget, så er det som at spørge en 6-årig, og det du – altså det har en betjent ingen forudsætning for at vide ... noget om, altså. Så, altså det kræver bare noget andet, og man kan ikke forlange, at de er pædagoger alle sammen, og at de har speciale i senhjernesker eller ved noget om latenstid, altså. Så, ja, det kræver uddannelse, og så kræver det, tror jeg også, et rigtig, rigtig godt samarbejde med de professionelle, der så er til rådighed, ikke også. Og så kræver det meget mere tid ... tid, som de ikke har.
(Socialfaglig professionel 5)

Politiet, der foretager videoafhøringer, får særlige kurser i håndtering af ofre i målgruppen for sådanne afhøringer inklusive personer med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. Sådanne kurser er ikke nødvendigvis tilgængeligt for de ansatte i politiet, der ikke er uddannet i videoafhøring. Ifølge ovenstående citat mangler nogle i politiet viden om kognitive funktionsnedsættelser og ikke mindst den nødvendige tid til at sætte sig ind i ofrets livssituation.

Andre socialfaglige professionelle og bistandsadvokater beskriver også en oplevelse af, at politiet generelt er presset på økonomiske ressourcer, som kan gøre det svært at bruge den fornødne tid til at få viden om ofrenes udfordringer. En socialfaglig professionel beskriver sin opfattelse af en god behandling af ofre og behovet for støtte på denne måde:

Jeg tænker, at en god behandling, det er, hvis man tager højde for deres udfordringer og deres problematikker, så at – lidt ligesom hjælpemidler ikke. Hvor man stod og ikke havde nogle ben, så får man selvfølgelig en kørestol, så man kan nemmere komme fremad, og der tænker jeg, at det er det samme med vores borgere, der er kognitivt dårligt fungerende, de har måske også brug for et par ekstra ører eller en ekstra mund, eller den der støtte til lige at få gjort det, de har brug for, eller sagt det, de har brug for eller, ja. Så jeg tænker, at det vigtigste, det er faktisk, at de får også de redskaber, de har, selvom deres handicap ikke er så tydeligt, der skal man måske have snakket med dem et stykke tid, før man kan høre: "Hov, den er jo, der er noget, der ikke helt stemmer overens". Så jeg tænker bare, at de får de samme hjælpemidler, som så bare er noget andet end en kørestol. (Socialfaglig professionel 7)

Ud over et behov for kompetenceudvikling i forhold til politiets viden om kognitive og psykiske funktionsnedsættelser beskriver nogle socialfaglige professionelle sådanne hjælpemidler som at have en person med til afhøring, som kan 'oversætte' ofrets forklaring ved kommunikative udfordringer og hjælpe ofret med at forstå kommunikation fra retssystemet. En sådan oversætter skal have pædagogiske kompetencer til at kommunikere med ofre samt viden om funktionsnedsættelsers indvirkning på ofrenes reaktioner og kognitive formåen. De socialfaglige professionelle fremhæver, at hensigten med en oversætter ikke er at fordreje vidneforklaring, men at give ofret bedre vilkår for at forstå og besvare de stillede spørgsmål bedst muligt.

Som beskrevet under afsnit 4.3.2 er politiets viden om kognitive og psykiske funktionsnedsættelser vigtig, for at de kan skabe en givende kontakt til ofret. Af den internationale litteratur (jf. afsnit 2.4 og 2.5) fremgår, at politiet ikke havde modtaget undervisning i at interagere med ofre, der havde autisme (Chown, 2010), og ofre anbefalede, at politiet fik yderligere undervisning i at kommunikere med ofre

(Child et al., 2011). I nærværende rapport efterspørger socialfaglige professionelle en 'social oversætter', der skal hjælpe ofret med at kommunikere med retssystemet. Gennem den internationale litteratur har vi identificeret støtteordningen 'Registered Intermediary' (jf. afsnit 2.7), hvor støttepersoner med en baggrund som talepædagog, socialarbejder, psykolog og lignende er ansat i retssystemet til at sikre, at al kommunikation er så forståelig som mulig for sårbare ofre under hele deres kontakt til dette system. Denne støtteordning er ikke forbeholdt ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, men gælder ofre, som retssystemet vurderer til at være sårbare (Hepner et al., 2015).

4.5 Opsamling

Dette kapitel har belyst mødet med retssystemet blandt ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser med udgangspunkt i professionelles perspektiv. Kapitlet bygger på kvalitative interview med 7 bistandsadvokater, 8 ansatte i politiet samt 7 socialfaglige professionelle. Alle har de erfaring med at have kontakt til denne gruppe ofre. Kapitlet illustrerer oplevelser af dette møde blandt disse interviewpersoner. I kapitlet præsenterer vi en række borgerrelaterede, systemrelaterede og relationelle faktorer, som medvirker til at forme mødet med retssystemet for ofrene i de professionelles fortællinger.

De borgerrelaterede faktorer har sammenhæng med ofrenes funktionsnedsættelser og involverer behov for forudsigelighed samt kommunikative og kognitive udfordringer. De professionelle beskriver, at ofrenes behov for forudsigelighed kan blive udfordret af manglende viden og overblik over retssystemets processer, fx forløbet under en afhøring, og hvorvidt den tiltalte er til stede. Mangel på viden eller ændringer i forløbene kan stressere ofrene og påvirke deres vidneforklaring. At afgive vidneforklaring kan være belastende for ofre, uanset om de har en funktionsnedsættelse eller ej. Kognitive og psykiske funktionsnedsættelser giver ofre særlige udfordringer. For ofrene kommer kommunikative udfordringer til udtryk ved, at de har svært ved at beskrive et hændelsesforløb, så det er forståeligt for dommere, anklager og forsvarer og kan anvendes som bevisførelse i en retssag. Derudover beskriver professionelle, hvordan ofres kognitive udfordringer med at genfortælle identiske hændelsesforløb ved to forskellige afhøringer og fastsætte tid og sted for hændelsen sætter spørgsmålstegn ved vidneforklaringens troværdighed. Mangel på troværdighed kan blive en barriere, for at sagen føres i retten ifølge de professionelle.

De systemrelaterede faktorer, som træder frem i de professionelles fortællinger, omhandler samarbejde mellem det sociale system og retssystemet. Samarbejdet opstår, når et offer eller én af de tre grupper af professionelle finder, at samarbejdet er nødvendigt for at understøtte ofrets kontakt til retssystemet. Samarbejdet inkluderer formidling af viden fra socialfaglige professionelle til politiet og bistandsadvokater om ofrets udfordringer, som kan påvirke ofrets vidneforklaring og deltagelse under afhøringer. Desuden formidler politiet og bistandsadvokater viden om retssystemets præmisser og processer, fx forløbet under en afhøring, til socialfaglige professionelle, så de kan forberede ofret på, hvordan og hvornår hun skal deltage i retsprocessen. De professionelles beskrivelser af systemrelaterede faktorer handler også om retssystemets forventninger til vidneforklaringer, hvilket ifølge de professionelle involverer at kunne genfortælle enslydende hændelsesforløb ved forskellige afhøringer samt angive relativt præcise steds- og tidsangivelser for hændelsen. Kognitive og psykiske funktionsnedsættelser gør, at ofre kan have svært ved at imødekomme disse forventninger. Ofrenes manglende honorering af sådanne forventninger kan betyde, at de professionelle i retssystemet betragter vidneforklaringen med en vis mistro. Ifølge nogle professionelle er retssystemet ufleksibelt, når man ikke passer ind i systemets forventninger til afgivelse af vidneforklaringer.

Desuden beskriver de professionelle systemrelaterede faktorer i form af retssystemets tilpasning til ofrenes kommunikative og kognitive kompetencer. De fremhæver videoafhøring som en måde, hvorpå afhøringssituationen er blevet tilpasset disse kompetencer samt ofrenes psykiske skrøbelighed. Videoafhøringer muliggør omsorg, når ofret er ked af det, anvendelse af alternative kommunikationsredskaber og imødekommer ofrets længere latenstid. Imidlertid beskriver nogle professionelle, hvordan ofre stadig oplever kommunikative og kognitive barrierer trods anvendelse af videoafhøring. Endelig omhandler retssystemets tilpasning brug af tryghedspersoner, fx socialfaglige professionelle eller nærtstående uden tilknytning til sagen. Ofrene har ikke krav på at have en tryghedsperson under afhøring. Politiet vurderer, om en tryghedsperson er nødvendig. Tryghedspersoner kan give ofret ro, men i politiets fortællinger kan de også skabe tvivl om vidneforklaringens troværdighed ved at deltage for aktivt i afhøringen.

Relationelle faktorer som tryghed og politiets samt bistandsadvokaters forståelse for ofrets livssituation og reaktioner er betydningsfulde for en positiv relation til ofret i de professionelle fortællinger. Tryghed beskrives som vigtig for ofre, uanset om de har en funktionsnedsættelse eller ej. For ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser kan tryghed være særlig vigtig, fordi ofrene i forvejen er sårbare. Tryghed beskrives som grundlæggende, for at ofret kan afgive en brugbar vidneforklaring. Tryghed består for ofret i ro og vished om, at politiet tager hånd om sagen, samt at ofret oplever at have overblik over, hvornår og hvordan de skal deltage i retsprocessen. I de professionelle fortællinger medvirker de fysiske og ressourcemæssige rammer til at skabe tryghed. For eksempel giver videoafhøringer, hvor der er afsat tid til, at politiet og offer kan lære hinanden at kende, mulighed for, at de kan skabe en god kontakt, modsat afhøring på almindelig vis, hvor politiet sjældent har tid til kontaktetablering. Ifølge politiet og socialfaglige professionelle er det vigtigt, at politiet har viden om ofrets livssituation, herunder udfordringer og generelle hverdagsliv, så de kan danne en positiv relation, hvor ofret har lyst til at fortælle om hændelsesforløbet. Derudover er politiets kompetencer til at forstå og respondere på ofrenes reaktioner væsentlige for at understøtte en positiv relation. Disse kompetencer kan udfordres af tidsmæssige og økonomiske ressourcer ifølge socialfaglige professionelle og politiet.

Som det sidste i kapitlet har vi præsenteret nogle udviklingsområder, som de professionelle finder kan understøtte ofrenes møde med retssystemet. Ansatte i politiet, der foretager afhøringer på almindelig vis, fremhæver et behov for, at de fysiske rammer og tidsmæssige ressourcer til kontaktetablering, som videoafhøringer indebærer, også bliver gældende for afhøringer på almindelig vis. En sådan ændring af rammerne vil kunne skabe mere tryghed hos ofrene. Socialfaglige professionelle fremhæver behov for en større viden blandt politiet om kognitive og psykiske funktionsnedsættelser og deres betydning for ofrenes reaktioner. I situationer, hvor denne viden mangler, beskriver socialfaglige professionelle et behov for flere hjælpeordninger, bl.a. professionelle, der har viden om funktionsnedsættelser og kompetencer til at kommunikere med ofrene. Ifølge socialfaglige professionelle vil sådanne ordninger kunne understøtte kommunikationen mellem offer og retssystemet.

5 Metode

I dette kapitel beskriver vi projektets metode. Rapporten bygger på data fra forskellige videnskilder: a) en international litteraturkortlægning og kvalitative interview med 39 personer: b) 8 ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, c) 9 pårørende til sådanne ofre, d) 7 socialfaglige professionelle, e) 7 bistandsadvokater og f) 8 ansatte i politiet, der har erfaring med ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. Først i kapitlet redegør vi for litteraturkortlægningen og efterfølgende for kvalitative interview, herunder deres gennemførelse og rekrutteringsstrategien. Dernæst præsenterer vi vores strategi for behandling og analyse af det kvalitative data, og til sidst beskriver vi deltagerne i de kvalitative interview.

5.1 Litteraturkortlægning

Rapporten er dels baseret på en systematisk international litteraturkortlægning, udarbejdet af VIVE. Litteraturkortlægningen er udført for at identificere den aktuelt bedste viden om mødet med retssystemet blandt voksne med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. I dette afsnit beskriver vi den søgestrategi, der ligger til grund for litteraturkortlægningen, samt de anvendte inklusions- og eksklusionskriterier, der er anvendt for at vurdere de fundne studiers relevans. Desuden er der udført en søgning efter dansk litteratur om ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelse i søgemaskinen Google Scholar.

Formålet med den internationale litteraturkortlægning er at identificere studier med viden om mødet med retssystemet blandt mennesker med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, der har været ofre for kriminalitet. Fokuset er på dette møde, fra ofret har anmeldt sagen og indtil endt afgørelse, herunder evt. erstatning til ofret. Litteraturkortlægningen er gennemført som en systematisk søgning i tidsskriftsdatabaser. Denne søgning er foretaget på baggrund af en søgestrategi.

5.1.1 Søgestrategi

En systematisk litteraturafdækning er baseret på udvalgte kombinationer af det, man i fagtermer ofte kalder 'facetter'. Facetter afspejler aspekter af litteraturafdækningens formål eller emne og udgør grupperinger af emneord. Én facet kan indeholde emneord, der beskriver den valgte målgruppe. I denne litteraturkortlægning blev følgende facet anvendt i søgestrategien:

- Målgruppe: Mennesker med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, der har været ofre for kriminalitet.

Søgningen er foretaget i publikationers titel, abstract og kontrollerede emneord fra hver database med en afgrænsning til publicering mellem 2009-2019. Der er søgt efter studier på engelsk og for at undgå frasortering af relevante studier, har vi ikke anvendt alder (over 18 år) og type af kriminalitet som kriterier i søgningen. Disse to indgår som relevanskriterier i den efterfølgende screening af litteraturen.

For facetten er der identificeret en række emneord. Emneordene er identificeret på baggrund af en indledende pilotsøgning med henblik på at bestemme centrale søgetermer, der fungerer på tværs af fagdiscipliner på området. For at litteraturen findes relevant i søgningen, skal de indeholde begge aspekter af facetten vist i Tabel 5.1.

Tabel 5.1 Søgestrategi

Målgruppe	Emneord	Søgestreng
Voksne med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, der har været ofre for kriminalitet.	<p>Konkrete emneord findes for hver database.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Cognitive disability ▪ Intellectual disability ▪ Learning disability ▪ Developmental disability ▪ ASD ▪ Asperger syndrome ▪ Autism ▪ Autism spectrum disabilities ▪ Autism spectrum disorder ▪ Autistic ▪ ADHD ▪ Brain injury ▪ Mental illness ▪ Mental health ▪ Mental disorder ▪ Schizophrenia ▪ Borderline personality disorder ▪ Anxiety disorder (severe) ▪ Bipolar disorder ▪ Personality disorder <p>+</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Victim ▪ Victimization ▪ Victims of violence ▪ Victims of crime ▪ Abuse ▪ Criminal justice 	Søgestreng tilpasses i hvert tilfælde den enkelte database med anvendelse af de konkrete emneord fra hver database.

Målgruppe

I den engelsksprogede forskningslitteratur, som litteraturafdækningen fokuserer på, eksisterer forskellige betegnelser for termen 'kognitiv funktionsnedsættelse'. Med henblik på at sikre, at vi ikke frasorterer relevante målgrupper i litteratursøgningen, indgår forskellige engelsksprogede betegnelser, fx 'intellectual disability', 'learning disability', 'autism spectrum disorder', 'autism spectrum disabilities', 'asperger syndrome', 'developmental disability', 'mental illness', 'mental health', 'borderline personality disorder' og 'schizophrenia' i søgestrategien. Desuden indgår termer, der beskriver voldsofre såsom 'victim' og 'victim of violence'.

Typer af studier

I søgningen er alle typer af studier inkluderet, herunder: videnskabelige artikler, forsknings- og analytiske rapporter fra nationale og internationale videnscentre og ph.d.-afhandlinger. Vi har i forhold til den konkrete søgning primært inkluderet engelsksprogede videnskabelige studier.

Søgningen indbefatter studier med disse forskningsdesigns:

- Longitudinelle studier
- Studier med kvantitativt design
- Studier med kvalitativt design

- Studier med tværmødtisk design
- Reviews (alle typer).

Fordi vi medtager de fleste former for studier (og dermed ikke ekskluderer bestemte typer i udgangspunktet), har vi valgt ikke at inkludere en facet om type af studie.

Søgekilder

Vi anvender søgestrategi som ovenfor beskrevet på en række forskningsdatabaser, der indeholder de fagspecifikke emnefelter, som litteraturafdækning omhandler. Selve søgningen foretages med en blanding af basernes emneord og søgning i titel, abstract og evt. fritekst med egne søgeord. Søgningen inkluderer publikationer fra 2009–2019.

Litteratursøgningen er foretaget i følgende databaser:

- Sociological Abstracts
- SocIndex
- PsycInfo
- ERIC
- Den Danske Forskningsbase
- NORA
- Swepub
- Web of Science.

5.1.2 Screenings- og kodningsstrategi

Databasesøgning blev foretaget med udgangspunkt i facetten 'målgruppe'. Det fundne materiale blev bearbejdet i referencehåndteringsprogrammet Mendeley. Heri blev studier identificeret gennem databasesøgningen screenet for relevans på baggrund af nedenstående eksklusionskriterier:

Eksklusionskriterier:

- Studier foretaget i ikke-vestlige lande (dvs. uden for Europa, Nordamerika og New Zealand og Australien)
- Studier med børn, dvs. personer under 18 år, som primær målgruppe
- Studier med det primære fokus på ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser før mødet med retssystemet, fx oplevelse af den kriminelle hændelse
- Studier med fokus på processen før anmeldelse af sagen, fx barrierer for anmeldelser
- Studier med fokus på mennesker med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser som gerningsmand.

De identificerede studier er bearbejdet ved brug af narrativ syntese (Gough et al., 2012; Popay et al., 2006), som er en anvendelig tilgang i systematiske litteraturkortlægninger, som indbefatter en række forskellige typer af studier, fx kvalitative studier og kvantitativ effektmåling. I en narrativ syntese beskrives og sammenfattes studierne på tværs af relevante tematikker, som i denne rapport er fremkommet induktivt med udgangspunkt i læsning af de enkelte studier. Gennem den narrative syntese har vi identificeret tværgående temaer, som omhandler forhold relateret til ofre, som kognitive og kommunikative kompetencer, systemrelaterede barrierer, bl.a. krav til at afgive vidneforklaring og politiets viden og kompetencer. Disse temaer ligger til grund for analysestrukturen i kapitel 2.

Den første screening blev udført i studiets titel og blev foretaget for at frasortere studier, der åbenlyst var irrelevante for litteraturkortlægningen. Den anden screening blev foretaget i abstract, og i denne screening blev studier, som tematisk var relevante, men i deres fokus var irrelevante, frasorteret, fx studier, der undersøgte oplevelse af at blive udsat for vold blandt ofre med kognitive funktionsnedsættelser. I den tredje screening blev studier, der var inkluderet på andet screeningsniveau, fuldtæst læst, og i den tredje runde blev de identificerede studier fuldtæst kodet. Kodningen blev foretaget på baggrund af kodearket vist i Tabel 5.2.

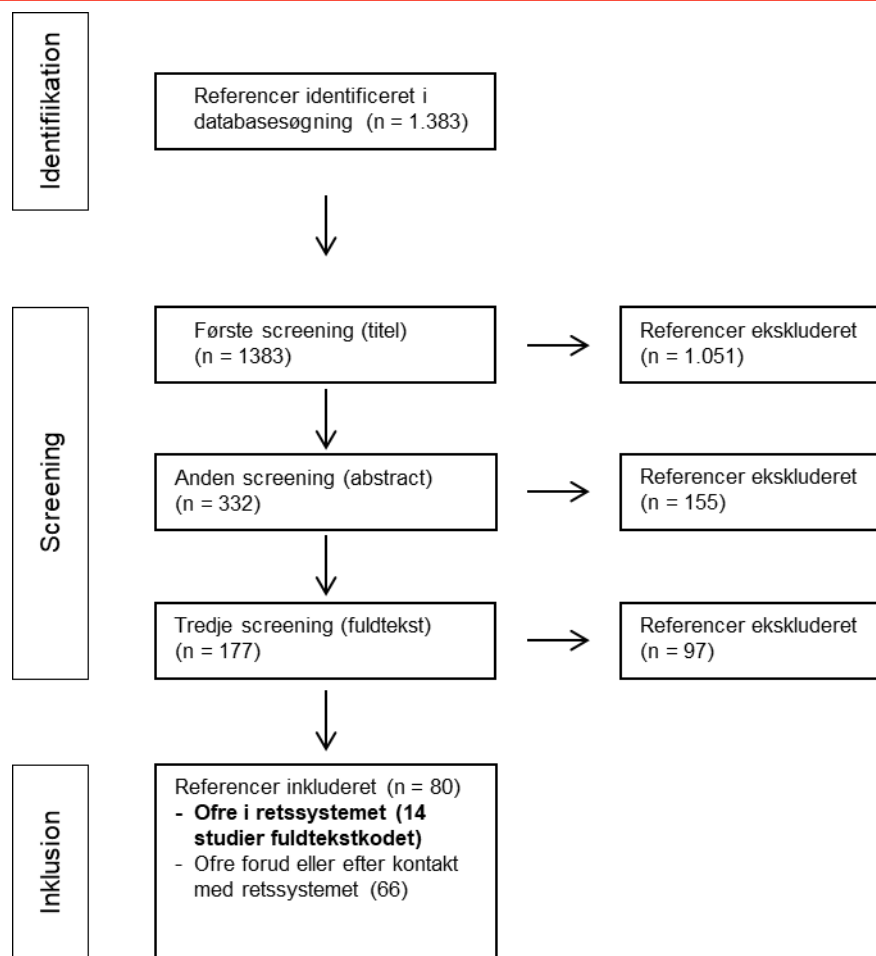
Tabel 5.2 Kodeark

Informationer om studiet	Beskrivelse
Forfattere	
Titel	
Udgivelsesår	
Udgivelsessted	
Volume	
Udgivelsesnummer	
Målgruppe	
Metode	
Forskningsspørgsmål	
Resultater	
Egne bemærkninger	

5.1.3 Litteraturkortlægningens resultater og analyse

På basis af litteraturkortlægningen har vi identificeret 80 studier med viden om volds ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, 14 studier med specifikt fokus på selve mødet med retssystemet fra anmeldelse til afgørelse og 65 med viden om denne gruppe ofre før kontakt til retssystemet. Det kan fx være risikofaktorer i forbindelse med at blive offer for kriminalitet eller oplevelsen af at blive udsat for kriminalitet. De 14 studier ligger til grund for litteraturkortlægningen i kapitel 3. Figur 5.1 viser søge- og screeningsprocessen.

Figur 5.1 Diagram over søge- og screeningsproces

Kilde: Egen opgørelse.

5.1.4 Søgning efter dansk litteratur

Ud over den internationale litteraturkortlægning har vi udført en søgning efter dansk litteratur om ofre for personfarlig kriminalitet med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. Denne søgning er foretaget i søgemaskinen Google Scholar, og følgende søgetermer er benyttet:

- Kognitiv funktionsnedsættelse
- Psykisk funktionsnedsættelse
- Vold
- Ofre
- Ofre for kriminalitet.

De samme eksklusionskriterier er brugt som ved den internationale litteraturkortlægning (jf. afsnit 5.1.2). For eksempel er studier med fokus på ofre under 18 år ikke inkluderet, hvilket studier med fokus på processen før anmeldelse af sagen heller ikke er. Derudover er studier, hvor det primære fokus ikke er på ofres oplevelse med retssystemet, men fx på udsathed blandt mennesker med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, heller ikke inkluderet.

5.2 Kvalitative interview

Rapportens datagrundlag består desuden af kvalitative interview med 39 personer: 8 med ofre for personfarlig kriminalitet, der har kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, 9 med pårørende til sådanne ofre, 7 socialfaglige medarbejdere, 7 bistandsadvokater og 8 ansatte i politiet, som har erfaring med ofre i projektets målgruppe.

Formålet med interviewene er at undersøge mødet med retssystemet ud fra de ovennævnte perspektiver. Interviewene er semistrukturerede, hvilket giver den enkelte interviewperson mulighed for at fortælle om sine egne erfaringer og fokusere på de dele af mødet med retssystemet, som han eller hun finder særligt vigtige. Ved en åben tilgang kan vi få viden om muligheder og barrierer i mødet med retssystemet, som vi ikke havde blik for i udarbejdelsen af interviewguiden. Samtidig blev interviewene foretaget ud fra en interviewguide for at sikre, at de kunne besvare undersøgelsesspørgsmålene og muliggøre sammenligning på tværs af interviewmaterialet (Kvale & Brinkmann, 2015).

5.2.1 Projektets målgruppe blandt ofre

For at ofre kunne indgå i projektets målgruppe, skulle de have haft en kognitiv eller psykisk funktionsnedsættelse, inden de blev udsat for kriminalitet. Det vil sige, at har man fået en sådan funktionsnedsættelse som følge af et voldeligt overfald, er man ikke en del af målgruppen. Vi har foretaget denne skelnen for at undersøge en gruppe af mennesker, der på nogle områder har ens forhold, fx længerevarende afhængighed af andre i kontakten med offentlige systemer. Interviewpersoner, som havde fået funktionsnedsættelsen efterfølgende, vil formentlig opleve mødet med retssystemet på en anden måde, da de ikke tidligere i samme omfang har levet med begrænsningerne ved at have en funktionsnedsættelse.

Derudover opstillede vi et tidskriterie for, hvornår anmeldelsen skulle have været foretaget. For at indgå i projektets målgruppe skulle episoderne, som interviewet omhandlede, have været meldt til politiet. For at interviewpersonerne skulle kunne huske kontakten til retssystemet, skulle anmeldelsen have fundet sted for senest 10 år siden. Dette kan virke som en lang tidshorison, men vi antog, at interviewpersonerne stadig vil kunne huske episoden og kontakten til retssystemet, fordi det for de flestes vedkommende ville være få gange, de havde oplevet dette, og ville være en oplevelse, som adskiller sig fra andre dele af hverdagen. Et lignende tidskriterie er blevet anvendt i den internationale litteratur (Child et al., 2011). Imidlertid har det store flertal af ofre, som indgår i projektet, anmeldt sagen til politiet for 3 år siden eller derunder.

5.2.2 Rekruttering af interviewpersoner

I forbindelse med rekruttering af interviewpersoner benyttede vi en række forskellige strategier og kanaler. Ved projektets start var vi klar over, at rekrutteringsprocessen kunne blive udfordrende, fordi ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser ofte er sårbare på en række områder, fx i forhold til social kontakt med andre, og derudover var de også sårbare som følge af at være blevet ofre for personfarlig kriminalitet. Det kan være krævende at skulle fortælle om disse oplevelser og den efterfølgende kontakt til retssystemet igen. Desuden kan det være krævende for pårørende, som forældre, der er meget involveret i deres datter eller søns kontakt til de offentlige instanser, og følelsesmæssigt berørt af episoden at deltage i interview. Gennem kontakt til pårørende erfarede vi, at nogle ikke magtede at deltage, fordi de ikke havde tidsmæssigt eller følelsesmæssigt overskud til det som følge af sagen.

Pårørende og ofre blev rekrutteret ved, at vi kontaktede en række centrale aktører på området, herunder pårørende- og brugerorganisationer på psykiatri- og handicapområdet²⁰ samt foreninger og offentlige tilbud til ofre for kriminalitet.²¹ Derudover er alle landets botilbud med borgere i målgruppen blevet kontaktet for at videreformidle invitation til ofre, pårørende samt socialfaglige medarbejdere om at deltage i interview.

Strategien med at rekruttere ofre og pårørende gennem åbne opslag hos de ovennævnte centrale aktører valgte vi dels for, at interviewpersoner, særligt ofre, ikke skulle føle sig presset til at deltage. Et sådan pres er ifølge litteraturen særligt vigtigt at forholde sig forskningsetisk til, når deltagerne har kognitive funktionsnedsættelser (Dalton & McVilly, 2004). Ved at lade interviewpersonerne selv tage kontakt til os, kunne vi imødekomme et sådant pres.

Socialfaglige medarbejdere blev rekrutteret ved at kontakte alle landets botilbud for voksne med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. Derudover har Socialpædagogernes Landsforbund (SL) og Landsorganisationen for Sociale Tilbud (LOS) videreformidlet invitation til at deltage i interview i nyhedsbreve og på sociale platforme.

I projektets start gennemførte IMR en spørgeskemaundersøgelse blandt alle bistandsadvokater i Danmark. Denne brugte vi efterfølgende til at kontakte de bistandsadvokater, der havde besvaret spørgeskemaet og angivet, at de havde erfaring med ofre i projektets målgruppe. Derigennem fik vi kontakt til 7 bistandsadvokater, som gerne ville deltage i interview. Endelig blev ansatte i politiet rekrutteret gennem henvendelse til en række politikredse, hvor ledere gav os kontaktoplysninger på ansatte i politiet, der kunne medvirke i interview. Vores udvælgelseskriterium var, at de skulle have erfaring i at tage mod anmeldelser eller gennemføre afhøringer med ofre, der har kognitive og psykiske funktionsnedsættelser.

5.2.3 Gennemførelse af interview

Forud for interviewet spurgte vi ofrene, om de ville interviewes over telefonen eller ansigt-til-ansigt og i så fald, hvor de gerne ville interviewes. Hovedparten af interview med ofre blev foretaget ansigt-til-ansigt. I to interview blev et offer og en pårørende interviewet sammen ansigt-til-ansigt efter deres ønske. De fleste interview foregik i ofrets hjem, mens et interview fandt sted uden for ofrets hjem. Tabel 5.3 viser en oversigt over, hvilke respondenter der er interviewet, og interviewets form for interview med ofre og pårørende.

De fleste interview med pårørende blev efter deres valg foretaget over telefonen (jf. Tabel 5.3). Ansigt-til-ansigt interview med pårørende foregik i deres hjem. Hovedparten af interviewene blev foretaget med en pårørende, men i et interview deltog tre pårørende sammen.

Under interviewet havde et par ofre en støtteperson med, som de var trygge ved, og som ud over at give tryghed også i nogle tilfælde hjalp, hvis der var forståelsesproblemer under interviewet. Forud for interview med ofre havde vi i de fleste tilfælde fået information fra pårørende eller socialfaglige professionelle om den anmeldte episode og i nogle tilfælde om ofrets kommunikative, kognitive og psykiske udfordringer. Så interviewene kunne tilrettelægges på baggrund af denne viden.

²⁰ Disse omfatter hoved- og lokalafdelinger af LEV, ULF, Autismeforeningen og SIND. Nogle af organisationernes lokalafdelinger ønskede ikke at videreformidle en invitation til pårørende og ofre til at deltage i interview, fordi de bl.a. fandt emnet for konfliktfyldt til at sende den ud til alle medlemmer.

²¹ Disse omfatter: Hjælp Voldsofre, Offerrådgivningen, Det Kriminalpræventive Råd, Center for Voldtægts ofre Århus Universitetshospital, Center for Voldtægts ofre Rigshospitalet, Center for Voldtægts ofre OUH, Center for Voldtægts ofre Herning Vest, Joansøstrene, SPOR og KRIS. Nogle af disse har ikke videreformidlet invitation til at medvirke i interview, på grund af at rådgivningen var anonym, og andre har ikke responderet på henvendelsen.

Tabel 5.3 Oversigt over rapportens kvalitative datamateriale

	Respondent		Interviewform
	Offer	Pårørende	
Case 1	x		Telefoninterview
Case 2		x	Telefoninterview
Case 3		x	Ansigt-til-ansigt interview Tre pårørende interviewet sammen
Case 4	x	x	Ansigt-til-ansigt interview med offer Telefoninterview med pårørende
Case 5	x	x	Ansigt-til-ansigt interview med offer Telefoninterview med pårørende
Case 6	x	x	Ansigt-til-ansigt interview Offer og pårørende interviewet sammen
Case 7	x		Telefoninterview
Case 8	x	x	Ansigt-til-ansigt interview Offer og pårørende interviewet sammen
Case 9	x		Ansigt-til-ansigt interview
Case 10	x		Telefoninterview
Case 11		x	Telefoninterview
Total n	8	9	

Anm.: I case tre deltager flere pårørende, og derfor er det totale n højere end antallet af krydser i kategorien 'pårørende'.

Kilde: Egen opgørelse.

Interview med 7 socialfaglige medarbejdere, 7 bistandsadvokater og 8 ansatte i politiet blev foretaget over telefonen. Vi antog, at telefoninterview var lettere for de professionelle at passe ind i deres arbejdstid, og derfor blev denne form valgt.

Til hver gruppe af respondenter er der udarbejdet specifikke interviewguides. Guiden blev justeret undervejs på baggrund af erfaringer fra de tidligere interview. Guiden til ofre og pårørende indeholdt fx spørgsmål om deres baggrund, den anmeldte episode, deres oplevelsen af kontakt til politi, bistandsadvokater, med socialfaglig støtte i forløbet samt erfaringer med at få tilkendt erstatning i forbindelse med at have været udsat for personfarlig kriminalitet. Guiden til socialfaglige medarbejdere fokuserede bl.a. på kendskab til ofre, oplevelse af deres egen og ofres kontakt til politi, bistandsadvokater samt muligheden for at yde social faglig støtte til ofre, der er i kontakt med retssystemet. Guiden til bistandsadvokater indeholdt bl.a. spørgsmål om deres baggrund, erfaringer med ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, muligheder for at støtte ofrene inden for retssystemets rammer samt erfaringer med, om ofrene får erstatning. Endelig fokuserede guiden til ansatte i politiet bl.a. på deres oplevelse af mødet med denne gruppe ofre samt deres samarbejde med sociale tilbud. Interviewene varede fra 25 minutter til 2 timer, de fleste 45-60 minutter.

5.2.4 Metodiske refleksioner

Den metodiske fremgangsmåde og datagrundlaget kan have betydning for rapportens resultater på nogle områder, hvilke vi beskriver i dette afsnit. I forhold til ofrene medfører vores brug af kvalitative interview, at ofre med svære kommunikative og kognitive udfordringer ikke har kunnet deltage. Derfor repræsenterer rapporten oplevelser blandt ofre, som kan formodes at være bedre fungerende, fordi de kognitivt, kommunikativt og socialt magtede at medvirke i et interview.

Som beskrevet anvendte vi en åben rekrutteringsstrategi til at få kontakt til ofre og pårørende, der vil medvirke i interview. På den måde kunne vi undgå en ubevidst selektion af interviewpersoner ved ikke at lade centrale aktører udpege interviewpersoner. Modsat kan en åben strategi frem for en tilgang, hvor vi havde bedt centrale aktører udpege relevante interviewpersoner, have betydet, at vi har fået kontakt til ofre og pårørende, som har haft negative oplevelser med retssystemet. Disse kan være mere tilbøjelige til at medvirke i interview, fordi de der kan få fortalt om sådanne oplevelser og muligvis føle, at de får en smule oprejsning. Imidlertid indeholder interviewmaterialet både positive og mindre positive oplevelser af denne kontakt. En anden konsekvens af den åbne rekrutteringsstrategi kan være, at vi har fået kontakt til de ressourcestærke ofre, som selv magter at henvende sig og medvirke i et interview. I nogle tilfælde var det pårørende, som henvendte sig på egne vegne og vegne af deres søn eller datter, og interviewpersonerne er forskellige i forhold til deres kognitive, sociale og kommunikative kompetencer. Derfor repræsenterer alle interviewpersonerne ikke nødvendigvis ressourcestærke ofre, men den åbne strategi kan betyde, at perspektivet fra ofre, som ikke har pårørende til at hjælpe sig, og de, der mangler sproglige kompetencer til at indgå i et interview, ikke er repræsenteret i rapporten. Dette er væsentligt at have en mente i læsningen af rapportens resultater.

Hvad angår interviewsituationen kunne ofrene som nævnt tage en støtteperson med for at skabe tryghed for dem i en situation, hvor de skulle fortælle om episoder, der kan ribbe op i ubehagelige oplevelser og følelser. Tilstedeværelsen af en sådan person gav i nogle situationer mulighed for at få mere viden, fx ved at denne hjalp ved forståelsesmæssige problemer. Derudover kan tilstedeværelsen også have indvirket på interviewpersonens lyst til at fortælle om oplevelser, som de ikke synes støttepersonen, ofte en pårørende, skulle være vidende om. Under nogle interview skete det, at interviewpersonen tøvede med at fortælle om sine erfaringer med at være offer for kriminalitet og med at være kritiske over for de pårørendes involvering i kontakten med retssystemet. I andre interview kom en sådan tøven ikke til udtryk. Ud over tilstedeværelsen af en støtteperson var det tydeligt, at nogle interviewpersoner blev påvirket af interviewerens tilstedeværelse. Under interviewet havde nogle interviewpersoner med kognitive funktionsnedsættelser svært ved at huske, om interviewerens kom fra politiet, og nogle havde meget svært ved at slappe af og virkede nervøse. Interviewerens tilstedeværelse har på den måde også influeret på deres lyst til at fortælle, mens andre interviewpersoner med psykiske funktionsnedsættelser meget gerne ville fortælle, og efterfølgende fortalte nogle, at de betragtede interviewet som terapi.

Som beskrevet i kapitel 3 er hovedparten af ofrene i denne undersøgelse kvinder, og få er mænd. I relation til rapportens resultater betyder det, at mænds oplevelser af mødet med retssystemet er mindre repræsenteret. Fordi der ikke findes tidligere danske undersøgelser af kontakt med retssystemet blandt ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, er det svært præcist at sige, hvilken betydning, den relativt skæve kønsfordeling har for rapportens resultater. Men det er værd at bemærke, at disse overvejende afspejler kvindelige ofres perspektiv.

Desuden medvirker ofre med udviklingshæmning og borderline i højere grad end ofre med andre typer af kognitive og psykiske funktionsnedsættelser. Dette kan betyde, at de udfordringer, som disse funktionsnedsættelser kan medføre i mødet med omgivelserne, som retssystemet, er særligt repræsenteret i analysen. Det kan fx være kommunikationsproblemer, koncentrationsbesvær samt udfordringer med impuls kontrol.

5.2.5 Etiske overvejelser

I forskningslitteraturen om inddragelse af mennesker med udviklingshæmning i undersøgelser har der været meget diskussion om, hvorvidt det etisk er forsvarligt at involvere dem og foretage interview med dem. Nogle interviewpersoner med kognitive funktionsnedsættelser kan have svært ved at gennemskue de mulige resultater af, at de deltager i en undersøgelse, og at deres udsagn med ændringer af identificerbare forhold indgår i en skriftlig rapport. De senere år er der i stigende grad blevet enighed om, at det er vigtigt at inkludere disse interviewpersoner i forskning for at få indsigt i deres perspektiv på et givent område (McDonald & Kidney, 2012).

Forud for interview med ofre gjorde vi en række etiske overvejelser med udgangspunkt i den eksisterende internationale litteratur om involvering af sårbare mennesker i forskning (Aldridge, 2012; Dalton & McVilly, 2004; Hollomotz, 2009; McDonald & Kidney, 2012). Det indebærer refleksioner i forhold til, hvordan deltagelse vil være en belastning for interviewpersonerne. Det betyder også, at den mundtlige information om interviewets formål, opbevaring og behandling af interviewmaterialet blev tilpasset den enkeltes kommunikative og kognitive kompetencer. I nogle tilfælde hjalp pårørende eller socialfaglige medarbejdere, der var til stede under interviewet, med at formidle disse informationer. Informationer, fx om fortrolighed, måtte enkelte gange gentages under interviewet, da ofret ikke kunne huske det. I tråd med litteraturens anbefalinger vedrørende interview med mennesker med kognitiv funktionsnedsættelse (Dalton & McVilly, 2004) skulle eventuelle værger også samtykke til medvirken i interview. Et par ofre havde en værger, som også samtykkede til, at førstnævnte medvirkede i interview.

Et andet etisk forhold, som vi overvejede forud for gennemførelsen af interview med ofre, var den mulige negative oplevelse, de kunne have af at skulle fortælle om at være udsat for personfarlig kriminalitet og eventuelt genopleve det ubehag, der kan være forbundet hermed. For i videst mulig udstrækning at sikre, at deltagelse i interview ikke skulle medvirke til yderligere ubehag (Dalton & McVilly, 2004), inkluderede vi i interviewguiden et par spørgsmål om, hvem der var deres nærmeste pårørende, og hvem de kunne kontakte, hvis de blev psykisk påvirket af interviewet. Disse spørgsmål blev stillet til de ofre, hvor en pårørende eller socialfaglig medarbejder ikke deltog under interviewet.

Inden interviewet fik alle interviewpersoner tilsendt et skriftligt dokument, der beskrev formålet med interviewet samt opbevaring og brug af personfølsomme oplysninger. Disse informationer blev også gentaget forud for interviewets start. Når ofre havde kommunikative og forståelsesmæssige udfordringer, blev indholdet af det skriftlige dokument forklaret mundtligt af interviewerens og af pårørende, som var til stede under interviewet og var vant til at kommunikere med ofret. Alle interviewpersoner er informeret om og har indvilliget i at deltage i interview på den baggrund, at det er frivilligt at medvirke, at deres udsagn bliver anvendt til forskning, og at deres udtalelser og oplysninger behandles fortroligt samt om projektets dataansvarlige.

5.2.6 Databehandling og analyse

Alle interview blev optaget på diktafon, transskriberet og overført til databehandlingsprogrammet NVivo, hvori de også er kodet. De tværgående tematikker, som vi uddrog fra litteraturkortlægningens narrative syntese, har inspireret kodningen af det kvalitative datamateriale, men for ikke udelukkende at reproducere disse tematikker, har vi tilstræbt at have en åben tilgang i kodningen af det kvalitative datamateriale, således at nye koder kunne inkluderes (Kvale & Brinkmann, 2015).

Kodningen fokuserede på respondenternes oplevelse af mødet med retssystemet blandt ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser, særligt hvilke muligheder og barrierer dette møde rummer. Forud for kodningen blev hver gruppe af interview, fx interview med ofre eller pårørende, læst

for sig. Med udgangspunkt i denne tidlige læsning udviklede vi koder på basis af hvert interview og dernæst inden for hver gruppe af interview, fx ofre, pårørende, politi. Disse koder blev efterfølgende grupperet i overkoder, hvilke vi omsatte i et kodetræ, som alle interview er kodet ud fra. Koderne omhandlede fx funktionsnedsættelsens betydning for ofrets møde med retssystemet, ofres behov for tryghed, krav til vidneforklaringer, politi og bistandsadvokaters forståelse for ofrets situation. Disse koder afspejler analyseafsnittene og strukturen i kapitel 3 og 4, der er inddelt i tre grupper af faktorer: borgerrelaterede, systemrelaterede og relationelle faktorer. På basis af kodningen foretog vi først analyser inden for hver gruppe af interview og dernæst inden for henholdsvis gruppen af ofre, pårørende og professionelle, hvilket afspejles i rapportens analysekapitler.

De forhold, vi beskriver i rapporten, illustrerer generelle mønstre i data og er nævnt af flere interviewpersoner. Oplevelser, som er udtrykt af enkelte interviewpersoner, er derfor ikke gengivet i rapporten. I analysen har vi tilstræbt at medtage citater fra alle interview med ofre uanset deres sproglige kompetencer. Nogle citater er derfor relativt kortfattede, og interviewer og støtteperson spørger ind for at uddybe ofrets svar. Vi har valgt at vise bredden i ofrenes sproglige og kognitive kompetencer og udfordringer på denne måde, men samtidig har det været svært at undgå, at citater fra ofre med stærkere sproglige kompetencer og et højere refleksionsniveau fylder mest i rapporten.

Resultaterne fra de kvalitative interview er ikke nødvendigvis et generelt udtryk for, hvordan ofre med kognitive og psykiske funktionsnedsættelser oplever mødet med retssystemet i Danmark. Trods dette giver resultaterne indblik i oplevelsen af dette møde ud fra perspektiver (ofre, pårørende samt professionelle), som er underbelyst i dansk sammenhæng. På den måde bidrager rapporten med ny viden, som beskriver, hvordan nogle sårbare ofre (og deres pårørende) oplever dette møde. Desuden bygger rapporten på en systematisk kortlægning af international litteratur, hvor der findes en række fællestræk med resultaterne fra de kvalitative interview.

Litteratur

- Aldridge, J. (2012). Working with vulnerable groups in social research: dilemmas by default and design. *Qualitative Research*, 14(1), 112–130.
- Amilon, A., Bojsen, L. B., Østergaard, S. V., & Rasmussen, A. H. (2017). *Personer med handicap: Hverdags liv og levevilkår 2016*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Amnesty International. (2019). *Giv os respekt og retfærdighed! Adgang til retfærdighed for kvindelige voldtægtsoverlevende i Danmark*. London: Amnesty International.
- Benedet, J., & Grant, I. (2014). Sexual Assault and the Meaning of Power and Authority for Women with Mental Disabilities. *Feminist Legal Studies*, 22(2), 131–154.
- Cederborg, A.-C., & Lamb, M. (2008). Interviewing alleged victims with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52(1), 49–58.
- Child, B., Oschwald, M., Curry, M. A., Hughes, R. B., & Powers, L. E. (2011). Understanding the Experience of Crime Victims with Disabilities and Deaf Victims. *Journal of Policy Practice*, 10(4), 247–267.
- Chown, N. (2010). 'Do you have any difficulties that I may not be aware of?' A study of autism awareness and understanding in the UK police service. *International Journal of Police Science & Management*, 12(2), 256–273.
- Dalton, A. J., & McVilly, K. R. (2004). Ethics Guidelines for International, Multicenter Research Involving People with Intellectual Disabilities 1,2,3,4. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 1(2), 57–70.
- Damgaard, M., Steffensen, T., & Bengtsson, S. (2013). *Hverdagsliv og levevilkår for mennesker med funktionsnedsættelse: En analyse af sammenhæng mellem hverdagsliv, samliv, udsathed og type og grad af funktionsnedsættelse*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Danmarks Statistik. (2019). *Kriminalitet 2018*. København: Danmarks Statistik.
- Dean, K., Laursen, T. M., Pedersen, C. B., Webb, R. T., Mortensen, P. B., & Agerbo, E. (2018). Risk of Being Subjected to Crime, Including Violent Crime, After Onset of Mental Illness: A Danish National Registry Study Using Police Data. *JAMA Psychiatry*, 75(7), 689–696.
- Ellison, L., Munro, V. E., Hohl, K., & Wallang, P. (2015). Challenging criminal justice? Psychosocial disability and rape victimization. *Criminology & Criminal Justice: An International Journal*, 15(2), 225–244.
- Emerson, E., & Roulstone, A. (2014). Developing an Evidence Base for Violent and Disablist Hate Crime in Britain: Findings From the Life Opportunities Survey. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(17), 3086–3104.
- Evans, D. N. (2013). Perceptions of the victimization of individuals with intellectual disabilities. *Advances in Applied Sociology*, 3(2), 114–123.
- Fisher, M. H., Baird, J. V., Currey, A. D., & Hodapp, R. M. (2016). Victimization and Social Vulnerability of Adults with Intellectual Disability: A Review of Research Extending beyond Wilson and Brewer. *Australian Psychologist*, 51(2), 114–127.
- Fogden, B. C., Thomas, S. D. M., Daffern, M., & Ogloff, J. R. P. (2016). Crime and victimisation in people with intellectual disability: A case linkage study. *BMC Psychiatry*, 16(1), 1-9.

- Gough, D., Thomas, J., & Oliver, S. (2012). Clarifying differences between review designs and methods. *Systematic Reviews*, 1(1), 1-9.
- Gravell, C. (2012). *Loneliness and cruelty: people with learning disabilities and their experience of harassment, abuse and related crime in the community*. London: Lemos and Crane.
- Gudjonsson, G. H., & Joyce, T. (2011). Interviewing adults with intellectual disabilities. *Advances in Mental Health and Intellectual Disabilities*, 5(2), 16–21.
- Gustavson, A., Tøssebro, J., & Traustadóttir, R. (2005). Introduction: Approaches and Perspectives in Nordic Disability Research. In A. Gustavson, J. T. Sandvin, R. Traustadóttir, & J. Tøssebro (Eds.), *Resistance, Reflection and Change Nordic Disability Research* (pp. 23–44). Lund: Studentlitteratur.
- Harrell, E. (2015). *Crime Against Persons With Disabilities, 2009–2013 - Statistical Tables*. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice.
- Hart, C., Vet, R., Moran, P., Hatch, S., & Dean, K. (2012). A UK population-based study of the relationship between mental disorder and victimisation. *Social Psychiatry & Psychiatric Epidemiology*, 47(10), 1581–1590.
- Hayes, S. C. (1992). Sexual violence against intellectually disabled victims. In P. W. Eastal (Ed.), *Without consent: Confronting adult sexual violence* (pp. 201–208). Canberra City: Australian Institute of Criminology.
- Hepner, I., Woodward, M. N., & Stewart, J. (2015). Giving the Vulnerable a Voice in the Criminal Justice System: The Use of Intermediaries With Individuals With Intellectual Disability. *Psychiatry, Psychology & Law*, 22(3), 453–464.
- Hollomotz, A. (2009). Beyond 'vulnerability': An ecological model approach to conceptualizing risk of sexual violence against people with learning difficulties. *British Journal of Social Work*, 39(1), 99–112.
- Holmberg, L., Johansen, L. V., Asmussen, I. H., Birkmose, S. M., & Adrian, L. (2020). Victims' rights: serving victims or the criminal justice system? An empirical study on victims of violent crime and their experiences with the Danish police. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 1–16.
- Hughes, K., Bellis, M. A., Jones, L., Wood, S., Bates, G., Eckley, L., McCoy, E., Mikton, C., Shakespeare, T., & Officer, A. (2012). Prevalence and risk of violence against adults with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies. *The Lancet*, 379(9826), 1621–1629.
- Justitsministeriet. (2015). *Forslag til Lov om ændring af retsplejeloven, 2015/1 LSF 43*. København: Justitsministeriet.
- Justitsministeriet. (2019). *Bekendtgørelse af lov om rettens pleje, LBK nr 938 af 10/09/2019*. København: Justitsministeriet.
- Khalifeh, H., Johnson, S., Howard, L. M., Borschmann, R., Osborn, D., Dean, K., Hart, C., Hogg, J., & Moran, P. (2015). Violent and non-violent crime against adults with severe mental illness. *British Journal of Psychiatry*, 206(4), 275–282.
- Khalifeh, H., Moran, P., Borschmann, R., Dean, K., Hart, C., Hogg, J., Osborn, D., Johnson, S., & Howard, L. M. (2015). Domestic and sexual violence against patients with severe mental illness. *Psychological Medicine*, 45(4), 875–886.
- Koskela, S. A., Pettitt, B., & Drennan, V. M. (2016). The Experiences of People with Mental Health Problems Who are Victims of Crime with the Police in England: a Qualitative Study. *British Journal of Criminology*, 56(5), 1014–1033.

- Kuosmanen, J., & Starke, M. (2015a). Access to Sweden's legal system of crime victims with intellectual disability involved in prostitution activities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 12(4), 255–265.
- Kuosmanen, J., & Starke, M. (2015b). The ideal victims? Women with intellectual disability as victims of prostitution-related crime. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 17(1), 62–75.
- Kurth, M. (2013). Handicap hybrid - mellem den medicinske og den sociale model. In I. S. Bonfils, B. Kirkebæk, L. Olsen, & S. Tetler (Eds.), *Handicapforståelser mellem teori, erfaring og virkelighed*. København: Akademisk Forlag.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Interview: det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Latalova, K., Kamaradova, D., & Prasko, J. (2014). Violent victimization of adult patients with severe mental illness: a systematic review. *Neuropsychiatric Disease & Treatment*, 10, 1925–1939.
- Laudrup, C., Laursen, B., Sidenius, K., Balvig, F., Martinussen, M.-B., & Madsen, K. S. (2010). *Voldtægt der anmeldes. Del 3: Udviklingen – især med henblik på fuldbyrdede overfaldsvoldtægter*. København: Det Kriminalpræventive Råd.
- Mackenzie, R., & Watts, J. (2010). Missing a beat: police responses to people with learning disabilities and mental health problems. *Tizard Learning Disability Review*, 15(4), 34–40.
- Maniglio, R. (2009). Severe mental illness and criminal victimization: a systematic review. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 119(3), 180–191.
- Maras, K. L., & Bowler, D. M. (2014). Eyewitness Testimony in Autism Spectrum Disorder: A Review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(11), 2682–2697.
- Maras, K. L., Crane, L., Mulcahy, S., Hawken, T., Cooper, P., Wurtzel, D., & Memon, A. (2017). Brief report: Autism in the courtroom: Experiences of legal professionals and the autism community. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 47(8), 2610–2620.
- Marley, J. A., & Buila, S. (2001). Crimes against People with Mental Illness: Types, Perpetrators, and Influencing Factors. *Social Work*, 46(2), 115–124.
- McDonald, K. E., & Kidney, C. A. (2012). What Is Right? Ethics in Intellectual Disabilities Research. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 9(1), 27–39.
- Muff, E. K. (2001). *Seksuelle overgreb på mennesker med handicap - et litteraturstudie*. København: Socialt Udviklingscenter SUS.
- Mulvad-Reinhardt, S. (2017). *Ofres oplevelser ved anmeldelse af seksuelle overgreb til politiet*. København: Justitsministeriets Forskningskontor.
- Nielsen, B. G. (2000). Indledning. In B. G. Nielsen (Ed.), *Kriminalitetens ofre og straffesystemet* (pp. 10–26). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*. London: Palgrave Macmillan.
- Oliver, M. (2004). The Social Model in Action: if I had a hammer. In C. Barnes & G. Mercer (Eds.), *Implementing the Social Model of Disability: Theory and Research* (pp. 18–31). Leeds: The Disability Press.
- Petersilia, J. R. (2001). Crime victims with developmental disabilities: A review essay. *Criminal Justice and Behavior*, 28(6), 655–694.
- Popay, J., Roberts, H., Sowden, A., Petticrew, M., Arai, L., Rodgers, M., & Britten, N. (2006). *Guidance on the Conduct of Narrative Synthesis in Systematic Reviews: Final Report*. Lancaster: University of Lancaster.

- Rambøll. (2014). *Behandling af mennesker med kognitive funktionsnedsættelser udsat for seksuelle overgreb: psykoterapeutisk guide*. Odense: Socialstyrelsen.
- Roux, C. Le, & Leach, M. (2014). Handle with care: providing pre-trial therapy for adults with learning disabilities. *Journal of Adult Protection*, 16(4), 232–243.
- Shakespeare, T. (2014). *Disability Rights and Wrongs Revisited* (2nd ed.). Abingdon: Routledge.
- Smith, E., Jochimsen, J., Kistrup, M., & Poulsen, J. L. (2008). *Straffeprocessen* (2. udgave). København: Karnov Group.
- Spaan, N. A., & Kaal, H. L. (2019). Victims with mild intellectual disabilities in the criminal justice system. *Journal of Social Work*, 19(1), 60–82.
- Tøssebro, J. (2010). *Hva er funksjonshemming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Udenrigsministeriet. (2017). *Bekendtgørelse af FN-konvention af 13. december 2006 om rettigheder for personer med handicap. BKl nr. 35 af 15/09/2009*. København: Udenrigsministeriet.
- Willner, P. (2011). Assessment of capacity to participate in court proceedings: a selective critique and some recommendations. *Psychology, Crime & Law*, 17(2), 117–131.

Bilag 1 Bilagstabel

Bilagstabel 1.1 giver en oversigt over de 14 studier, som indgår i rapportens internationale systematiske litteraturkortlægning. Resultaterne af litteraturkortlægningen er beskrevet i kapitel 2.

Bilagstabel 1.1 Studier i rapportens internationale systematiske litteraturkortlægning beskrevet i forhold til forfatter og årstal, metode, målgruppe blandt ofre, deltagere, N og land

Forfatter og årstal	Metode	Målgruppe blandt ofre	Deltagere	N	Land
Child et al. (2011)	Fokusgruppeinterview og individuelle interview	Ofre for interpersonel vold med funktionsnedsættelser, herunder kognitive og psykiske	Ofre for interpersonel vold med funktionsnedsættelser, herunder kognitive og psykiske	52	USA
Chown (2009)	Survey	Ofre med autisme	Politiet	120	UK
Ellison et al. (2015)	Sagsgennemgang, politirapporter om klager over voldtægter, der ikke fører til dom	Ofre med psykosociale funktionsnedsættelser		679	UK
Gudjonsson & Joyce (2011)	Litteraturgennemgang	Ofre med udviklingshæmning		Ikke angivet	
Hepner et al. (2015)	Ekspertvurdering, gennemgang af retssystemets støtte til ofre	Ofre med udviklingshæmning		Ikke relevant	Australien
Koskela et al. (2016)	Individuelle interview	Ofre med psykiske funktionsnedsættelser, herunder kognitive	Ofre med psykiske funktionsnedsættelser, herunder kognitive	81	UK
Kuosmanen & Starke (2015a)	Individuelle interview	Kvinder med udviklingshæmning	Professionelle, herunder politi, offentlig anklager, psykologer, socialfaglige medarbejdere	21	Sverige
Kuosmanen & Starke (2015b)	Individuelle interview, sagsgennemgang	Kvinder med udviklingshæmning	Professionelle, herunder politi, offentlig anklager, psykologer, socialfaglige medarbejdere	21 interview 4 sager	Sverige
Mackenzie & Watts (2010)	Ekspertvurdering, gennemgang af politiets retningslinjer for kontakt til mennesker med psykiske funktionsnedsættelser og udviklingshæmning	Udviklingshæmning og psykiske funktionsnedsættelser		Ikke relevant	UK
Maras & Bowler (2014)	Review	Ofre med autisme		7	
Maras et al. (2017)	Survey	Ofre med autisme	Professionelle: dommere, anklagere, advokater Ofre og deres forældre	33 professionelle 9 ofre 19 forældre	
Roux & Leach (2014)	Praksiserfaring	Udviklingshæmning		Ikke angivet	UK
Spaan & Kaal (2019)	Individuelle og gruppeinterview	Udviklingshæmning	Professionelle i retssystemet og personer med særlig viden om ofre med udviklingshæmning	45	Holland
Willner (2011)	Casestudie	Udviklingshæmning		2	UK

Kilde: Egen opgørelse.

**VIDEN I
VELFÆRD**

DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD